

Szabó L.

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1997. 2. szám
JÚNIUS

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium
Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenötödik évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:
DR. TARI FERENC

Tagjai:
CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:
DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:
TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:
Dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Csordás Sándor, dr.
Lőrincz József, Szondi Miklós,
Turbók Attila

A szerkesztőség címe:
1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.
Telefon és telefax:
312-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Baran Katalin, nevelő a Budapesti Fegyház és Börtönben; *Bodnár Ferenc*, nevelő a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben; *dr. Bodnár Imre*, egyetemi adjunktus a Janus Pannonius Tudományegyetem jogi karán; *Csóti András*, az országos parancsnokság módszertani és vizsgálati főigazgatója; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *dr. Erdős István*, főiskolai tanár a Rendőrtiszti Főiskola társadalomtudományi tanszékén; *dr. Farkas Tibor*, a Sajtóiroda vezetője; *Garami Lajos*, az országos parancsnokság módszertani igazgatósága osztályvezetője; *Herczeg József*, nevelő Állampusztán; *Huszár László*, az országos parancsnokság kutatásszervezési osztályának vezetője; *dr. Lajtár István*, legfőbb ügyészségi ügyész; *dr. Lőrincz József*, a Rendőrtiszti Főiskola bv. tanszékének vezetője; *Pardi Anna*, újságíró; *dr. Tari Ferenc*, országos parancsnok; *dr. Tauber István*, egyetemi docens; *Tóth Imre*, nevelő Kalocsán; *Turbók Attila*, a Börtönügyi Szemle szerkesztője; *dr. Vigh József*, egyetemi tanár az ELTE kriminológiai tanszékén; *dr. Vókó György*, osztályvezető ügyész a Legfőbb Ügyészségen; *Zmeskall Z. Tamás* újságíró.

*

A fotókat *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az IM BV Költségvetési Elszámolási Számlán:

10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Létfeltételek

A visszaeső bűnelkövetők főbb adatai

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának kriminológiai tanszéke és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 1991-ben közös kutatást kezdeményezett a bűnelkövetők, elsősorban a visszaesők emberi jogainak, létfeltételeinek, tudati állapotának bemutatása és az elkövetőkre alkalmazható hatékony büntetési rendszer kidolgozása érdekében.*

Az elkövetők emberi jogaival foglalkozó tanulmányok egymás után jelentek meg az utóbbi években. Ezzel szemben elvétve találhatók a visszaesőkre, a társadalomra legnagyobb veszélyt jelentő, túlnyomórészt megrögzött bűnözőkre vonatkozó tanulmányok, noha a visszaeső bűnelkövetők, a bűnöző életmódot folytatók felelősségre vonása régi és mindmáig megoldatlan gondja az igazságszolgáltatásnak.

A probléma súlyossága már a századforduló reformtörekvései során megmutatkozott, amikor a pozitivista irányzatok a tettarányos büntetés mellett az elkövető személyiségének, szociális viszonyainak, biológiai adottságainak vizsgálatát és értékelését is igényelték a büntető felelősségre vonás során. Az így kibontakozó differenciált és individualizált ítélkezési elvek és ítélkezési gyakorlat szükségképpen vonták maguk után a nevelés, a ráhatás gondolatának felszínre kerülését, ami elsősorban a fiataloké felelősségre vonásában mutatkozott meg.

Az elkövetők, az elítéltek kezelésének (treatment), nevelésének gondolata tovább erősödött a szocialista társadalmi viszonyok között, minthogy az okság, a determinizmus vált a társadalom uralkodó ideológiájává az objektív viszonyoktól független, szabad akaratra épülő indeterminizmussal szemben (Vigh 1983).

A nemzetközi szakirodalomban már az 1970-es évektől egyre több bíráló érte a „kezelési”, a „treatment ideológiát” nem kellő hatékonysága miatt. A büntetés végrehajtása alatti kezelés, az elítéltek nevelése ugyanis nem hozta meg a kívánt eredményt, a visszaesők aránya nem csökkent, sőt egyes országokban emelkedés volt tapasztalható.

A kritikai hangok elsősorban a „neoklasszikus” irányzat keretében fogalmazódtak meg, ahol újra előtérbe került a tettarányos büntetés, az „igazságos megtorlás” gondolata, s elmarasztalódott a nevelési koncepció.

A rendszerváltás után az indeterminista ideológia, a klasszikus vagy neoklasszikus büntetési koncepció a hazai szakirodalomban is megerősödött. Az uralkodó kriminálpolitika is ebbe az irányba toldott el. Ennek ellenére a büntetés céljaként megmaradt a meg-

*A kutatás költségeit alapvetően az Országos Tudományos Kutatási Alap biztosította. A kutatási téma száma: 6903

előzés, a speciális és a generális megelőzés (Büntető jogszabályok 1993). Sőt a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1993. évi XXXII. törvény az elítéltek társadalmi visszailleszkedését elősegítendő, meghagyta a nevelésorientált szabadságvesztési rendszert.

A visszaesők problémáival foglalkozó kutatómunka így új értelmet kapott. E téren továbbra is fennmaradt és megoldatlan kérdések várnak feleletre. Többek között ilyenek: 1. Nevelhetők-e a visszaesők egyáltalán? 2. Vannak-e nevelhetetlen bűnözők, vagy az eszközök, a nevelői képességek és az idő függvényében minden elítélt nevelhető, reszocializálható? 3. Milyen nevelési eszközök a leghatékonyabbak? Milyen társadalmi és állami segítséggel oldható meg a szabadultak társadalmi beilleszkedése?

Az ezekre és a hasonló kérdésekre adandó válaszok nélkül aligha oldhatók meg a visszaesés problémái. Az 1990-es évekre vonatkozó vizsgálatunk az előzőekben megfogalmazott kérésekre kíván – legalább részben – feleletet adni.

A vizsgálat köre és módszere

A visszaesőkre vonatkozó vizsgálatunk 300, pontosabban 292 visszaeső elítéltre terjedt ki, akiknek a kiválasztása 6 büntetés-végrehajtási intézetben, megfelelő tájékoztatás után, önkéntes jelentkezés alapján történt. Az információgyűjtéshez kérdőíveket és szóbeli beszélgetéseket használtunk. A kérdések öt témakörre irányultak: a vizsgált személyek demográfiai és társadalmi viszonyaira, a visszaesők bioszociális jellemzőire, a vizsgált személyek személyiségi jegyeire, az elkövetett bűncselekményekre kiszabott büntetésekre és azok hatékonyságára, a kriminalitás intenzitására, végül a vizsgált személyek elképzeléseire a visszailleszkedést illetően.

A kapott információk feldolgozása folyamatban van, s a munka menetének megfelelően a főbb adatokat rövid értékeléssel publikáljuk. A jelen tanulmány a visszaeső elítéltek társadalmi helyzetéről és bioszociális jellemzőiről kíván rövid tájékoztatást adni.

Külön tanulmány készül a visszaeső elítéltek személyiségéről a Raven-, az MMPI-, a Rokeach- és a Hand-teszt alapján. Egy harmadik tanulmány vizsgálja meg a visszaesők veszélyességét, a büntetések hatékonyságát és vonja le a megfelelő következtetéseket. A vizsgálat adatainak pontosabb megítélését jelentős mértékben elősegítik a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által az 1980-as években végzett hasonló tartalmú adatfelvétel eredményei (Boros, 1996).

Az adatok jobb megértése érdekében előre kívánjuk bocsátani, hogy – megítélésünk szerint – az emberi magatartás, köztük a bűnös emberi magatartás is, közvetlenül az egyén személyiségével és az elkövetéskori situációval van okozati összefüggésben. Így a bűncselekmény az elkövető személyiségének, tudattartalmának és érzéseinek, valamint az adott situációs körülményeknek a következménye, okozata. A személyiség tartalma pedig úgy határozható meg, mint az öröklött és szerzett biológiai talajon, környezeti, de elsősorban társadalmi hatásokra kialakult pszichikus viszonyrendszer.

A személyiség formálódása, állapota, azaz milyensége a biológiai adottságokkal és a környezeti tényezőkkel való kölcsönhatásban jön létre. Vagyis minden egyén olyan sze-

TANULMÁNY

mélyiséggel rendelkezik, amelyen biológiai és környezeti – elsősorban társadalmi – hatások érték a múltban az ontogenetikus, az egyedi fejlődés folyamatában (Vigh, 1992).

Jogilag azok az elítéltek minősülnek visszaesőknek, akik szándékos bűncselekményt követtek el, és akiket korábban ugyancsak szándékos bűncselekmény miatt harminc napot meghaladó, végrehajtható szabadságvesztésre ítélték, és a büntetés kitöltésétől, vagy a végrehajthatósága megszűnésétől az újabb bűncselekmény elkövetéséig három év még nem telt el. A felsorolt ismérvek – szándékos bűncselekmény, szabadságvesztés-büntetés, három éven belüli elkövetés – jelentősen szelektálják az ismételt bűnelkövetők körét, minthogy a gondatlan elkövetés, vagy például a pénzbüntetés és a három évnél hosszabb időszak az ismételt bűnelkövetők jelentős hányadát nem minősíti visszaesőnek többszöri elkövetés esetén sem.

A büntetőjog a visszaesők között is sajátos csoportokat különít el. Ilyenek a *különös visszaesők*, akik ugyanolyan vagy hasonló bűncselekményt követnek el, a *többszörös visszaesők*, akiket a jelzett feltételek mellett már legalább háromszor ítélték el.

A felnőttkorú elítéltek előélet szerint az alábbi arányban oszlottak meg 1990-ben:

Felnőttkorú elítéltek	számuk	%-ban
Első büntényes	24 565	59,3
Bűnisméltó	8107	19,6
Visszaeső	996	2,4
Különös visszaeső	1983	4,8
Többszörös visszaeső	5748	13,9
Összesen:	41 399	100,0

Mint látható, a visszaesők 21%-át teszik ki az elítélteknek, vagyis mintegy egyötödét. De ha az ismételt elkövetők egészét vesszük, akkor már 40%-ról beszélhetünk, vagyis az elítéltek közel fele már korábban is el volt ítélve.

Demográfiai tényezők

Az elítéltek, s ezen belül a visszaesők demográfiai adatai – nem, kor, családi állapot stb. – sajátos arculatot tükröznek. Ezek az adatok meggyőzően bizonyítják, hogy a demográfiai adatok a bűnözés szempontjából sem jellegetlenek, hanem a különböző értékek és azok alakulása szoros kapcsolatban vannak a biológiai jellemzőkkel és a társadalmi helyzettel, azok változásaival.

Közismert, hogy a lakosság körében a nők aránya ha csak néhány százalékkal is, de magasabb, mint a férfiaké (52%–48%). Ezzel szemben a bűnelkövetők körében a nők és a férfiak aránya jelentősen eltér. A nők aránya általában csak 10-15%, míg a férfiaké 85-90%. A közbizalom, felnőttkorú visszaesők körében 1990-ben még ennél is kisebb a nők aránya, mindössze 6%. Az általunk vizsgált mintákban ez az arány 7%, némileg eltér a visszaeső elítéltek átlagától. Úgy tűnik, hogy a nők megközelítően fele olyan arányban válik visszaesővé, mint bűnelkövetővé, vagyis a visszaesés túlnyomó részben a férfiak jellemzője.

TANULMÁNY

Abszolút számban kifejezve 1990-ben a 41 399 felnőttkorú elítélt és 8727 visszaeső közül mindössze 526 volt nő. A női bűnözés lényegesen alacsonyabb aránya a tudomány jelenlegi szintjén részben biológiai, részben pedig társadalmi és egyéb környezeti tényezőkkel magyarázható. A nagy társadalmi változások azonban – különösen rövid távon – érzékelhető növekedést vagy csökkenést eredményezhetnek a női bűnözés alakulásában.

A visszaesők *korösszetételének* értékeléséhez három korcsoport összehasonlítását tartottuk célszerűnek, nevezetesen a fiatal felnőttkort (19–25 év), azt az évtizedet, amelybe a legtöbb visszaeső tartozik, a 26–35 év közöttieket, és végül a 35 év felettieket.

E korcsoportok arányairól akkor kaphatunk valódi vagy ahhoz közelálló képet, ha az idevágó adatokat összehasonlítjuk a felnőttkorú lakossággal, a felnőttkorú elítéltek és a börtönépesség hasonló adataival.

Korcsoportok	Népesség	Elítéltek	Börtön- népesség	Visszaesők
		1990-ben %-ban		
19–25	9,1	30,0	19,7	26,4
26–35	18,6	34,7	42,2	43,5
36 év	72,3	35,3	38,1	30,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

A táblázat adatai kitűnően szemléltetik a felnőttkorú lakosság, az elítéltek, a börtönnépesség és a visszaesők számának eltolódásait. Már az első két oszlop: a népesség és az elítéltek korösszetétele szembetűnő eltérést mutat. Különösen nagy az eltérés a 19–26 év közöttiek és a 36 éven felüliek korcsoportjaiban. A fiatal felnőttkorban (19–25 év) az elítéltek aránya háromszor annyi, mint a népességé. A 36 éven felüliek körében viszont a népesség aránya magasabb, mint egy kétszerese az elítéltek arányának. A bűnözés tehát a fiatal felnőttkorra koncentrálódik, azaz ebben a korban legmagasabb a kriminalitási arány.

Az elítéltek kormegoszlása a kialakított 3 korcsoportban megközelítően egyenletes, 1/3–1/3 arányt mutat. Ehhez képest a börtönlakosság arányai az idősebb korcsoportok felé tolnak el, ami törvényszerűen következik abból a tényből, hogy a visszaesés, különösen a többszörös visszaesés, bizonyos mértékig időhöz, az elkövetők korához kötött. (például egy 19 éves elkövető aligha lehet többszörös visszaeső).

Már a börtönnépességnél is kiemelkedik a 26–35 évesek korcsoportja, de még inkább így van ez a visszaesőknél az 1990-es mintában. Első látásra meglepőnek tűnik, hogy a visszaesők nagyobb arányban szerepelnek a két fiatalabb korcsoportban, mint a börtönnépesség hasonló korú csoportjai. Ez az eltolódás az első elítéléshez kötődik, a visszaesők nagy többsége ugyanis még fiatal korban (14–18 év) követi el első bűncselekményét, és már 25 vagy 35 éves kora előtt visszaesővé válik.

A különböző korcsoportok és populációk összehasonlítása világosan bizonyítja, hogy a kor is olyan demográfiai jellemzője az egyénnek, amely jelentős mértékben meghatározott személyiségi, társadalmi és biológiai állapotokat hordoz. A visszaesők sajátos korösszetétele tanulságul szolgál mind az ítélelhozatalhoz, mind a börtönön belüli foglalkoztatás meghatározásához.

TANULMÁNY

A kormegoszláshoz hasonlóan a *családi állapot* vizsgálatánál is célszerű összehasonlítani a visszaesők megoszlását az elítéltek és a lakosság hasonló adataival.

Sajnálatos módon a különböző populációk nem teljesen azonos ismérvek szerint tagozódnak a táblázatban. A lakossági adatok tartalmazzák a 14–18 év közöttiek tömegét is. Ennek ellenére a fő tendenciák megállapíthatók. A népesedés adataihoz képest az elítélteknél a statisztika önálló kategóriaként kezeli a különváltan élőket, ami feltehetően házasságon belüli kategóriát jelent, mint ahogyan ez a visszaesőknél szerepel, azaz a két kategória összeadható. De a visszaesőknél szerepel még az élettársa van ismérv is, ami a nőtlen, hajadon kategóriának egy sajátos változata.

Családi állapot	14 éven felüli lakosság	Felnőttkorú elítéltek	Visszaesők 1990
1990-ben %-ban			
Nőtlen, hajadon	20,3	39,3	29,5
Élettársa van	–	–	25,7
Házias	61,1	40,0	13,7
Különváltan él	–	2,4	9,2
Elvált	7,4	17,2	18,8
Özvegy	11,2	1,1	3,1
Összesen	100,0	100,0	100,0

Az adatok érdemi oldalát nézve megállapítható, hogy a három különböző populáció a családi állapot szerinti megoszlás terén jelentős eltéréseket mutat. A nőtlenek, hajadonok kategóriája a népességen belüli 20%-ról az elítélteknél 40%-ra növekszik, s a visszaesők több mint fele még nem kötött házasságot. Itt a nőtlen, hajadon és az élettársi kategóriát összevontan értékeljük. Ezzel a tendenciával ellentétben a házások aránya a lakosság 60%-áról csökken az elítélteknél mintegy 40%-ra, s a visszaesőknél 20%-ra. Itt pedig a házias és a különváltan kategóriát vontuk össze. Az elváltak aránya a bűnelkövetők mindkét kategóriájában több mint kétszerese a népességen belüli arálynak. Ezzel szemben az özvegyek aránya az elítélteknél 1,1% és a visszaesőknél 3,1%, ami csak kis hányada a népességen belüli 11,2%-os arálynak.

Az adatokból most már levonható a következtetés, hogy a házasságnak, a családi életnek életviszonyokat stabilizáló, a társadalmi együttélés, szabályainak – köztük a büntetőjogi szabályoknak – betartását ösztönző hatása van. A bűnözés oldaláról nézve az arányszámokat, ugyancsak megállapítható, hogy a bűnelkövetés, a börtönélet gyakran nehezíti vagy akadályozza a családi élet megteremtését, s gyakran vezet a házasságok felbomlásához.

Az adatfelvételtől az is kiderül, hogy azok a vizsgált visszaesők, akik házasságon, vagy élettársi közösségen kívül élnek, 17,5%-ban a szülőikkel, 6,5%-ban rokonokkal, 1%-ban a gyermekükkel, 25%-ban pedig egyedül élnek. Kirívón magas az egyedül élők aránya, a visszaesők egynegyede él ilyen körülmények között. Közismert, hogy az egye-

TANULMÁNY

düllét sok esetben kedvezőtlenül hat a társadalmi beilleszkedésre, a normakövető társas kapcsolatok kialakítására.

Az 1990-es mintában azt is tudakoltuk, hogy a visszaesők hányszor kötöttek házasságot. Mintegy 50%-uk háromszor. Ennél többször mindössze 0,6% kötött házasságot. A viszonylag alacsony házasságkötési arány – mint ahogy erre már utaltunk – egyrészt adódik abból a tényből, hogy a házasságkötésre legalkalmasabb időt, a húszas éveik nagy részét a börtönben töltötték, másrészt pedig a társadalmilag bizonytalan életmódjuk a lazább párkapcsolatok felé orientálta őket.

A családi állapotra vonatkozó adatokból bizonyos mértékig már következtetni lehet a *gyermeklétszám* nagyságrendjére is. De hasonlítsuk össze e téren is a népesség adatait a visszaesők adataival.

A visszaesőkre vonatkozó, s különböző időben végzett vizsgálatok nagyfokú hasonlósága megerősíti a vizsgálati adatok hitelességét. Bár az összehasonlíthatóság nem kifogástalan, hiszen a visszaesők jelentős hányada családon kívül él, mégis úgy véljük, tévedés nélkül megállapítható, hogy a visszaesők között azoknál, akiknek gyermekük van, lényegesen nagyobb a több gyermekkel rendelkezők aránya.

Gyermekek száma	Családok	Visszaesők
	1990-ben %-ban	
0 gyermek	34,2	41,8
1 gyermek	31,9	24,7
2 gyermek	27,1	14,4
3 gyermek	5,4	8,9
4 és több gyerek	1,4	10,1
Összesen	100,0	100,0

A többgyermekes családok aránya tehát a népességen belül csupán 6,8 százalék a visszaesők 19 százalékával szemben. A két adat közötti különbség igen figyelemre méltó. A több gyermek fogalma – figyelembe véve a szociális viszonyokat, a szülők képzettségi, kulturáltsági fokát – a szakirodalom szerint 3 gyermeknél kezdődik.

A három gyermekkel rendelkező családok aránya a népességen belül mindössze 5,4 százalék, míg a visszaesőknél az arány ennek majdnem kétszerese: 8,9 százalék. Még kirívóbb az aránytőlódás a 4 és több gyermekesek között. A népességen belül ez az arány mindössze 1,4 százalék, míg a visszaesőknél 10,1 százalék, azaz mintegy hétszerese.

A gyermektelenek aránya a visszaesőknél lényegesen magasabb (41,8 százalék), mint a népességen belül (34,2 százalék). Az 1-2 gyermekeseknél azonban mindkét kategóriában a népességen belül magasabb az arányszám. A két kategóriát egybevonva a visszaesők aránya 39,1 százalék, szemben a népességnél kimutatott 59 százalékkal. Vagyis a visszaesők gyermeklétszám szerinti megoszlása elgondolkoztató képet tár elénk. Annak ellenére, hogy a visszaesőknél a gyermektelenek aránya magasabb, mint a népességnél, az átlagos gyermekszaporulat a visszaesőknél magasabb.

TANULMÁNY

A demográfiai tényezők között kell megvizsgálunk a visszaesők lakhelyét a bűncselekmények elkövetésekor, és születésükkor, azaz az anya lakhelyét a vizsgált személy születésekor.

A visszaesők túlnyomó többsége, 78 százaléka városban lakott a legutóbbi bűncselekmény elkövetésekor. Ebből 30 százalék a fővárosban, 48 százalék a többi városban. Községben vagy tanyán lakott 22 százalékuk. Ezzel szemben az össznépeség megoszlása az alábbi százalékokat mutatja 1990-ben: főváros 19,4 százalék, város 4, község 37,6 százalék.

A jobb áttekintés miatt táblázatba foglalva:

Lakhely	Népeség	Visszaesők
Főváros	19,4	30,0
Város	43,0	48,0
Község	37,6	22,0
Összesen	100,0	100,0

A visszaeső bűnözés koncepciója, szoros kapcsolata a városi étellel egyértelmű. Különösen a főváros szerepe kiemelkedő.

Ha megnézzük a születés kori lakhely szerinti megoszlást is, az urbanizációs folyamat bűnözésre gyakorolt hatása még nyilvánvalóbb. A vizsgált visszaesők jelentős hányada – lehet mondani, többsége – 30-40 évvel ezelőtt született. Az akkori és a mai népesedés, illetve a visszaesők megoszlása lakhely szerint az alábbi módon alakult.

Település	Népeség			Visszaesők	
	1949	1960	1990	születés kori lakhely	elkövetés kori lakhely
Főváros	17,2	17,9	19,4	19,5	30,0
Város	31,8	34,1	43,0	42,2	48,0
Község	51,0	48,0	37,6	38,3	22,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Összehasonlítva a visszaesők születés kori lakhelyének megoszlását az akkori népesség statisztikai adataival, megállapítható, hogy a visszaesők arányai és a népesedés arányai között már akkor is volt eltolódás a főváros, de különösen a városok irányába, túlhaladva a fővároshoz viszonyított különbözetet. A gyorsan fejlődő és újonnan alakult városokban a bűnözés is rohamosan növekedett. 1990-re azonban a visszaesők fővárosi aránya (30%) közel 10%-kal meghaladta a népesedési arányszámot (19,4%), szemben a városok 5%-os különbözetével (43% és 48%). Így vált a főváros néhány évtized alatt a főtartóságok fellegrvára mellett a veszélyes bűnözés központjává is.

A vizsgált visszaesőktől megkérdeztük azt is, milyen minőségben tartózkodtak a bűncselekmény elkövetésekor a lakhelyükön. A válaszok itt is további kutatásra ösztönöznek.

Visszaesők	Jogcím
44%	tulajdonos
23%	bérlő
8%	albérlő, ágybérlő
22%	barát
2%	hajléktalan

A visszaesők 32%-a, vagyis mintegy egyharmada instabil, hosszú távra alkalmatlan lak-hellyel rendelkezett a bűncselekmény elkövetésekor. Az ilyen visszaesők zöme a községekből a városokba munkavállalási céllal felköltöző személyekből állt. A biztos és állandó lakhely hiánya igen gyakran a megfelelő jövedelem és életmód hiányának a következménye. E tényezők együttesen jelentős kriminogén faktort alkotnak. De tény az is, hogy a visszaesők 68%-a normális vagy elfogadható lakhatással rendelkezett, akiknél a lakhatás feltehetően nem jelentkezett kriminogén tényezőként.

Társadalmi tényezők

Az előzőekben már utaltunk arra, hogy a demográfiai tényezők egyben a társadalmi helyzet kifejeződései. Mégis külön részben mutatjuk be azokat a társadalmi tényezőket, amelyek alapvetően társadalmi jellemzőket tartalmaznak. Ilyenek a gyermekkori környezet, az iskolai végzettség, a foglalkozás stb.

Egy ember életpályáját jelentős mértékben befolyásolja, hogy milyen körülmények közé születik, kik és hogyan nevelték – nevelték-e egyáltalán – életének kezdeti szakaszában. Általánosan elismert felfogás, hogy az élet első évtizede mintegy behatárolja az egyén későbbi pályafutását (Vigotszkij, 1971). Ebben a korban alakulnak ki a gondolkodás, az érzelmi élet alapjai. Akik ebben a korban nem kapnak az életkornak megfelelő (adekvát) nevelést, azoknál olyan személyiségi torzulás következhet be, amelyet később csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet korrigálni.

Az általunk vizsgált visszaesők körében az alábbi megoszlás volt tapasztalható a gyermekkori neveléssel, gondoskodással kapcsolatban:

Nevelést végző személy	1990	1980
Szülők (vagy szülő)	80,75%	75%
Rokon	4,1%	6%
Nevelőszülő	4,8%	12%
Állami gondozás	10,4%	7%
Összesen	100%	100%

Mint látható, a szülőkkal vagy az egyik szülővel való kapcsolat a vizsgált személyek túlnyomó többségében (80,7%-ban) megtalálható. A vizsgálat nem tudakolta a szülői nevelés időtartamát és milyenségét, minthogy elfogadhatatlan objektív felelelet úgysem kaphattunk volna erre a kérdésre. Így is

felmerült a gondolat a szülői nevelés magas arányszámával kapcsolatban: nem játszhatott-e közre a múltat megszépítő emlékezet e magas arány létrejöttében?

A második legnagyobb ismérv az *állami gondozás* (10,4%). Itt egyértelműen látható a kiugró arány a normál népességhez viszonyítva, ami kb. 1%. A 10,4-es arány cáfolja azt a gyakran hallható kijelentést, miszerint a veszélyes bűnelkövetők zöme az állami gondozottak köréből kerül ki.

Az természetesen itt is bebizonyosodik, hogy az állami gondozás és a bűnelkövetés

között jelentős a korreláció, ami törvényszerűen fakad az ilyen gyermekek szülőnélküliségéből és elárvult életpályájából. A rokonok és a nevelőszülők mint nevelési környezet, közel azonos arányban és viszonylag kis mértékben fordulnak elő.

A gyermekkori környezetnek azonban nem annyira a formái, mint inkább a tartalmi minősége meghatározó a gyermek nevelése, nevelődése szempontjából. Igaz, hogy a környezeti formák meghatározzák a nevelés különböző kereteit, de ezeken belül alapvetően eltérő nevelési helyzetek alakulhatnak ki.

Iskolai végzettség

A szülői környezet hatása mellett ugyancsak jövőformáló hatása van az iskolai végzettségnek, az iskolai tanítás és nevelés milyenségének. E kérdés vizsgálatánál is célszerű az összehasonlítás a felnőttkorú elítéltek és az össznépesség adataival.

Iskolai végzettség	Népesség 7 éven felül	Felnőttkorú elítéltek	Visszaesők
1990-ben %-ban			
1–7 általános	31,6	-	50,4
8 általános	32,0	76,6	34,2
1–4 középfokú	29,4	20,4	13,7
Felsőfokú	7,0	3,0	1,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

Mint látható, a táblázatban nem szerepelnek külön azok, akik nem jártak iskolába, például a „nem járt iskolába” kategória a 7 éven felüli népességen belül 1,6%, a visszaesőknél 0,6% az „írástudatlanok” kategóriája, amely a felnőttkorú elítélteknél 1,7%. Minthogy ezek nem azonos értelmű kategóriák, ezért beolvastottuk az 1–7. osztályt végzetek kategóriájába, tekintettel arra, hogy érdemben ahhoz a kategóriához állnak legközelebb.

Érdemben vizsgálva a táblázatot, megállapíthatjuk, hogy azok, akik nem fejezték be – vagy el sem kezdték – általános iskolai tanulmányaikat, a visszaesők körében közel kétszer olyan arányban fordulnak elő (50,4%), mint a népesség körében (31,6%). Ha még azt a tényt is szem előtt tartjuk, hogy a népességi kategóriák a 7 éven felülieket foglalják magukba, akkor a kétszeres nagyság bizonyítottan tűnik. A 7 éven felüli népességnek jelentős hányada ugyanis még szükségképpen nem fejezhette be az általános iskolai tanulmányait.

Az 1–7 és a 8 általánost végzetek együttes aránya a népességen belül 63,6%, az elítélteknél 76,6%, a visszaesőknél 84,6%, ami egyenes arányú romlást mutat a visszaesők irányába. Természetesen ezzel ellentétes irányú számszerű változás tapasztalható a középfokú és felsőfokú végzettségűek arányában.

Az adatok úgy is megfogalmazhatók, hogy a visszaesőknek mintegy fele nem rendel-

kezik teljes mértékben azokkal az ismeretekkel sem, amelyeket az általános iskola nyújt a tanulóknak. De a másik felében is csak 15%-nyi kezdte meg a továbbtanulását az általános iskola befejezése után, szemben a népesség 34-35%-os hasonló tartalmú arányszámával.

A megghiúsult célok, a frusztráció érzése könnyen a társadalom peremére sodorhatja az egyéneket. Vizsgálatunkban a közép- és a felsőfokú tanulmányokat elkezdő, de be nem fejező személyek aránya ugyancsak 50-60% körül mozog, amit bizonyossággal tekinthetünk kriminogén tényezőnek a középfokú bizonyítványt vagy felsőfokú diplomát nem szerettek körében.

A bemutatott adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a bűnözés, de különösen a visszaeső bűnözés kapcsolatban van az iskolai végzettséggel. Természetesen a bűnelkövetésnek is van hatása az iskolai végzettségre, minthogy lényegesen befolyásolhatja az elkövető továbbtanulását, a magasabb fokú képzettség megszerzését, illetve annak elmaradását.

Ezekből a megállapításokból számtalan további gondolat fakad a negatív kapcsolatok enyhítésére, azaz a bűnözés megelőzésére, a büntető felelősségrevonás céljának meghatározására, a büntetés hatékonyságának fokozására stb.

Foglalkozás

A visszaesők foglalkozási helyzetét két oldalról közelítettük meg, tekintettel átmeneti társadalmi viszonyainkra. Először kérdeztük az utolsó foglalkozást, a jövedelemszerzés módja szerint.

Önálló iparosként, vagy kereskedőként dolgozott a visszaesők 8,8%-a. Folyamatos munkaviszonyban dolgozott munkavállalóként 56,0%, alkalmi munkából élt 25,5%, és nyugdíjasként, eltartott és szociális támogatottként élt 9,7%.

Munkahelyi beosztás szerinti arányok

Szakmunkás	23,6%
Betanított munkás	38,4%
Segédmunkás	27,7%
Ügyviteli alkalmazott	2,4%
Nem dolgozott	7,9%

Az adatok arra utalnak, hogy a vizsgált személyek mintegy 2/3-a (65%-a) rendelkezett olyan foglalkozással, amely biztosíthatta a mindennapi megélhetést átlagos szinten. Egyharmaduknál azonban gondot okozhatott a megélhetés a havi keresmény, illetve az ellátmány alacsony volta miatt. E megállapítást megerősítik azok a feleletek, amelyeket a munkaviszonyon belüli beosztásuk jellegére vonatkozóan adtak.

A nem dolgozók kategóriája megközelítően egybeesik a nyugdíjas, eltartott és támogatott kategóriával, ez mintegy 8%. Az ügyviteli alkalmazottak csupán 2,4%-ot alkotnak, a többi 90% fizikai munkát végzett, túlnyomó többségükben (kb. 66%) segéd- vagy betanított munkásként.

Itt is felmerül a kérdés: vajon a szakképzetlen emberek jövedelmi, kulturális szintje vezet-e gyakori bűnelkövetéshez, vagy a már bármilyen okból elkövetett bűncselekményre kiszabott szabadságvesztés-büntetés társadalmi következményei vezetnek-e újabb és újabb bűncselekmények elkövetéséhez? A hatékonysági mutatók értékelésénél erre a kérdésre is részletesen kitérünk.

Bioszociális jellemzők

Az általunk vizsgált közel háromszáz (292) személy a visszaesőknek mintegy 4%-át jelenti, így lehetőség nyílt arra, hogy megközelítően érvényes következtetéseket vonjunk le a visszaesők egészére nézve. Az adatok hitelességét igazolja a BVOP 1980-ra vonatkozó hasonló tartalmú vizsgálata, amely 549 visszaeső adatait tartalmazza. A két vizsgálat adatai az esetek túlnyomó többségében hasonlóak (Boros, 1996).

Érzékszervi, mozgásszervi fogyatékoság. Vizsgálatunk adatai szerint a visszaesőknek mintegy 25%-a valamilyen mértékű érzékszervi fogyatékosággal rendelkezik (látás, hallás, egyensúlyzavar stb.). Sajnos, az nem volt megállapítható, hogy ezekből a fogyatékoságokból mennyi az öröklött és mennyi a szerzett. Az a tény azonban, hogy ez az arány két és félszer magasabb (10%), mint a hasonló fogyatékosok aránya az össznépegyen belül (Könczei, 1992), kétséget kizáróan bizonyítja, hogy a visszaesők érzékelhető hányadánál ez a testi fogyatékoság akadályozhatta vagy nehezíthette a társadalmi beilleszkedést. Hasonló a helyzet a mozgásszervi fogyatékosággal is. A visszaesők 11%-ának van mozgásszervi fogyatékosága a népegyen belül mintegy 4%-kal szemben (Könczei, 1992). Ugyancsak magas a visszaesők között a kórházi kezelték aránya.

A visszaeső elítélteknek több mint a fele (54%) részesült kórházi kezelésben testi betegség (28%), idegbetegség (14%) és alkoholelvonás (13%) miatt. Az alkohol- és kábítószeres betegeket azért vettük ide, mert a fogyasztás eme szintjén a szervi elsovadás már kísérőjelenség (Lévai, 1997). A lakosság körében ez az arány 20-23%. A visszaesők több mint felénél tapasztalható alkohol (51%) és kábítószer (3%), vagy azok együttes rendszeres fogyasztása.

A súlyos pszichikus, és nagyon gyakran idegrendszeri torzulást is tükröző öngyilkossági kísérletek előfordulása ugyancsak jelentős arányban (43%) volt érzékelhető a vizsgált mintában. 29% a szabad életben és 14% a börtönben fordult elő.

Az itt bemutatott néhány adat arra utal, hogy a visszaeső elítéltek körében a bűnelkövetésükben és visszaesésükben minden bizonnyal figyelmen kívül nem hagyható szerepe van a bioszociális tényezőknek. Vagyis a társadalmi okok, a szocializálódást nehezítő és akadályozó társadalmi, kriminológiai tényezők mellett a biológiai, a bioszociális, kriminogén tényezők is mint öröklött vagy szerzett tulajdonságok – kölcsönhatásban a környezeti, elsősorban a társadalmi és a mindenkori pszichés tényezőkkel – szerepet játszanak a visszaesővé válás folyamatában (Quetelet, 1973).

A biológiai kriminogén tényezőkre nézve további következtetést vonhatunk le a szülők körében előforduló hasonló torzulások arányaiból, hiszen azok a visszaesők családjában, a hozzátartozóknál is előfordultak.

Bár nem azonos kategória, de a fenti tényezők lehetséges következményeként is értékelhetők a családtagok, hozzátartozók által elkövetett bűncselekmények, amelyek a vizsgált személyek 36%-ánál voltak megállapíthatóak. Ebből a több mint egyharmados hányadból 16% a szülőknél, 14% a testvéreknél és 6% a közeli rokonoknál volt tapasztalható. Arra nézve sajnos nem rendelkezünk adatokkal, hogy a vizsgált tényezők egyike vagy másika a visszaesők hány százalékánál halmozódik vagy szóródik.

TANULMÁNY

A vizsgálat adatai szerint a társadalmi tényezők domináns szerepet játszanak a bűnözésben, s ezen belül a visszaesésben. De a biológiai, bioszociális devianciák nagyságrend-

Bioszociális tényezők a családtagoknál, százalékos megoszlásban

érzékszervi fogyatékoság	18%
mozgásszervi fogyatékoság	10%
értelmi fogyatékoság	7%
elmebetegség	4,5%
alkoholfüggőség, alkohol nagymértékű és rendszeres fogyasztása	26%
kábítószer-fogyasztás	2,7%
öngyilkosság vagy kísérlete	22,5%

je is arra utal, hogy e terület sem mentes a kriminogén faktoroktól. Az emberek biológiai és bioszociális aberrációi, ha nem olyan mértékben is, de éppúgy ösztönözhetnek bűncselekmények elkövetésére, mint a társadalmi kriminogén tényezők.

Vigh József

Jegyzetek

Boros J.: Kilenc típus (Visszaeső bűnelkövetők komplex vizsgálata). Börtönügyi Szemle, 1996/4. szám

Büntetőjogi jogszabályok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1993

Könczel Gy.: Fogyatékosok a társadalomban. Gondolat, 1992

Lévai M.: Az alkoholizmus és a bűnözés összefüggései. Belügyi Szemle, 1997/1. szám

Quetelet, A.: A Treatise on Man and the Development of his Facilites. In: Comparative Statistics in the Century. Greg International Publishers 1973. Limited

Vavró I.: Számok és irányok. (Jogerősen elítélt felnőttkorúak, 1995). Börtönügyi Szemle, 1996/4. szám

Vigh J.: Kriminológiai alapismeretek. Tankönyvkiadó Budapest, 1992

Vigh J.: A nevelési eszme érvényesülése a Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében. Magyar Jog, 1983/6. szám

Vigotszkij, L.: A magasabb pszichikus funkciók fejlődése. Gondolat Kiadó Budapest, 1971

Vodopivec, K.: Kriminológija–Kocljiva Veda. Zbornik znanstvenik razprav–LVI. letnik 1996

Visszaesők

Reszocializálásuk • Újabb bűnözésük megelőzése

A büntetőpolitikai célt a visszaesőkkel szemben eredményesebben lehetne megvalósítani, ha feltételes szabadon bocsátásuk mellett megszerveznék a magatartásuk feletti felügyeletet is. Az ilyen intézkedések bevezetése összhangban lenne a visszaesők reszocializációjával. Az ellenőrzött szabadság pönológiai szempontból jobb, mint a teljes szabadság. A szabadulás után az elítélt az egyéni és anyagi problémák egész sorával találja szemben magát, számos kísértés leselkedik rá.

Tavassy és Patera vizsgálatai kiterjedtek erre a körre is. Megállapítják, a társadalom felelőssége mindaddig tart, amíg a visszaeső a közösségben el nem foglalja tisztességes helyét.¹ Patera ehhez hozzáteszi, valójában reszocializálódott, aki hat évet töltött szabadlábban anélkül, hogy újabb bűncselekményt elkövetett volna.² A felmérések azt bizonyítják, hogy sok az olyan visszaeső, akinél azért került sor újabb bűncselekményre, mert a börtönből való távozásuk után olyan problémáik voltak, amelyek megoldásához nem volt elég erejük, a társadalomtól pedig nem kaptak segítséget.³

Az intézeti nevelés csupán az egyik szakasza a visszaesők társadalomba való visszavezetésének. Ez a folyamat a visszaeső és a büntetés-végrehajtási szervek első találkozásakor kezdődik és akkor fejeződik be, amikor az elítélt szilárdan elfoglalta helyét a társadalomban. Vagyis akkor, ami-

kor magatartását társadalmilag hasznos cél megvalósítása irányítja és nem kell tartani attól, hogy a társadalomra veszélyes, társadalomellenes magatartást tanúsít.⁴

Ebben a folyamatban igen nagy szerepe van annak a módnak, ahogy a társadalom fogadja az elítéltet. A visszaesőknél az intézet utáni segítség különös jelentőségű, minthogy olyanokról van szó, akiknek a családi életében, munkakörülményeiben és számos egyéb személyi és anyagi jellegű kérdésben gondjaik vannak. Ezeknek a kérdéseknek a megoldásában a visszaesők szükségszerűen a társadalom segítségére utaltak. A támogatás és a problémák kezelésének hiánya, a kellő megértés elmulasztása ismét a bűnözés útjára sodorhatja őket.⁵

A börtön utáni segítség a visszaesők számára egyrészt a társadalom bizonyos állásfoglalásának kialakítását jelenti, másrészt annak lehetővé tétele, hogy konkrét

segítséget kapjanak gondjaik megoldásához. A visszaesőt nem szabad a társadalom elesettjének tekinteni, olyannak, aki elvesztette az élet iránti érzékét, aki társadalmilag haszontalan. A bűnöző éppen olyan ember, mint a többi, akit gyakran csak a körülmények tettek bűnözővé. Hiszen szabadon járhatnak olyan bűnözők, akiknek a bűncselekményét még nem fedezték fel, és akik a társadalom szemében tisztességes polgárnak minősülnek. A határvonal a bűn és az erkölcs, a bűnöző és a tisztességes ember között tehát nem olyan széles. Gyakran a pusztán véletlen dönti el, ki melyik oldalra kerül. Ahogy erről *Gustav Randbruch* írta egyik munkájában: „*Heisse ein System des Rückfalls ein System der Kriminalpolitik überhaupt schreiben*”.⁶

A bűncselekmény tettesével szemben elfoglalt ilyen álláspont azonban nem lehet csupán a büntetőpolitika és a jogbölcsélet állásfoglalása. A társadalom egészének szerepet kell ebben vállalnia. A bűnözés elleni harc előfeltétele mindenekelőtt a társadalom harckészsége, építő jellegű hozzáállása, segítő szándéka. Amikor jól tudjuk, hogy a társadalmi megvetés a bűnözővel szemben alapvetően természetes jelenség, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a társadalomnak mindent el kell követnie, hogy a bűncselekmények ne ismétlődjenek meg. Ennek a célnak a megvalósításában a társadalomtól építő segítséget, hozzáállást kell elvárnunk.

Családi segítség

A társadalom lélektani készsége, hogy az elítéltnak a börtön után, a szabad életben segítséget nyújtson, mindenképpen nehéz, de nélkülözhetetlen tényező. A feladat súlyát leginkább az a tény igazolja, hogy a

büntetés-végrehajtási intézetekből szabadult visszaesők nagy nehézségekbe ütköznek a munkavállalás és egyéb anyagi jellegű problémáik megoldása során. Ez adódik egyrészt a kellő társadalmi megértés hiányából, másrészt a család – ha létezik – elutasító magatartása miatt. Ismerünk olyan eseteket, ahol a visszaesővel szemben a család a szégyenérzet miatt tagadta meg az érintkezést, a látogatást, a levelezést. Mindez rendkívül károsan tükröződött az elítélt lelkiállapotában, nehezítve ezzel az intézet nevelő feladatát. Az intézet utáni életben rosszabb el sem képzelhető, mint ha a család ilyen negatív módon viszonyul a szabaduláshoz. Hiszen az intézeti nevelés egyik törekvése az életben való alkalmazkodás iránti készség kialakítása, a családba való visszavezetés útján. Alapvető igazság, hogy a családnak kell lennie az összekötő kapocsnak a társadalom és a visszaeső között. A visszaesőnek elsősorban családi segítségre van szüksége.

A börtönből szabadultak intézet utáni segítségének jelentőségét szem előtt tartva megállapíthatjuk, különböző országok más-más jogszabályban olyan intézkedéseket fogalmaznak meg, amelyeknek célja a büntetés-végrehajtási intézetből szabadult visszaesők felkarolása. Különböző irányú segítség a gondjaik megoldásánál. A megfelelő állami és társadalmi szervezeteknek az a feladatuk, hogy pénzsegélyt nyújtsanak az ilyen személyeknek, ellássák őket bizonyos szükségleti dolgokkal, ha tehetik, elősegítsék munkavállalásukat, sőt, rendkívüli esetekben a lakáskérdés megoldásában is segédkeznek. A mai magyar jogrendszerben vannak olyan rendelkezések, amelyek alapján a lehetőségek határai között segítséget lehet és kell nyújtani ahhoz, hogy könnyebben bekapcsolódhas-

sanak a szabad életbe. Különösen gondosan kell megválasztani azt a környezetet, ahol a visszaeső él majd. Ezt a segítséget csak hivatalos szervezettel lehet elképzelni, amelynek kiépítése hazánkban még mindig nem teljes.

A visszaesők sajátos kezelését biopszichológiai, szociológiai és büntetőpolitikai szempontok indokolják. A társadalmi értékeket normarendszerek védik, amelyek az egyén számára kifejezetten vagy hallgatólag közvetlenül vagy közvetett módon előírják, hogy az adott helyzetben milyen magatartást kell tanúsítani.

A visszaesők utógondozásánál, reszocializálásánál abból az álláspontból kell kiindulni, hogy a család élete meghatározott szabályokra épül. Ilyen magatartási szabály például, hogy az anya gyermekét gondozza, a szülő gondoskodik a gyermeke ellátásáról, neveléséről, valamint az, hogy a gyerekek kötelesek engedelmesskedni szüleiknek. Tekintettel erre az erkölcsi szabályra, valamint arra, hogy az egyén testi és személyiségfejlődése döntően a családtól függ, megállapítható, hogy a családi életet szabályozó magatartási normák nagyon összetettek. Ugyanígy az iskolai és a munkahelyi környezet is frott vagy íratlan magatartási szabályok összességén épül fel. A magatartási szabályokat a makro- és mikro-környezet közvetíti. Ez utóbbi a közvetlen személyes kapcsolatokra épül és ezért hatása talán nagyobb a személyiség alakulására. A normarendszereket az egyén tanulási folyamat során sajátítja el. Részben saját adottságainak megfelelően, részben külső tényezők hatására meghatározott magatartási struktúrák alakulnak ki, amelyek a viselkedésében bizonyos szabályosságot mutatnak. A magatartási szabályhoz való viszony az egyénre jellemző olyan

készség, amellyel a társadalmi normákhoz igazodik. Ez a tanulási folyamat lehet tudatos, amennyiben olyan céllal történik, hogy a magatartási normákhoz való azonosulást segítse.⁷

Normasértés

A normasértés mindig azt jelenti, hogy a tanulási folyamatban zavar áll be, sőt egy visszaeső karriertörténetében mindig meg lehet állapítani kellő egyéniesítés mellett azokat a tényezőket, amelyek a normasértések irányába hatottak. A legfontosabb, amit itt megemlítek, hogy a normasértéssel zavar áll be az egyén és a társadalom harmóniájában. A visszaeső magatartási struktúrájában gyengülnek azok a tényezők, amelyek a normák betartása irányába hatnak. Úgy mondjuk, az egyén fegyelmezetlenné válik, hajlik a rosszra, melynek következménye a többszörös elkövetésnél a személyiségzavar kialakulása. A személyiségzavarnál pedig csökken az alkalmazkodási képesség, és az antiszocialitás magatartássá alakul. Az ilyen személyiségzavarral küszködőket – márpedig a visszaesők ilyenek – tudatos nevelési módszerrel kell kezelni a büntetés-végrehajtás alatt és a szabadulást követően is. Hisszük, hogy ez az *egyénesített tudatos nevelés* képes helyreállítani azt a tanulási folyamatot, amelynek eredménye a legkedvezőbb esetben a társadalomba visszavezetett ember lehet.

A visszaesők különös kezelésének büntetőpolitikája arra is irányul, hogy a büntető szankciókat egyéniesítse az elkövetők egyénisége alapján. Ezzel további két követelményt lehet kielégíteni: a rugalmasságot és a hatékonyságot. Az előbbi azt jelentené, hogy a büntető intézkedések minél nagyobb választéka álljon rendelkezésre a

visszaesők elleni küzdelemben. Az utóbbi pedig úgy érthető, ha a büntetések egyénisítésére a visszaeső bűnöző egyéniségének megfelel.

Földvári és Vigh Kriminológiai alapismeretek című tankönyvében két szinten határozza meg a fogalmat: „Tágabb értelemben véve megelőzésen értjük azoknak az intézkedéseknek az összességét, amelyek a társadalom gazdasági, szociális és kulturális viszonyainak a kedvező irányú fejlődését biztosítják. A kriminológia a bűnözés tanulmányozása során felhívhatja az illetékes állami és társadalmi szervek figyelmét mindazokra az alapvető gazdasági, szociális és kulturális viszonyokra, amelyek kapcsolatban vannak a bűnözéssel. Ezek a kapcsolatok azonban gyors intézkedésekkel rendszerint nem szüntethetők meg, kiküszöbölésüket csak az össztársadalmi viszonyok kedvező fejlődése eredményezheti. Éppen ezért a kriminológia feladata elsősorban olyan intézkedések kidolgozásának előmozdítása, amelyek közvetlenül célozzák a bűnözés megelőzését. Ebből kiindulva megelőzésen szűkebb értelemben azoknak az állami és társadalmi intézkedéseknek az összességét értjük, amelyek célja a bűnözést segítő okok és feltételek megszüntetése vagy csökkentése.”⁸

A fogalomból is látható, a megelőzés sokrétű feladat. Különböző irányokban kell a megelőzést folytatni. Az egyik ilyen a visszaesők javítása, nevelése. A visszaesők fokozott veszélyt jelentenek a társadalomra, ahogy Földvári írja: „Agresszív viselkedésük sok kárt és szenvedést okoz az állampolgároknak és a társadalomnak egyaránt.”⁹

Az elkövetőknek ez a kategóriája a megelőzésben speciális pedagógiai, jogi, jogszociológiai és kriminálpedagógiai esz-

közök alkalmazását igényli. A bűnözés megelőzése mindig többszintű feladat. A megelőző intézkedések annál gyümölcsözőbbek, minél inkább figyelembe veszik az adott ország sajátosságait és a bűncselekmények, valamint az elkövetők típusait. A megelőzési politika hatékonysága függ a közösség aktív támogatásától, valamint az igazságszolgáltatási és társadalmi szervezetek erőfeszítéseitől. Ennek körében főleg információkat kell gyűjteni a bűnözés alakulásáról, különös tekintettel a visszaeső-bűnözésre. Koordinálni kell az igazságszolgáltatási és más, a megelőzéssel foglalkozó szervek munkáját. Lehetőséget kell adni a lakosság aktív részének, hogy a bűnözés megelőzésében tevékenyen részt vegyen. Különösen fontos a tömegtájékoztatási eszközök felhasználása a bűnmegelőzésben. Elvileg kimondható, hogy a bűnmegelőzési tevékenységet országos és helyi szinten kell szervezni. Az egyes területek közötti koordinálással pedig el kell kerülni a párhuzamosságokat.

Megelőzési stratégiák

Elszakadva a büntető megelőzéstől más megelőzési stratégiák is figyelmet érdemelnek.¹⁰

A *szociális megelőzés* azon a megfigyelésen alapul, hogy a visszaeső társadalmi körülményei és a bűn elkövetése között kapcsolat van. Itt olyan megelőzési tevékenység szükséges, amely igyekszik megszüntetni azokat a szociális és gazdasági viszonyokat kedvezőtlenül befolyásoló körülményeket, ahonnan a visszaesők kikerülnek. A *közegészség, az oktatás, a lakásviszonyok* javítása, a *szabadidő* helyes eltöltése, a *munkáltatás* helyzetének javítása

szükségképpen a bűnözés csökkentéséhez vezetnek.

A *situációs megelőzés* azon a felfogáson alapszik, hogy a bűncselekmények bizonyos formái meghatározott helyen és meghatározott körülmények között fordulnak elő. Maga a situáció vált ki ilyen vagy olyan bűncselekményeket. E megközelítés szerint a fizikai és szociális környezetet irányítani kell oly módon, hogy csökkenteni lehessen a törvénysértéseket lehetővé tevő alkalmakat és növelni a visszaesők felderítésének lehetőségeit.

Finkey már 1934-ben kifejtette, a jog különböző ágai közül a büntetőjog áll a legszorosabb kapcsolatban az erkölccsal. A büntető törvénykönyv törvényi tényállásai az illető kor, nemzet erkölcsi és jogi felfogását fejezik ki pontosabban azt határozzák meg, mi tekintendő erkölcsileg elítélendőnek. A büntetési rendszer tükrözi vissza a leghívebben valamely kornak, nemzetnek a kegyetlenségét vagy humánus életszemléletét.

Fonyó Antal ehhez hozzátette: a társadalom fejlettségi szintjétől függ, hogy érvényes jogának felelősségi rendszere, szankciói hogyan viszonyulnak a büntetőjogi felelősséghez. Minél kiépítettebb a jogrendszer, annál szűkebb szinteken kell érvényesülnie a büntetőjognak.¹¹

Kétségtelen, hogy az elméleti alapon kialakított megelőzési rendszer akkor teljes, ha a bűnözés egészére kíván megelőző hatást kifejteni. Az is kétségtelen, hogy a visszaesés megelőzésének szempontjai bizonyos tekintetben eltérnek a megelőzés általános elveitől. A megelőzés iránya, mélysége más-más rangsort kíván az elkövetők veszélyessége szerint. A megelőzési feladatok rangsorolása természetesen nem vezethet merevséghez. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a társadalmi, gazdasági fejlődés bizonyos esetekben gyors változásokat idéz elő, ez pedig sürgős megelőzési intézkedéseket igényel.

A visszaeső-bűnözés csökkentése szempontjából kétségtelenül a legáltalánosabban ható megelőzés látszik a legfontosabbnak.

Egyetértünk *Gödöny Józseffel*, aki általánosságban ezt írja erről: „*Mindenekelőtt azért, mert ez a megelőzés a bűnözés alapjait veszi célba, a legáltalánosabb területeit öleli fel, továbbá az állam és a társadalom egészére támaszkodhat, a leghatékonyabb intézkedéseket produkálhatja és azok érvényesülését is garantálja. Nyomban meg kell azonban jegyeznünk, hogy a megelőzésnek ez a fajtája igényli egyúttal a legsokoldalúbb és legátfogóbb ismereteket a bűnözésre vonatkozóan és ezért a legnehezebb feladatokat is jelenti.*”¹²

A zárszóban nem marad más hátra, mint hitet tenni az új gondolatok használhatósága mellett. A társadalomtudományban igen nehéz látványos és új eredményt elérni, mégis bízunk abban, hogy a visszaesésre vonatkozóan elképzeléseink kiállják az elmélet és gyakorlat kritikáját. Ahogy *Bonneville de Marsanay* mondta: „*a visszaesés a büntető törvények és a büntetési rendszerek próbaköve*”.

Bodnár Imre

Jegyzetek

1. Tavassy Tibor: A visszaeső bűnözők szabadulás utáni helyzetéről. Kriminológiai Tanulmányok. KJK Bp., 1968, 210–234. old.

2. Patera Antal: A többszörös visszaesők reszocializálása. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok. KJK Budapest, 1977, 259–304. old.

3. Tavassy Tibor: A szabadságvesztés-büntetésből szabaduló visszaeső bűnözők társadalmi beilleszkedése. Belügyi Szemle, 10. szám, 1970, Vö. továbbá: **Dobos-Dévai:** A visszaeső bűnözés helyzete és az ezzel kapcsolatos megelőző intézkedések. A bűnmegelőzésről I. tanulmánykötet. IM Tudományos és Tájékoztatási Főosztály kiadványa 5. kötet, Bp., 1983, 190–195. old., **Tauber:** Az élősdű bűnözés kriminológiája. Acta Facultatis 16. kötet, Budapest, 1974, **Patera:** A visszaesés büntetőjogi szabályozásának kérdéseihez. Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok. Bp., 1977, A bűnözésben eltöltött újabb évtized. Kriminológiai és kriminológiai tanulmányok. Bp., 1985, **Borsi-Halász:** A bűnözés megismerésének statisztikai módszerei. Bp., 1972

4. Jasinski: A bűnisméltés és a visszaesés Lengyelországban. Az Összehasonlító Kriminológiai Nemzetközi Központ IV. Regionális Szemináriuma, Visegrad 1979. december 4–6., Budapest, 1980, 153–170. old., **Nagy F.:** Szociálterápiái intézetek mint büntetési célok elérésének eszközei az egyes európai országokban. Jogtudományi Közöny 1. szám, 1978, **Allen C.:** Die Behandlung der gefahrlichen Gewohnheitsverbrecher im englischen Strafrecht. ZStW, 1968, **Ancel M.:** Die neue Sozialverteidigung. Stuttgart, 1970

5. Jürgen Meyer: Strafrechtliche Aspekte des Rückfalls im deutschen Recht. Kézirat 79–99. old., **Angyal:** A társadalom védelme a közveszélyes büntetettek ellen. Bp., 1980, **Angyal:** A biztonsági intézkedések reformkérdései. Bp., 1941

6. G. Randbruch: Die gesetzliche Straferhöhung Rückfall oder Gewohnheitsmäßigkeit in Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrecht III. Band. 1908, 204. old.

7. Kulcsár Kálmán: A család a mai

szocialista társadalomban. Társadalmi Szemle, 1963, XVIII., **Finkey**: A csavargás és a koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból. Bp., 1905, **Finkey**: A társadalom védelme a közveszélyes bűntettes ellen. B. E., Bp., 1908, **Friedman**: Büntetendő cselekmény és a közveszélyesség. Bp., 1907, **György Júlia**: Az antiszociális személyiség. Bp., 1967, **Popper Péter**: A kriminális személyiségzavar kialakulása. Bp., 1970, **Arányi M.**: A visszaesés-jogpolitika. Visszaesés kérdéséhez. Bp., 1965, **Balogh J.**: Nyomor és bűntettek. Bp. 1908, **Balogh J.**: Biztonsági rendszabályok. Bp., Jogállam, 1911, **Beccaria**: Büntett és büntetés. **Berényi A.**: A közveszélyes bűnözők elleni törvényhozási védelem. Bp., 1913, **Baumgarten**: Új irányok a büntetőjogban. Jogtudományi Közöny 44. szám, 1904, **Bűnöző fiatalok**: Tanulmányok. Bp., 1977, **Bodnár**: A csavargás és a közveszélyes munkakerülés szabályozása a jogösszehasonlítás tükrében. Tanulmányok Szamel Lajos tiszteletére, Pécs, 1989, **Diesel H.**: Untersuchung zur Persönlichkeits-struktur polytroper delinquenten. Saarbrücken, 1974, **Ferri**: Das Verbrechen als Sociale Erscheinung. Leipzig, 1896

8. Vigh-Földvári: Kriminológiai alapismeretek. Tankönyvkiadó, Bp., 1979, 195–196. old., **Békés-Földvári-Gáspár-Tokaji**: Magyar Büntetőjog Általános Rész. Bp., 1980

9. Vigh: Kriminológiai alapismeretek. Bp., 1992, **Vigh-Földvári**: Kriminológiai alapismeretek. Tankönyvkiadó Bp., 1979, 197. old. uo.

10. Európa Tanács: A bűnmegelőzés szervezése. Kézirat Strasbourg, 1988, Vö. továbbá: Európai Szocialista Országok Büntető Törvényei I–II. kötet. Bp., 1973, **Ba-**

logh-Banka-Csordás-Deme-Glaser-Horányi-Horváth-Lőrincz-Magyar-Tandari: Büntetés-végrehajtási Jog I–II., Bp., 1983, **Erdős-Földvári-Horváth**: A magyar büntetőjog Különös Rész I–II., Bp., 1989, **Györök-Hajda**: Visszaesőbűnözés. Bp., 1969

11. Fonyó Antal: Büntetési rendszerünk fejlődése a felszabadulás után. Jogtudományi Közöny, 1975 március-április, 192–198. old., **Fonyó**: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének elvi kérdései. Bp., 1974, **Fayer**: Büntetési rendszerünk reformja. Bp., 1989, **Finkey**: Büntetéstan problémák. Bp., 1933, **Horváth**: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Bp., 1981, **Sargorodszky**: A büntetőjogi büntetés. Bp., 1960, **György**: Büntetések és intézkedések. Bp., 1984

12. Gödöny József: A bűnözés új méretei és a bűnmegelőzés a fejlődés függvényében, jövőbeni kihívás. ENSZ 7. Bűnmegelőzési Kongresszusa. Milano, 1985 Vö. továbbá: Tanulmánykötet. IM, 1986, 282–283. old., **Gödöny**: A tudományos-technikai fejlődés és a bűnözés. Magyar Jog 4. szám, 1974, **Gödöny**: A társadalmi-gazdasági fejlődés és a bűnözés. Bp., 1976, **Heller E.**: A biztonsági rendszabály jövője. Bp., 1933 (Angyal Pál évkönyv), **Huszár**: Fiatalok bűnözők. Bp., 1964 Ifjúságszociológiai Tanulmányok. Bp., 1969, **Jescheck**: Die Krise der Kriminalpolitik. ZStW, 1979, **Lukács**: Bűnözés és társadalom. Bp., 1971, **Raskó**: A női bűnözés. Bp., 1978, **Rózsa**: A szexuális bűnözés. Bp., 1977, **Vermes**: Kriminológia és megelőzés. Bp., 1963, **Vermes**: A kriminológia alapkérdései. Bp., 1966, **Vigh-Gönczöl-Kiss-Szabó**: Erőszakos bűncselekmények és elkövetők. Bp., 1973

Szakmai erkölcs

Érvek a rendőri etika mellett

Ne vegye zokon, kedves Olvasó, hogy azonnal egy feladat átgondolására kérem. Hadd mondjam úgy, ahogy etikakurzusaim kezdetén a hallgatóknak szoktam mondani: *„Kérem, eressze szabadon a fantáziáját, és képzelje magát egy különös helyzetbe! Ön most egy kis közép-európai ország igazságügy-minisztere. Évtizedek óta dolgozik ezen a poszton, eddig minden energiájával, legjobb tudásával arra törekedett, hogy a lehető legigazságosabb jogrendszert, a legtisztességesebb igazságszolgáltatási szervezetet és személyi állományt alakítsa ki. Mindenkor azt hirdette az állampolgároknak, hogy tiszteljék és tartsák be államuk törvényeit, mivel ezek jók és egyébként is a törvénytisztelet az állampolgár legfőbb kötelessége.*

Ön most mégis szörnyű helyzetbe került. Államtitkok kiadásának – ön szerint koholt – vádjával bíróság elé állították, törvényes úton halálra ítélték, és most a siralomházban várja holnap reggeli kivégzését. A barátai megszervezték a szökését. Biztonságos úton elmenekülhetne egy szomszéd államba, ahol menedékjog várja. Ön után vinnék a családját is. Döntsen! Szökik-e vagy nem?”

A hallgatóknak tehát el kell dönteniük, hogy ilyen helyzetben szöknének-e, és meg is kell indokolniuk döntésüket.

Tapasztalatom szerint szinte mindenki szökne. Indokaik között az életben maradás vágya, az ítélet igazságtalansága, önmaguk tisztázásának, ártatlanságuk utólagos igazolásának szándéka szokott a

leggyakrabban előfordulni. Akad azonban egy-két olyan hallgató is, aki úgy véli, nem lenne szabad szöknie: ennyivel tartozik önmagának is (a szökés eddigi életének, munkájának az elárulása lenne) és polgártársainak is (ő teremtette és tette kötelezővé ezt az igazságszolgáltatást a többiek számára, tehát ő semmi esetre sem vonhatja ki magát annak döntései alól).

E szituációs játékban átéljük, hogy mindennapi döntéseinkben a gyakorlatias célok és megfontolások mellett elvi, erkölcsi, lelkiismereti megfontolások is szerepet játszanak. A játékos szituációban közvetlenül beláthatjuk azt is, hogy az erkölcsi dilemmában általános érvényű kérdés is megfogalmazódik: nemcsak azt kell eldöntenünk, mit is tegyünk, hanem arra is válaszolnunk kell, hogy általában mi is a helyes, mi a becsületes döntés az ilyen helyzetben.

A hallgatók többnyire kifogásolják, hogy ez a helyzet mesterkéltné, valószínűtlen. Ez igaz. Ugyanakkor tudunk hasonló esetről az ókori Athénban: ilyen módon halt meg a hetvenegy éves bölcs, Szókratész, aki erkölcsi megfontolásokból nem volt hajlandó szökni. (Hogy azóta hányszor állítottak embereket ilyen választás elé: „Vagy az életről, vagy az elveidről le kell mondanod!”, nehéz lenne megmondani.) Másrészt a helyzet mesterkéltisége is tanulságos: rávilágít ugyanis arra, hogy az erkölcsi normák nem valamely konkrét helyzetben, adott körülményekhez kötötten mondják meg, mi a jó, mi a helyes, mihez kell tartani magunkat,

hanem általános érvénnyel – mindenki számára bármely körülmények között egyaránt érvényesen. „Nem az eseten van a hangsúly, hanem az elven”, hangzik az ilyen elvont példa tanítása. Az erkölcsi tanítások talán éppen ebből a megfontolásból használják szívesen a valószínűtlenségig leegyszerűsített és kiélezett példázatokat, tanmeséket. Ilyeneket találunk a Bibliában, a buddhista irodalomban, de a modern angol nyelvű erkölcsfilozófiában is.

Szókratész esete tehát alkalmas arra, hogy felhívja a figyelmünket döntéseink erkölcsi tartalmára, erkölcsi mozzanataira. Arra emlékeztet, hogy az erkölcs az élet része: ha akarjuk, ha nem, ha tudunk róla, ha nem, viszonyulunk hozzá, használjuk, műveljük.

Az erkölcsi követelmények olyanféleképpen szabályozzák életünket, ahogy a labdarúgás szabályai a futballista játékát. Nem ő találta ki azokat, hanem készen kapta. Játék közben be kell tartania a szabályokat, máskülönben állandóan büntetéseket kap, végül akár ki is állíthatják. Vagyis a környezete ráerőlteti a szabályokat. Ugyanakkor végső soron mégiscsak a futballista dönti el, hogy melyik helyzetben mit tesz. Saját felelősségére szabálytalankodhat is: akár nyíltan és kiszámítottan, nagyobb veszélyt kisebb büntetésre váltva, akár lopva, bízva abban, hogy a bíró nem veszi észre a szabálytalanságot. Tehát a futballista ésszel játszik, és gondolataiban valamilyen módon folyamatosan jelen vannak a játékszabályok is. A futballista azonban egy másik szinten is gondolkozhat a labdarúgás szabályairól. Olyankor, amikor nincs bent a pályán, elgondolkozhat arról, hogy mit is jelent neki ez a játék, hogyan tanulta meg, hogyan alakulnak a kupameccsek, sok pénz van-e a futballban vagy

kevés. Ilyenkor mintegy eltávolodik a játéktól, kívülről, felülről tekint rá, nem résztvevőként, hanem tárgyilagos szemlélőként. Ezt a két különböző nézőpontot, a két gondolkodási szintet mi is váltogathatjuk, amikor az erkölcs kérdéseiről töprengünk.

Mindennapi életünkben úgy viszonyulunk környezetünk erkölcsi kívánalmaihoz, ahogy a játékos a pályán a játékszabályokhoz: ismerjük azokat, tudjuk, hogy ránk is érvényesek, számításba vesszük őket, amikor az adott helyzet megoldását keressük. Ezt szoktuk gondolkodásunk erkölcsi mozzanatának nevezni.

A másik szinten úgy gondolunk az erkölcsre, ahogy a játékos otthon eltöpreng a futball értelmén, szépségén, feltételeinek alakulásán. Ezt szoktuk az erkölcs tudományos vizsgálatának nevezni, ezt hívjuk etikának. Az ember az első szinten az erkölcsi játék résztvevője, az erkölcs hatása alatt él

és gondolkodik; a második szinten külső szemlélője, úgy gondolkodik az erkölcsről, mint egy vizsgálandó tárgyról. Az első szintnek, az erkölcsi játéknak életünk minden pillanatában részesei vagyunk, a második szintre csak néha-néha látogatunk el – ilyenkor szoktuk azt mondani: most az erkölcsről filozofálok, amit így is mondhatnánk: most az etika tudományát művelem.

Amikor Szókratész helyzetébe képzeljük magunkat, többnyire az első szinten mozogtunk: ez a helyzet alkalmas volt az erkölcsi dilemma átélésére, megtapasztalására. Ha az erkölcs tudományos definíciójára is kíváncsiak vagyunk, az etika tudományához kell fordulnunk.

A modern etikakönyvek szerzői többféle módon magyarázzák meg, mi is az erkölcs, azonban többnyire nem erőltetik a tartalmilag teljes, csiszolt definíció megfogalmazását.

Heller Ágnes az erkölcsöt elemző könyvében nem ad meghatározást. „Az erkölcsöt tekinthetjük az egyedi személy gya-

korlati viszonyának a helyes magatartás normáihoz és szabályaihoz” – írja, és rögtön hozzáteszi, hogy ez nem fogalmi meghatározás.¹

W. K. Frankena, mai neves amerikai erkölcsfilozófus szerint az erkölcs „... a társadalomnak mint egésznek az eszköze az egyének és kisebb csoportok irányítására... Egyfelől olyan, mint a törvény, másfelől olyan, mint a szokások ... Mindazonáltal az erkölcs támogatja, sőt megköveteli az egyéntől az önálló, autonóm gondolkodást, kérve őt, hogy ha felnőtt és normális, akkor hozza meg a saját döntéseit ... továbbá arra is ösztökéli az egyént, hogy elveket és célokat gondoljon ki, amelyeknek a segítségével meghozhatja a döntéseit. Az erkölcs az élet társadalmi intézménye, de olyan, amely tagjainak ésszerű önirányítása vagy önnön magának befolyásolása és formálása révén fejlődik.”²

A rendőri munka jogi nézőpontból jogalkalmazó, jogérvényesítő közszolgálat. A jogelmélet szerint a jog alapja az erkölcs.

„Minden modern állam joga ezernyi ponton mutatja mind az elfogadott társadalmi erkölcs, mind az általánosabb erkölcsi eszmények hatását. Az ilyen hatás vagy hirtelen és bevallottan a törvényhozáson keresztül érvényesül, vagy csendben és lépésről lépésre az ítélkezésben. Bizonyos rendszerekben, mint például az Egyesült Államokban, a jogi érvényesség végső kritériumai kifejezetten magukban foglalnak igazságossági elveket vagy alapvető erkölcsi értékeket is.” – írja a jogtudós Hart.³ Majd a bírói ítélkezéstről mondja:

„Számos törvény pusztán jogi keretszabályt jelent és kifejezetten megköveteli, hogy erkölcsi elvek segítségével töltsék ki tartalommal ... s mind a polgári, mind a büntetőjogi felelősség gyakran igazodik az erkölcsi felelősség uralkodó felfogásához.”⁴

Mind a törvényhozónak, mind a jogalkalmazónak ismernie és értenie kell azokat az erkölcsi elveket, amelyekre a jog épít, és amelyek megjelennek a törvény szellemében. Ezt a rendőrök ismerik is: megtanulják jogelméleti, jogalkalmazási tanulmányaik során.

A jogalkalmazóknak azonban – mint hogy közvetlenül emberek jogkövető és jogsértő cselekedeteivel foglalkoznak – meg kell érteniük az utca emberének a joghoz való viszonyát is. Minthogy e viszonyokban igen sokféle erkölcsi álláspont munkálhat, ismerniük és érteniük kell az erkölcsi álláspontok különböző fajtáit is. Megismerkedhetnek ezekkel az életben is, de egyszerűbb és gyorsabb ahhoz a tudományhoz fordulni, amely az erkölcs elemzésével foglalkozik. (A jogtudomány ezt az ismeretet már nem oktathatja.) Márszó volt arról, hogy az erkölcsi életről összefogott, rendszeres ismereteket az etika tudomá-

nyától és annak résztudományaitól (területeitől) kaphatunk. Az etika részstudományait legkönnyebben feladataik alapján különböztetjük meg egymástól.

Az etika egyik feladata, hogy képet adjon a valóságos erkölcsi állapotokról. Ezt végzi a *leíró etika*. Különböző szélességben és különböző oldalakról mutatja be a fennálló erkölcsi viszonyokat. Vizsgálhatja például az erkölcsi viselkedés változatait lakóhely, foglalkozás, jövedelmi viszonyok vagy az életkor függvényében.

Joggal elvárjuk az etika tudományától azt is, hogy állást foglaljon erkölcsi kérdésekben, mondja meg, hogy döntéseink során mihez tartsuk magunkat, adja meg a jó és a rossz mércejét, követésre méltó erkölcsi normákat terjesszen elő, és bizonyítsa is azok helyességét, értékességét. Ez a *normatív etika* feladatköre.

Az elmondottakból úgy tűnik, hogy egyszerű dolog erkölcsileg helyesen viselkednünk: mindössze meg kell nézni, mit tanácsol a normatív etika, és meg kell fogadnunk a tanácsait. Sajnos, nem ilyen egyszerű a helyzet. A normatív etikában valóban találunk viselkedési mintákat, értékrendeket, a jó és a rossz megkülönböztetésére szolgáló mérlegelő, fontolgató eljárásokat, de ezek használatba vételével még nem jutottunk túl a dolog nehezén. A normatív etika ugyanis – a különböző erkölcsi álláspontoknak megfelelően – több különböző etikai irányzatot foglal magában. Mindegyik irányzat más-más értékrendet, más-más magatartási követelményrendszert javasol, és mindegyik azt állítja magáról, hogy ő az igazi. Nekünk pedig ahhoz, hogy használni tudjuk az etikában kicsiszolt módszereket, választanunk kell a versengő irányzatok között. Nem lenne könnyű dolgunk, ha minden tapasztalat nélkül kellene

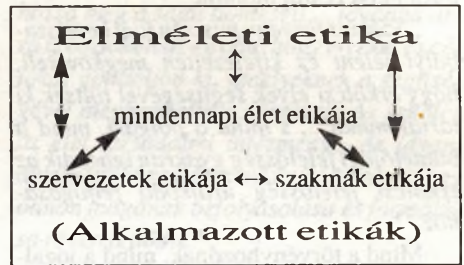
válogatnunk a normatív etika gazdag magatartásforma kínálatából.

Első erkölcsi beállítottságunkat természetesen nem ilyen választás útján nyerjük: inkább csak belenövünk valamely erkölcsi rendbe; kezdetben megszokás alapján, később egyre inkább sajátunknak érezve követjük a megtanult erkölcsi rend normáit. Ezáltal azonban máris kapcsolatba kerülünk a normatív etika valamelyik irányzatával, hiszen ha akarjuk, ha nem, összhangban leszünk a megtanult erkölcsnek megfelelő etikai irányzat tanításaival is. Ha kívülről láthatnánk magunkat, megállapíthatnánk: mi ugyanazt csináljuk „ösztönösen”, naivan, amit a megfelelő etikai irányzat javasol a maga módszeresen kidolgozott, gondosan bizonyított elméletében. A különbséget leginkább abban látnánk, hogy mi szokásból, következtelenül, új helyzetekben elbizonytalanodva, sok hibával csináljuk azt, amit az etikai elmélet módszeresen, világos logikával, következetesen, magabiztosan javasol. A normatív etika irányzatai tehát annak az elméletét mondják el, amit az emberek amúgy is csinálnak. A normatív etika tanulmányozása „elméleti tanfolyam” az erkölcsi élethez. Természetesen nem nélkülözhetetlen (élni tanfolyam nélkül is lehet), de nem is haszontalan.

Az erkölcsöt tanulmányozó etika tudományának természetesen elemeznie kell az erkölcsöt egészében is: az erkölcs természetét, funkcióját, tagolódását, kapcsolatait (például a joghoz vagy a bűnüldözéshez fűződőket) – az etika ezen területét hívjuk *metaetikának* (meta görögül: túl). A metaetika elemzi azokat az alapfogalmakat is, amelyeket az etika előbbi két területe eszközként használ: jó és rossz, érték, felelősség, norma stb.

A rendőrképzésben csak rövid időt fordíthatunk általános etikai témák tanulmányozására. Bemutatjuk és kipróbáljuk a legfontosabb etikai álláspontokat (parancsetika, egoizmus és utilitarista etika), majd az egyén erkölcsi fejlődésének, „éresi folyamatának” főbb állomásait, és ezután azonnal a szakmaetikai kérdések tárgyalására térünk rá.

Az elméleti etika és a szakmai etikák viszonyát és egymásra hatását a következő ábra szemlélteti:

Pojman szerint „Az elméleti és az alkalmazott etika szorosan összekapcsolódnak: az elmélet alkalmazás nélkül természetesen és haszontalan, a cselekvés elméleti távlatok nélkül vak.”⁵ Amit Pojman az alkalmazott etikáról mond, az értelemszerűen a szakmai etikára, a mi esetünkben pedig a rendőri etikára is vonatkozik.

Van-e rendőri szakmai erkölcs, kell-e rendőri szakmai etika?

A rendőrnek szüksége van szakmai (rendőri) etikára, mert a rendőri szakma erkölcsi szempontból (is) fokozottan veszélyeztetett. A rendőri szakma fokozott erkölcsi veszélyeztetettsége a következő mozzanatokat foglalja magában.

1. A jogi normák alkalmazása diszkrecionális (mérlegelési) feladatokat hárít a rendőrré. A jog általános normákat ír elő, a rendőrnek viszont konkrét helyzetben kell

intézkednie, a két szint közötti szakadékot a rendőr helyi és pillanatnyi döntéseinek kell áthidalnia. A döntéskényszerből adódó felelősségét az a körülmény is fokozza, hogy a rendőrnek többnyire egyedül kell meghoznia döntéseit, döntés előtt nem tud elöljárójától vagy más szakértőktől tanácsot kérni.

2. A rendőr a legális erőszak monopóliumával rendelkezik, a hatalommal visszaélés állandó veszélye fenyegeti.

3. A rendőr a bűn közvetlen közelében él és dolgozik, ezért is fokozottan veszélyeztetett.

4. A rendőr katonailag, hierarchikusan szervezett testület tagja, az ilyen testületek pedig hajlamosak arra, hogy belső, „saját erkölcsöt” alakítsanak ki és várjanak el tagjaiktól. A belső elvárások és a jog, illetve a közerkölcs közötti ütközés terhei viszont a rendőrré mint egyénre hárulnak. További mondanivalómat e négy szempont szerint rendezem.

A rendőr feladatait mindenekelőtt az érvényben lévő jogszabályok, azon belül speciálisan a szolgálatról szóló törvény, a

rendőrségi törvény és a szolgálati szabályzat, továbbá a vezetői utasítások határozzák meg. A jogszabályok nagy száma és gondos szövegezése azt a benyomást keltetheti, hogy a jogi szabályozás az élet minden mozzanatára kiterjed, minden döntési dilemmára egyértelmű megoldást ír elő. Ez azonban nem így van. Meghatározó jelentőségű jogelméleti könyvében *Hart* külön fejezetben mutatja be, hogy a „jog nyitott szövedéke” milyen sok területen és milyen tág határok között ad mozgási, egyéni mérlegelési lehetőséget a jogalkalmazóknak (például a bíróknak).⁶ Ez a szabadság azonban nemcsak mozgási lehetőséget, hanem mérlegelési, döntési kötelességet is jelent. *Hart* a bírók diszkrecionális jogkörének, diszkrecionális döntéseinek olyan nagy jelentőséget tulajdonít, hogy azt egyenesen rejtett törvényhozói munkának minősíti.

Hasonló helyzetben vannak munkavégzés közben a rendőrök is. A jog a rendőr számára ugyanúgy nem ad egyértelmű eligazítást, ahogy a bírónak sem. Az intézkedést igénylő helyzetben az általános tartalmú jogi normák és a körülmények isme-

retében a rendőmek kell eldöntenie, hogy az adott esetben konkrétan mi is a teendő, mikor, milyen lépésekben, milyen módon kell azt végrehajtania.

Kétségtelen, hogy ezek a döntések nem függetlenek a jogszabályoktól, hiszen ezeket mások később össze fogják vetni a jogszabályokkal (már az ügyfél is, de az előjáró, a közvélemény és alkalmanként a bíróság is), és vagy helyben hagyják, vagy elmarasztalják azokat. Ebből azonban az derül ki, hogy a jog vonatkozik a rendőr minden intézkedésére, döntésére, cselekedetére, az viszont nem következik, hogy a jog minden esetben megmondaná, vajon az adott konkrét helyzetben és körülmények között mit kell tennie. Arról, hogy a rendőmek diszkrecionális döntéshozói jog- és feladatköre van, engem elsősorban nem is annyira a rendőri döntések példái, vagy a rendőri munka jellege győz meg, hanem inkább a jog és a jogi eljárások természete.

Hiszen a jog nem gépeknek írja elő a szabályait, hanem eleven embereknek, és eleve bekalkulálja az embertől elvárható mérlegelési és döntési képességet. Hányan kapnak büntetést olyan cselekedetekért, amelyekben nyoma sincs a szándékos megsértésnek. Ők legjobb tudásuk szerint be akarták tartani a törvényeket, de ez a bíróság ítélete szerint nem sikerült. Életük szervezésekor valahol, valamiben rosszul döntöttek, nem vették észre, hogy a következmények törvénybe ütközőek lesznek. Példa lehet erre annak az anyának az esete, akinek hároméves kislánya a konyhában magára rántja a forró vizet, és belehal sérüléseibe. Az anya gondatlan veszélyeztetést követett el, és a törvény előírja, hogy ezt nem szabad tenni. Az anya ismeri a törvényt, és nem állt szándékában azt megsérteni. Mégis, amikor úgy döntött, hogy a

mosáshoz ugyanabban a fazékban és ugyanazon a tűzhelyen melegíti a vizet, amelyet az anyja is mindig használt a mosásnál, és amikor úgy döntött, hogy olyankor, amikor a kislányával kettesben vannak otthon, és amikor úgy döntött, hogy nem hagyja magára a gyereket a szobában, hanem beengedi magához a konyhába, akkor rosszul döntött, mert ezek a döntések törvénybe ütköző cselekedetté álltak össze. A törvény ismeretében neki tudnia kellett volna, hogy nem dönthet így. De melyik törvény tiltja valamelyik döntését, és melyik döntése ütközik törvénybe? Nyilvánvaló, hogy nincs és nem is lehet törvény, amely a házimunka vagy a gyermeknevelés részmuveleteit szabályozná, és az anya egyik döntése sem volt törvénybe ütköző mindaddig, amíg baj nem lett belőle. A törvény azt tiltja meg az anyának, hogy a gyermekét gondatlanul veszélyeztesse, azt már az anyának kell eldöntenie, hogy melyik cselekedetek és helyzetek valósítják meg a gondatlan veszélyeztetést (sőt, tegyük hozzá, a katasztrófa bekövetkeztét, hiszen törvény tiltja ugyan a veszélyeztetést, de ilyen ügyekben büntetni leginkább csak baleset kapcsán büntet).

Milyen egyszerű is betartani a szülői gondoskodást előíró jogszabályokat, ha azt kérdezik tőlem, hogy be akarom-e tartani azokat. A törvény előírta, hogy tartsam be ezeket a jogszabályokat, és én minden igyekezetemmel ezen vagyok. Ezután már „csak” azt kell eldöntenem, hogy elengedhetem-e a gyerek kezét a járdán séta közben, hogy hány éves kortól melyik mászó-kára engedhetem egyedül fölmászni, hogy a lakásban a konnektorok milyen magasan legyenek és hogy lehetnek-e konnektor eléréséhez alkalmas székek a gyerekszobában, a gyerek hány éves kortól játszhat há-

lőzatról működő kisvonattal, hány éves kortól lehet szálkás halat, hogy hol tartsam a gyógyszereket, a vegyszereket, a késeket, az apró szögeket stb. – vagyis a törvény olyan kérdések tömegére követeli meg tőlem a helyes választ, amelyekre a helyes választ nem mondja meg. „Neked kell mérlegelned, neked kell döntened – mondja a törvény a szülőnek – és én majd utólag megítélem, hogy döntéseid elfogadhatóak voltak-e vagy nem, büntetést érdemelnek-e, vagy nem.” Szóval a szülőnek bőségesen van mérlegelnivalója. Ezt átgondolva hogyan is hihetnénk, hogy az élet sűrűjében ténykedő rendőrt minden tetteben egyértelműen eligazíthatná a törvény. De ha mégis ragaszkodnánk ahhoz, hogy a törvények rendszerében és az igazságszolgáltatás gyakorlatában minden választásunkra vonatkozóan egyértelmű eligazítások vannak, amelyeket a hozzáértő akár ki is olvashatna, vagyis hogy a törvény megmondja, mit is kell tennünk, csak mi nem értjük meg eléggé a törvény útmutatásait, akkor mire véljük azt a tényt, hogy a törvény szerint működő bíróságok azonos cselekményekért gyakran végletesen eltérő büntetéseket rónak ki,⁷ és hogy egy-egy bírósági eljárás gyakran évekig is elhúzódik, mire a bíróság meg tudja hozni a törvényes ítéletet?

A rendőr mérlegelési feladat- és jogkörét leggyakrabban a következő példával szemléltetik. A közlekedési rendőr megállít egy olyan gépkocsit, amely túllépte a megengedett legnagyobb sebességet. A rendőr megtudja, hogy a férj viszi a kórházba vajúdo feleségét. Mit tegyen? A példa sajnos félrevezető, ugyanis azt az érzést keltheti, hogy a rendőr diszkrecionális tennivalói nem tartalmaznak valóságos dilemmákat. A rendőrségi törvény ugyanis feljósítja a rendőrt méltányos eljárásra, a va-

júdo nő helyzete pedig nem hagy kétséget afelől, hogy itt valóban segíteni kell. Az élet viszont sokkal változatosabb esetekkel szembesíti a rendőrt, és azt neki kell eldöntenie, hogy hol szabja meg a méltányosságot érdemlő helyzetek határát. Az egyik gépkocsivezető azért száguld, nehogy utasa lekésse a saját esküvőjét, a másik temetésre rohan, ez drága külföldi útról kézné le a csatlakozást, az repülőgéphez siet, van, aki sürgős, milliós üzletkötésre igyekszik, van, aki vizsgázni, a színész is siet az előadásra, a tanár is az iskolába, és mindenki siet a munkába... A törvény ki tud jelölni valamilyen határt ebben a változatosságban, hogy eddig lehet jogi felhatalmazással méltányosságot gyakorolni, és innen kezdődnek azok az esetek, amelyekben a rendőr már nem térhet el a szankciókat előíró normáktól? Valószínűleg nem. Ha ilyen határt jogilag rögzíteni lehetne, akkor a méltányosságra méltó eseteket előre ki lehetne vonni a törvény hatálya alól, vagyis olyan törvényeket hozhatnának a törvényhozók, amelyek nem igénylik a méltányosság engedélyezését. A méltányosságot érdemlő eseteket azonban nem lehet előre felsorolni, nem lehet egyértelműen behatárolni. Ezek kiválasztásához a konkrét körülményeket mérlegelő eleven emberi ítélőképesség kell, az általános szabályt kimondó jogi formula ehhez nem elég rugalmas, nem elég differenciált, nem tud elég sok körülményt mérlegelni stb. – röviden nem alkalmas. A méltányosság engedélyezésére tehát szükség van.

A jogi szabályozás egyfelől nem határolja egyértelműen körül a méltányosságra jogosult esetek körét, és azt sem mondja meg konkrétan, hogy mit kell tenni ezekben a helyzetekben. Más oldalról viszont fenntartja magának a jogot arra, hogy utó-

lag megítélje, hogy jogi szempontból helyesen döntött-e, helyesen járt-e el az intézkedő rendőr. Hiszen a jog engedélyezte a méltányosságot (bizonyos megkötésekkel), természetesen ugyancsak a jog ellenőrzi, hogy az adott eset valóban a méltányosság alá tartozott-e. Az eset elbírálása során az ellenőrzést végző ügyésznek, bírónak lényegében ugyanazt a dilemmát kell megoldania, amit a helyszínen intézkedő rendőr egyszer már a maga módján megoldott. A méltányosság jogilag egyértelműen kijelölt határait ők sem támaszkodhatnak, hiszen ilyenek nincsenek. Ennek megfelelően ilyen esetekben a jogászok döntését (megítélésem szerint) alapvetően erkölcsi, etikai megfontolások vezérlik, természetesen az adott jogi keretek között. Mérlegelik a rendőr szándékát, a következményeket, a követett elvek értékét stb. – és döntenek.

Mit tehetnének azért, hogy a helyszínen intézkedő rendőrnek – aki különösen nehéz helyzetben van, hiszen pillanatok alatt, segítség nélkül kell döntenie – csökkentsük a kiszolgáltatottságát, a bizonytalanságát? Nyilván jó lenne a tudomására hozni ugyanazokat az erkölcsi megfontolásokat, amelyek alapján a jogászok utólag megítélik majd a tettét. Jó lenne felvértezni a társadalom által elfogadott közérkölcscsel, a jogban szentesített erkölcsi tartalmakkal, szakmájának elfogadott erkölcsi elveivel. Persze kiolvasható mindez a napi életből is. De gondoskodhat az ilyen tartalmú felkészítésről az etika tudománya is: az etikai képzés és továbbképzés, az etikai ismeretterjesztés, az etikai kérdések napirenden tartása is.

Bár elsősorban a szakmai etika az a tudomány, amely segítséget adhat a rendőrnek a diszkrecionális jogkörében adódó di-

lemmák megoldásához, előbbi gondolatmenetünk arra figyelmeztet, hogy a szakmai etika mellett (alatt, mögött) az általános erkölcs és etika elvei is fontos szerepet játszhatnak a helyes rendőri döntés kialakításában. Erre hívja föl a figyelmet D. Close és N. Maier is.⁸ Szerintük a szakmai-etikai esetek többnyire nem egyértelműek. Azok az erkölcsi nézőpontok, amelyek a felnőttkorra az emberben kifejlődnek, segítenek a döntésben. De ezeknek a szabályoknak az alkalmazása (mérlegeljem-e a következményeket vagy ne?), összhangba hozása a rendőr jogi kötelességeivel, ellenőrzése a helyi politika fényében (kinek a szabálya az erősebb?) gyakran nehéz és kockázatos feladat.

Az erkölcsileg hibás döntések elkerüléséhez „egy egészen hatékony módszer lehet az etikai ellenőrző lista használata. Amikor ön ... a gyakorlatban dolgozik (és egy döntés értékét fontolgatja E. I.), fussa át a következő kérdéseket:

I. A cselekedet sérti-e más emberek alkotmányos jogait, beleértve a jogi eljárás-hoz való jogot is?

II. Használ-e a cselekedet személyeket csakis eszközként bizonyos célok eléréséhez? (Kant kategorikus imperatívuszának egyik szempontja.)

III. A kérdéses cselekedet jogsértő-e? (Polgári kötelességek.)

IV. Látható-e előre, hogy a cselekedet több rosszat eredményez, mint jót, figyelembe véve az összes érintettet? (A ne árts kötelessége – ne tégy rosszat, és a jóakaraté – tégy jót.)

V. A cselekedet megsérti-e az intézményi (területi) szabályokat vagy a szakmai etikai kódexet? (Hivatásunk szabályaiból adódó kötelességek.)

Ha ezek közül a kérdések közül az

egyikre „igen” a válasz, a vizsgált cselekvés etikailag problematikus. Ez önnek semmi esetre sem ad választ erre a kérdésre: »Megtegyem-e ezt?« A filozófusok elég ügyesek ahhoz, hogy olyan példákat kínáljanak, amelyek esetében mind az öt kérdésre »igen« válasz adható, de a cselekvés sok ember számára erkölcsileg mégis elfogadhatónak, sőt kötelezőnek tűnik. Hasonlóképpen, még ha mind az öt kérdésre »nem« választ ad is, ebből még nem következik szükségszerűen, hogy a cselekedet erkölcsileg megengedhető. Ugyanakkor a kérdések – az ellenőrző lista, minden problematikusága ellenére is – éberré tehetik önt az etikai hibák lehetőségével szemben. Ha ön »igen« választ adott két vagy több kérdésre, az etikai hiba lehetősége drámaian megnő. Tehát kitalálhatunk ugyan olyan helyzeteket, amelyek rációfálnak az öt kérdésre adott válaszokra, de inkább a problematikus esetek gyakoriságát kell összevetni azoknak az eseteknek a gyakoriságával, amelyeket a lista segítségével sikeresen kezelhetünk.”

Lássuk kissé közelebről a kérdések tartalmát! Az első, harmadik és az ötödik kérdés a jogszabályokba ütközést, illetve az intézményi és a szakmai követelményekbe ütközést ellenőrzi. Ha ilyen ütközés fennáll, akkor alaposan át kell gondolni a döntés indokait, és azt kell mérlegelni, hogy elég nyomósak-e azok a törvényszerűségi vagy szabályszerűségi vállalásához.

A második kérdés Kant abszolút erkölcsi követelményével veti össze szándékunkat: személyt csakis eszközként használ-e? Kant ugyanis azt tartja az egyetlen, de abszolút erkölcsi követelménynek, hogy cselekvésünkben más személy célként mindenkor, de csak eszközként sohase szerepeljen. Ez a kérdés cselekedeteinket az egyik legfontosabb etikai

irányzat követelményeivel szembesíti: Kant etikájával, amely a parancsetikák (deontologikus etikák) családjába tartozik. Cselekedeteinkben minden érintett ember cél is kell hogy legyen, egyikük sem lehet pusztán eszköze, kiszolgáltatott áldozata a többiek törekvéseinek – kívánja Kant. (Deontologikus etikai követelményrendszer a Biblia tízparancsolata is.)

A negyedik kérdés azt vizsgálja, hogy tettünk több rosszat okoz-e, mint jót. Ez a kérdés arra derít fényt, hogy az utilitarizmus egészen más úton jár, mint Kant, vagy a bibliai tízparancsolat. Az utilitarizmus nem hiszi el, hogy léteznének olyan eleve érvényes erkölcsi szabályok, amelyek bizonyos cselekedeteket megkövetelhetnek az emberektől, más cselekedeteket pedig tilthatnak. Mitől lennének ezek kötelezőek – hitetlenkedik az utilitarista. Minden cselekvés értékét a következményei adják. Amely cselekedet több jót eredményez, mint rosszat, az jó cselekedet, amellyel a fordított eset áll fent, az rossz. Az embernek csupán arra kell figyelnie, hogy cselekedete több jót eredményezzen, mint rosszat – ha ezt elérte, akkor az erkölcsi követelményeknek eleget is tett. Az utilitarizmus a modern amerikai gondolkodás erkölcsi vezéreszméje.

Az etikai ellenőrző listából kiolvasható, hogy Close és Maier nem tartja ajánlatosnak, hogy a rendőr döntési helyzetben egyetlen etikai irányzat szempontjait figyelembe véve mérlegeljen, ők azt ajánlják, hogy a rendőr – saját erkölcsi beállítottságától függetlenül – a két legfontosabb etikai irányzat kívánalmait egyidejűleg vegye figyelembe. Ha így tesz, elkerülheti, hogy döntéseiben mások kivétel nélkül találjanak.

Close és Maier bevonja az ellenőrző lista körébe a jogi kötelezettségek három tartományát is (alkotmányos jogok, polgári és bünte-

tő törvények, szakmai, intézményi szabályok). Ez indokolt, hiszen az erkölcs általában nem tolerálja a törvénysértést.

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy Close és Maier az ellenőrző lista sokszínűsége, terjedelmessége ellenére sem gondolja, hogy e lista segítségével minden esetben eldönthető volna, vajon erkölcsös vagy erkölcsbe ütköző az, amit tenni szándékunk. Ők csak annyit ígérnek, hogy a lista alkalmazásától az esetek túlnyomó többségében helyes iránymutatást kapunk.

Előbb azt mondtuk, a rendőrnek többek között azért van szüksége szakmai etikára, mert a legális erőszak monopóliumával rendelkezik, a hatalommal való visszaélés állandó veszélye fenyegeti.

A rendőr hatalom birtokosa. A hatalommal rendelkezők erkölcsi kötelességeiről különböző álláspontok jöttek létre a tudományban is, a közgondolkodásban is. Az egyik legismertebb és leghírhedtebb *Machiavelli* felfogása.⁹ Machiavelli a fejedelmi abszolút hatalmat megvalósító vaskezű uralkodót tartja eszményképnek, a fejedelmi hatalom és az állam erősítése érdekében minden eszközt – ravaszság, hitszegés stb. – megengedhetőnek tart. Ezért nevezték később a gátlástalan politikát machiavellizmusnak. Bár gondolatainak némi elferdítésével, de rá hivatkozva emlegetik és használják egyesek ma is „a cél szentesíti az eszközt” elvet. *(Ugyan az Il Principe valóban megfogalmazza, hogy az egyeduralkodó helyesnek tartott céljai érdekében teljes morális szabadsággal rendelkezik, a szállóige a jezsuita Hermann Busenbauer nevéhez kötődik, s eredetije A teológia erkölcsi magva című művében olvasható. – A szerk.)* Ha a rendőrség módszereit ennek az elvnek az alapján próbálnánk behatárolni, akkor a rendőrség szabad kezét kapna bármilyen módszer, esz-

köz alkalmazásához. Erre eleve feljogosítaná az a tény, hogy alapvetően jó, közérdekű célokért dolgozik. Természetes, hogy a modern demokráciák nem adnak felhatalmazást rendőrségüknek a szabad eszközválasztásra.

A hatalomgyakorlás erkölcsi követelményeivel több modern elmélet is foglalkozik. Ezek közül legelterjedtebb az elsősorban angolszász gondolatkörhöz kapcsolódó társadalmi szerződés elmélet. Ez az elmélet az állam hatalmát avval magyarázza, hogy a polgárok megegyeztek abban, hogy hatalmat ruháznak az államra, az állam törvényeinek és intézkedéseinek engedelmeskednek, és ennek fejében az államtól megkövetelik, hogy a köz, a polgárok érdekében működjön. Ez a megegyezés vonatkozna természetesen az állam legláthatóbb erőszervezetére, a rendőrségre is. Ennek bemutatására idézzük *Cohen* és *Feldberg* gondolatait: „*A rendőrség a társadalmi döntőbíró szerepét betöltő állami szervezetek egyike, a leginkább szem előtt lévő. Mind a rendőrség testületének, mind az egyes rendőrnek a hatalma társadalmi szerződésből fakad. A szerződés tisztázza a rendőrség szerepét, és rávilágít azokra az erkölcsi köteleességekre is, amelyeket a rendőrség a feladataiból kifolyólag magára vállal. A rendőrségnek mint társadalmi döntőbírónak a kötelességei hasonlóak a sportban működő bíróéhoz, hiszen mindkettőnek ereje és hatalma van: fenn kell tartaniuk hatalmukat és ellenőrizniük kell a mérkőzést (őrizni a társadalmi rendet); semlegesnek kell maradniuk, a vitald fölé kell emelkedniük (nem játszhat szerepet az egyéni szimpátia, nem adhatnak külön előnyöket, és nem fogadhatnak el ellenszolgáltatást); érvényre kell juttatniuk a szabályokat (betartani a törvényt); védeniük kell a játékosok érdekeit (védeni a tulajdont és a lakosság biztonságát); és meg kell aka-*

dályozni a játékosokat abban, hogy saját kezükbe vegyék a szabályokat (tisztességesen eldönteni a vitákat, megszüntetni a rendezést és megelőzni a bűnözést).

Éppen úgy, ahogy a hivatásos sportszövetségek minden szezonban értékelik a mérkőzésvezetőiket, és meg akarják állapítani, vajon azok megfelelően teljesítik-e a kötelességeiket, ugyanúgy mi is, mint a társadalmi szerződés részesei, jogosultak vagyunk értékelni saját intézményeink működését (általában az állami intézményekét, és speciálisan a rendőrségét), felmérve társadalmi „játékvezetésük” sikerét. A társadalmi szerződés elmélete öt etikai követelmény levezetését teszi lehetővé, amelyek alapján elvégezhető a rendőri munka erkölcsi értékelése.”¹⁰

Szerzőink a rendőrség munkájának erkölcsi elveit az alábbi öt pontban foglalják össze: A rendőrségnek 1. gondoskodnia kell szolgáltatásai tisztességes hozzáférhetőségéről, 2. garantálnia kell, hogy az erejét úgy értelmezi és úgy használja, mint társadalmi letétet, és nem él vissza vele, 3. a polgárok védelmét és biztonságát a törvények pusztán érvényesítése fölé helyezi, 4. vállalja a rend-

szert alkotó együttműködést a hatalom egyéb szervezeteivel, 5. feladatainak ellátásában erősíti a szakszerű, tárgyilagos hozzáállást.” Az öt pont bármelyikét vesszük szemügyre, mindegyikből nyilvánvaló, hogy Cohen és Feldberg a rendőrség hatalmát csakis a lakosság érdekében használható hatalomnak tekinti, és nem hiszi, hogy a rendőrség szabad kezet kapott volna a lakosságtól eszközei és módszerei megválasztásához, sőt, éppen fordítva. Minden pont nyíltan vagy burkoltan megköti, korlátozza a rendőrség eszközeinek megválasztását; a második pont tételesen kimondja, hogy a rendőrség „letétként” kapta hatalmát a társadalomtól, amelyet tehát vissza is lehet venni; a harmadik pont pedig fontosság szerint a törvények, a jog érvényesülése elé helyezi a polgárok védelmét és biztonságát, vagyis a rendőrség még jogérvényesítési céllal sem sértheti az említett polgári érdekeket. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi szerződésre alapozott rendvédelmi koncepció homlok-egyenest ellentétes a gátlástalan, machiavellianus hatalomgyakorlás elméletével.

Erdős István

Jegyzetek

1. Heller Á.: Általános etika. Cserépfalvi Kiadó 1994, 62. o. Heller Á. kiemelése.

2. Frankena, W. K.: Ethics. Gárdai M. fordítása. In: Valcsicsák I. (szerk.): Etikai szöveggyűjtemény (Erkölc és rendvédelemben.) Rejtjel Kiadó Bp., 1995, 10–11. o.

4. Hart, H. L.: uo. 236. o.

5. Pojman, L. P. Ethics. Discovering Right and Wrong. Wadsworth Pub. Co. Belmont, California, 1993. XIV. o.

6. Hart, H. L. A.: A jog fogalma. Osiris Kiadó 1995, 147–159. o.

7. Vö.: Szabó A.: A büntetőjog reformja, G and G Kiadó, 1991, 241. o.

8. Close, D.–N. Maier: Az egyéni hatáskör: megítélés és döntéshozás. In: Erdős I.: Esetek és gyakorlatok a rendvédelmi etikához. Ikon Kiadó Bp., 1996, 28–29. o.

9. Niccolo Machiavelli (1469–1527), itáliai államférfi, politikai gondolkodó. A fejedelem című művében az erős kezű uralkodót állítja eszményképül.

10. Cohen, H. S.–M. Feldberg: Pover and Restraint. The Moral Dimension of Police Work. Praeger, New York, London, 1991. 36–37. o.

11. Cohen, H. S.–M. Felberg: i. m. 43. o.

Múlt és jövő

*Jogharmonizáció és nemzeti sajátosságok**

A magyar büntetés-végrehajtás helyzetének elemzéséhez, fejlesztésének, stratégiájának kidolgozásához a '90-es évek elejétől kezdve újfajta szemléletet igényel a fejlettebb Nyugat-Európa-hoz való csatlakozásunk igénye, illetve szükségessége. Szakmai gondolkodásunkban már jóval a korábbi politikai rendszer összeomlása előtt megfogalmazódott, hogy számunkra a követendő, korszerű szakmai normákat a tőlünk nyugatra eső Európa kínálja, azok az európai államok, amelyeknek büntetés-végrehajtási rendszerei magukon viselik a nemzeti kialakulás sajátos jegyeit, de közös vonásuk az évszázados kiegyensúlyozott, szerves fejlődés.

Különösebb vizsgálódás és bizonyítás nélkül is megállapítható, hogy a nyugat- és a kelet-közép-európai fejlődés politikai-ideológiai, valamint gazdasági különbözőségei jelentős eltéréseket eredményeztek a két régió büntetés-végrehajtásában is, amelyeknek gyors eltüntetéséről még ábrándozni is felelőtlenség lenne.

Megkésett börtönrendszer

A hazai börtönügynek a nyugat-európai fejlődéssel való összevetésekor az alábbi sajátosságok emelhetők ki.

Az első szembetűnő különbség a hazai büntetés-végrehajtási rendszer megkésett kialakulása. Amíg a múlt század első felében Magyarországon még feudális börtönállapotok találhatók, addig Nyugat-Európában már évszázados, a szociális közintézményekkel – kórház, árvaház, szegényház – párhuzamosan kiépülő fenyítő- és dologházak működése általános...

Hazánk társadalmi (polgári) és gazdasági elmaradása miatt csupán késedelemesen, a múlt század utolsó harmadában teremtdtek meg azok a feltételek, amelyek mellett a börtönhálózat – főként nyugati modellek követésével – kiépíthetővé vált. Az elmaradás ugyanakkor tartósította a klasszikus büntetőjogi iskola aggodalmaskodó garanciákkal merevített megtorlási célzatú büntetélméletét, elhárítva a javítóbüntetések elméleti és gyakorlati térhódítását.

Ilyen előzményekre vezethető vissza, hogy az e század elején a nyugat-európai régió

*Elhangzott Csóti András előadásában 1997. június 5-én a Kriminálexpón, a bv.-szekció ülésén.

igazságszolgáltatására termékenyítő hatású, a humán tudományokat, a kriminológiát, a pedagógiát, pszichológiát segítségül hívó pozitívista kriminálpolitika hazai büntetés-végrehajtásunk gyakorlatában alig érzékelhető. A XX. század elejétől meginduló csendes gazdasági depresszió pedig –, amely a két világháború között még tovább mélyült – már nem kínált lehetőséget mégoly szolid börtönreformálásra sem. Ebben az időszakban a magyar börtönügy megfelelő humán tartalom, elméleti-szakmai aspirációk nélküli, kedvetlen pályaképet nyújtó korszakát élte, amelyben egyoldalúan előtérbe kerültek a biztonsági szempontok, ezzel a szervezet militáris vonásainak megerősödése.

A büntetés-végrehajtás társadalmi támogatottságát illetően a nyugati- és a kelet-közép-európai régió közötti eltérés történelmi előzménye abban keresendő, hogy a nyugat-európai, demokratikus, jelentős önkormányzati hagyományokkal rendelkező régióban az állam erőszakszervei nem különültek úgy el a lakosságtól, mint azt a kelet-közép-európai, erőteljesen centralizált, paternalista berendezkedésekben tapasztalhattuk. Ennek is tulajdoníthatóan alakulhatott ki nyugaton nagyobb társadalmi érzékenység és tolerancia a büntetés-végrehajtás iránt, míg hazánkban a börtönügy szinte teljesen kikerült a civil társadalom látóköréből és kontrollja alól.

A legnehezebb időszak

A magyar büntetés-végrehajtás legnehezebb időszakát a II. világháborút követő évtizedben, a sztálini büntetőpolitika akadálytalan térhódításakor szenvedte el. E korszak súlyos vesztesége volt, hogy miközben a nyugati társadalmakban felélénkültek a társadalom perifériájára sodródottak megsegítésére irányuló erőfeszítések, addig régióinkban a paranoid sztálini büntetőhatalom a „szocializmus” építésével szembe forduló kisebbség diszkriminálását, megalázását, megleckéztetését végezte el. A börtönök hangulatára, a bánásmódra jellemző volt, hogy az átmilitarizált börtönszemélyzetben az elítéltekről primitív politikai ellenséggé alakítottak ki.

A '60-as évek elején végbemenő viszonylag kedvező gazdasági, kül- és belpolitikai folyamatok, valamint a fellendülő szociológiai, kriminológiai kutatások új gondolkodásmódra kényszerítették a büntetőpolitika formálót. Az akkori politikai, állami vezetés ebben az időszakban szembesült először a magyar börtönügy korszakos elmaradottságával, amikor is világossá vált, hogy a bűnözés a szocializmus térhódításával nem csökken törvényszerűen.

1966-ban olyan törvényi szintű szabályozás jelent meg, amely céljában, elveiben, tartalmában már közelített az európai normákhoz. E szabályozás az elítéltek átnevelését, morális átalakítását tűzte ki elvi célként. A lényegét tekintve progresszív, pedagógiai tartalmú célkitűzés a „létező” szocialista társadalom egy rövid, derűs szakaszában született, amikor a naiv pedagógiai optimizmus párosult az akkor büntetőhatalmának korlátait még nem érzékelő állam törekvéseivel. A magyar büntetés-végrehajtás gyors fellendülése azonban elmaradt, a lendületvételhez szükséges gazdasági erőforrásokat ugyanis akkor sem kapta meg. Így sem a fogva tartás elavult tárgyi, sem szakmai, szellemi feltételeinek javítására nem indulhattak átfogó, reformhatású erőfeszítések.

A '70-es, de különösen a '80-as években a gazdasági és politikai berendezkedésben elmélyülő válságjelek tartós válságkezelésre kényszerítették, és a működőképesség, a társadalmi egyensúly fenntartása érdekében fokozott erőfeszítésekre indították az állami szerveket. Nyilvánvalóvá vált, hogy az állam már egyetlen szférában, így az igazságszolgáltatásban sem képes átütő reformokra, ezért csak olyan kiigazításokra vállalkozott, amelyek a működés folytonosságát vagy annak látszatát segítették elő. A gazdasági környezet növekvő válsága, a bűnözés fokozatosan emelkedő tendenciája, a börtönképesség jelentős megnövekedése a büntetés-végrehajtást rövid távú manőverezésre szorította.

Humanizációs folyamat

E súlyos korlátok között a '70-es évek közepétől meginduló – elsősorban a büntetés-végrehajtás belső tartalékaiból táplálkozó – humanizációs folyamat a magyar börtönviszonyok európai irányultságú fejlődését mutatta. Ebben a folyamatban segítséget nyújtottak a Helsinki (1975) után megismerhetővé vált európai börtönnormák, de szerepe volt egy új, a korábbi évtizedeket kritikusan szemlélő börtön személynzet fellépésének is. E generáció felkészültsége lehetővé tette, hogy a szakma fokozatosan megszabaduljon ideológiai terheitől, és figyelmét a reálisan megoldandó ellentmondások, problémák felé irányítsa. E folyamat fontos állomása az 1979-ben életbe lépő bv. kódex volt, amely szakított a korábbi átnevelési ideológia túlvállaló optimizmusával, ugyanakkor a büntetőintézetek humán hatásrendszerének javítására, integrálására bátorított.

A '80-as évek végén indokoltan felfokozott volt az a várakozás, amelyet a politikai és gazdasági rendszerváltozás idézett elő szakmai köreinkben. Az európai jogállamiság eszmeáramlatának megerősödésével egyszeriben elfogadást nyert a büntetőpolitikai gondolkodás korábban már felismert, de ki nem mondott tétele az állam büntetőhatalmának korlátairól, nevezetesen arról, hogy a büntetőjog és a büntetések funkciója nem a társadalmi folyamatok befolyásolása, hanem a társadalmi értékek és normák védelme. Az ún. „gondoskodó államszocializmus” csődjéből a büntetés-végrehajtás számára levonható következtetés a szervezet elítéltek feletti mindenhatóságának, paternalizmusának feladása, a velük és értük együttműködő, reszocializálásukat előkészítő segítő-támogató szakmai szerep vállalása volt.

A rendszerváltozás első évében meginduló reformelőkészületek azt a reményt keltezték, hogy a szükségszerű jogi korszerűsítésen túl a börtön működésének objektív és szubjektív feltételein is gyökeres javítás végezhető.

Különösen mozgásba lendült a büntetés-végrehajtási jog művelése. A jogállamiság megerősítésének folyamatában fontossá vált, hogy a társadalomdiagnosztikai tényezőként számba jövő magyar büntetés-végrehajtás miként illeszthető az európai jogállamok hasonló intézményeinek sorába. A hazai szabályozásnak a nemzetközi követelményekhez – főképpen az ENSZ és az Európa Tanács minimumszabályaihoz, valamint az emberi jogi egyezményekhez – való igazításával kapcsolatban vetődött fel a büntetés-végrehajtás törvényi szintű módosítása.

Gondos előkészítés után 1993. április 15-én lépett hatályba az 1979. évi Bv. kódex-

zet módosító 1993. évi XXXII. törvény. A törvény különösen az elítéltek jogok körét szélesítette és pontosította. A jogszabály e jogokat három típusba sorolta: az *elítéltek emberi jogaira*, amelyek nem csorbíthatók; *állampolgári jogaira*, amelyek e törvényben előírtak szerint módosulnak, vagy változatlanok; végül *az elítéltek és a bv. szervezet közötti viszonyban szereplő jogokra*.

A törvényhozás különös figyelmet fordított arra, hogy a büntetés-végrehajtás normái mennyiben felelnek meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye előírásainak. A jogharmonizációs munka során megállapítható volt, hogy az Egyezménynek tevékenységünkkel érintkező előírásai, így különösen a 3. cikk (a kínzás és a megalázó, lealacsonyító bánásmód tilalma), a 4. cikk (a rabszolgaság, kényszermunka tilalma) az 5. és 9. cikkek (szabadsághoz, a gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jogok védelme), a 8. cikk (a személyiséghez fűződő jogok védelme) korábban sem voltak idegenek sem jogalkotásunktól, sem pedig a végrehajtási gyakorlattól. A törvényi módosításnak azt a feladatot kellett ellátnia, hogy kiemelje, garanciális védelemben részesítse a fogvatartottaknak az alkotmányban is rögzített alapvető emberi jogait. Így került törvénybe a fogvatartott anyanyelvének használatára, jó hírének, magántitkának, személyes adatainak védelmére, a magánlakásának sérthetetlenségére és emberi méltóságának tiszteletére vonatkozó szabály. A törvény ugyanakkor tartalmazza a hátrányos megkülönböztetés, valamint a kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesítés tilalmát.

A törvény általános szabályként az elítéltek állampolgári jogainak érvényesülését biztosítja. Felszámolva a korábbi diszkriminációt, a jogalkotás kiterjeszti az elítéltek állampolgári jogosítványait egyebek mellett a tanulmányi és vizsgaszabadságra, a korlátlan levelezésre, továbbá a nyugdíj, betegség és rokkantság esetén való ellátásra. Egyes állampolgári jogok a szabadságvesztés természetéből fakadóan módosulnak, illetve szünetelnek. A törvényhozás új megoldásként e jogok lehető legteljesebb felsorolásával, a korlátozások pontos meghatározásával járt el. A törvény a módosult állampolgári jogok között sorolja fel *a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való jogot, a munkához való jogot* (a munkába állítást akadályozó ok fennállásáig), *a szólásszabadsághoz, az egyesüléshez, tanuláshoz* való jogokat. Végül a törvény szünetelni rendeli a szabad mozgáshoz, a tartózkodási hely megválasztásához, a gyülekezéshez, a sztrájkhoz való jogot, valamint szünetel az elítéltek választói, továbbá szülői felügyeleti joga is.

Az új törvény növelte a bíróság kontrollszerepét egyfelől a büntetés-végrehajtási bíró döntési hatáskörének szélesítésével, valamint az elítéltek jogorvoslati rendszerének, az ügyek bírói felülvizsgálatának kiterjesztésével is. Ezenkívül az Alkotmánybíróság döntése lehetővé tette az elítéltek fellebbezési jogát a büntetés-végrehajtási bíró döntése ellen.

A törvénymódosítás a bv. szervezet és az elítéltek közötti viszony újraértékelésével a magyar büntetés-végrehajtás belső fejlődésének szükségleteit is figyelembe vette. A rendszerváltozás előtt már megindult az a humanizációs folyamat, amely arra irányult, hogy az elítéltek a börtönviszonyok mélyen alárendelt tárgyából annak alanyává válják.

Új típusú börtön

A további fejlődés elvi magja az a változás, amely a paternalista berendezkedésű börtöntől az új típusú börtönig vezet. E korszerű szakmai irányultság feltételezi az elítéltekkel való szorosabb együttműködést, hiszen azt a felismerést is tartalmazza, hogy a büntetőintézet a társadalomba történő visszailleszkedést mindössze elősegítheti, de e cél megvalósításának hordozója elsősorban maga az elítélt.

Ebből fakadóan a törvénymódosítás alapján a szabadságvesztést töltő személy mint állampolgár vehet részt különböző oktatási, képzési, közművelődési, gyógyító foglalkozásokon. Nem kényszerrel, hanem ösztönzéssel segítjük elő, hogy személyisége fejlődése szempontjából hasznos tevékenységet végezzen. A törvénymódosítás fontos szempontja volt, hogy olyan végrehajtási mechanizmust kínáljon, amely az elítélteket érdekeltté teszi az együttműködésben. Ennek az egyik, törvényben is intézményesített formája az ún. enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazási lehetősége, amely lényegét tekintve az elítélt életmenetéhez kötötten a zárt intézet életkörülményeit fokozatosan oldva közelíti a szabad élet körülményeihez. Ezzel lehetővé vált a korábbi rendszerünkben hiányzó nyitott intézeti típus működtetése, ahol az elítélt az intézeten kívül felügyelet nélkül dolgozhat, továbbá elhagyhatja az intézetet.

A törvénymódosítás jelentősen szélesítette a külvilággal, elsősorban a családdal való kapcsolattartás lehetőségét is. Bevezette a *kimaradást*, amelynek keretében az elítélt 24 órára elhagyhatja az intézetet, kiszélesítette a jutalomként adható *eltávozás* alkalmazását és időtartamát. Emberiességi szempontok és a kegyeleti jog gyakorolhatósága vezette a jogalkotót, amikor előírta, hogy az elítélt egyedül vagy felügyelettel meglátogathatja súlyosan beteg hozzátartozóját, illetőleg részt vehet hozzátartozója temetésén.

A büntetés-végrehajtási jogharmonizáció szakmailag egyértelművé tette az európai börtönfilozófia adaptálására irányuló magyar törekvést. Ezzel azonban nem szűntek meg azok a nehézségek és ellentmondások, amelyek a hazai börtönügy fejlődésének korábbi korszakaiból örökségként ránk maradtak. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a rendszerváltozás utáni csaknem egy évtizedben a börtönügy társadalmi környezetében és a szervezeten belül is újabb ellentmondások keletkeztek.

Európai alapelv - magyar sajátosság

A továbbiakban a magyar börtönügy sajátos, jelen állapotát megkísérlem az európai börtönügy három alapelve: a *normalizálás*, a *nyitottság* és a *felelősség* elvének megvalósíthatósága tükrében bemutatni.

a) A *normalizálás* elve szerint a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit, az elítéltek életmódját a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet általános feltételeihez. A normalizálás jogilag megragadható összetevőjét, azaz az elítéltek „civil” jogainak minél kisebb terjedelmű korlátozását a '93-as törvénymódosítás során a jogalkotás szem előtt tartotta. A normalizálás igénye azonban átfogja a büntetés-végrehajtási intézet teljes belső életét, így a fogvatartottak egészséges, emberi körülmények között történő elhelyezését, ellátását is. A magyar börtönügy terhes öröksége döntően olyan intézetekből áll, me-

lyeknek többsége még a XIX. században épült, és egy letűnt világ kőbe merevedett börtönfilozófiáját hordozza. Az elaggott intézeti infrastruktúra, az intézetek területi elhelyezkedése, nagyságrendje, külső és belső építészeti megoldásai akadályozzák a fogvatartottak regionális, differenciált, az emberi jogoknak és szükségleteknek megfelelő elhelyezését.

A történelmi okokból jelentős részben az ország középső területein lévő intézetek elhelyezkedése és befogadóképessége nem felel meg az adott régió bűnözési helyzetének, de a differenciált elhelyezés (nők, férfiak, nyitott, félig zárt, zárt stb.) szempontjainak sem. Az 1993-as szabályozás – közelítve az európai börtön szabályokhoz – az elítéltek egyéni elhelyezését tekinti alapnak, szükség esetén azonban közös elhelyezésüket is megengedi. A valóságban azonban az utóbbi évtizedek kollektivistá pedagógiai felfogásának örökségként a közös elhelyezés az általános, az egyéni csak ritka kivétel. A magyar börtönökben 3264, összesen közel 60 ezer négyzetméter alapterületű zárka, illetve lakóhelyiség van, amelyeknek az európai normák alapján számított férőhelykapacitása 10 100–10 500 között van, és amelyekben a '90-es évek második felétől 13 000 fogvatartott él. A lakóhelyiségek mozgásteret tehát korántsem elégíti ki a személyes szükségleteket, de a lakóhelyiségeken kívüli közművelődési, sport- és különböző kezelési programok végrehajtására alkalmas területek hiánya miatt a büntetés-végrehajtás e fontos feladatát is csak szűkös korlátok között tudja teljesíteni. Ez különösen az előzetesen letartóztatottnál okoz gondot, akik a szabad levegőn tartózkodáson túl alig tudnak a zárkából kilépni.

A büntetés-végrehajtás mozgásterén kívüli tényezőnek számít, de a szakmai tevékenységre erőteljes kihatással van a fogvatartottak létszámának alakulása. A túlnyomórészt korszerűtlen elhelyezési körülmények, az elhasználdott foglalkoztatási és művelő-

A magyar börtönöknek sajátos adottságai vannak

dési infrastruktúra mellett ugyanis minden létszámnövekedés kényszerű szükségintézkedésekkel jár együtt. Közismert, hogy a magyar ítélkezési gyakorlat – az utóbbi években tapasztalható tendenciák ellenére – a fejlettebb európai államokhoz viszonyítva erőteljes büntetőjog-alkotási és ítélkezési hagyományokon alapuló börtöncentrikus szemlélettel rendelkezik. A szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciók magas aránya, az átlagos büntetési tartam nagysága előreláthatólag tartóssá teszik a magas fogvatartotti rátát az Európa Tanács tőlünk nyugatra eső államaihoz viszonyítva, annak ellenére, hogy az utóbbi években ezekben az államokban is számottevő a börtönpopuláció növekedése.

A fogvatartottak számának és struktúrájának előrejelzése, a változások iránya és mértéke a magyar börtönrendszerben teljes megbízhatósággal nem prognosztizálható, de a bűnözés tartós intenzitása, a szabadságvesztést helyettesítő alternatív intézkedések infrastruktúrális kiépíttelensége alapján valószínűsíthető, hogy az elhelyezési feltételek javítása a fogvatartotti létszám csökkenésének útján nem realizálható.

Így a kialakult helyzetet csak új intézetek létrehozásával, a meglévők közül néhányuk funkciójának megváltoztatásával, átépítésekkel lehet megoldani, miközben szükségessé válhat egyes intézetek szanálása is. Az intézetrendszer fejlesztése hazánk gazdasági fejlődésének függvényében csak hosszú távú fejlesztési stratégia gondos kimunkálásával lehetséges, de a fejlesztés elkezdése nem halasztható tovább, mert Magyarország hátránya az ezredforduló utáni esztendőekben szinte behozhatatlanná válna.

b) A modern büntetés-végrehajtási rendszerek az izolációval szemben előnyben részesítik a nyitottságot, azaz egyfelől a lehetőség határáig szélesítik a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, másfelől növelik a börtön és a társadalmi környezet közötti interakciót a külső erőforrások, szolgáltatások igénybevételével, a közvélemény, a média rendszeres, hiteles tájékoztatásával.

Azt senki nem vitatja, hogy a hazai börtönügy mai társadalmi megítélése a rendszerváltozás óta eltelt közel egy évtizedben jelentősen átalakult, eltűnt korábbi, a pártállami korszak erőszakszerveire jellemző félelmetessége. Egyéb jelenségek azonban más összefüggésben is hatnak a közvéleményre. A '90-es évek elejétől az összébűnözést kifejező mutatók erőteljes, robbanásszerű emelkedést jeleztek. Ez a lakosság biztonságérzetének látványos romlásával, a bűnözéstől való félelmének növekedésével járt együtt. A közvélemény-kutatási adatok kimutatták, hogy ez a folyamat megnövelte az illetékes állami szervek határozottabb fellépésének, a represszív intézkedések szélesítésének társadalmi igényét. Az is kétségtelenül felismerhető, hogy a megnövekedett bűnözés megélésében, az annak minőségéről kialakult képből nagy szerephez jutott a pártállami ellenőrzés alól felszabadult média mint napjaink legfőbb közvéleményformálója. A tömegkommunikáció azonban elsősorban nem az esetek társadalomra veszélyessége alapján szelektál, hanem aszerint, hogy az egyes eseményeknek mekkora a hírértéke, a szenzációtartalma. Nem lehet közömbös, hogy a magyar büntetés-végrehajtás szervezetének milyenek a médiakapcsolatai akkor, amikor a bűnözéstől való félelem növekedésével párhuzamosan zajlik a börtönügy erőteljes reformja. A nemzetközi és történelmi tapasztalatok arra figyelmeztetnek, hogy a börtönbüntetéssel kapcsolatos érték választást a humanizáció és a represszió között elsősorban a kriminálpolitikát alakító szakmai köröknek kell meghatározni, és

alapvetően nem a hazánkban amúgy is pesszimista közvélekedésnek. Abban azonban mindenképpen erőfeszítéseket kell tenni, hogy a börtönügy szakmai törekvéseinek hiteles és minden lehetséges fórumon való bemutatásával minél szélesebb körű és minél stabilabb társadalmi konszenzus alakuljon ki a börtönügy mentén. E tekintetben a magyar büntetés-végrehajtási szervezet által kimunkált intenzív, hiteles és kiegyensúlyozott tájékoztatási stratégia már felmutathat bizonyos eredményeket. Azok a legfontosabb érdekek, amelyeket a tájékoztatás során célszerű szem előtt tartani, a társadalom, a fogvatartottak, a sértettek és hozzátartozók, a büntetés-végrehajtási szervezetnek és tagjainak, valamint a médiának egyaránt érdekei. A megfelelő tájékoztatás nyomán a társadalom felismerheti érdekeit a börtönügynek azokban a humanizációs törekvéseiben, amelyek révén az alulszocializált, perifériára sodródott személyek társadalomba történő visszavezetését úgy kívánja ellátni, hogy kapaszkodókat nyújt a beilleszkedéshez, vagy legalább csökkenteni igyekszik a beilleszkedés esélyeit rontó objektív és szubjektív veszélyforrásokat.

A hazai börtönügy társadalmi kapcsolatainak egy másik síkján beszélnünk kell arról, hogy a támogató erőforrások és szolgáltatások területén reményteljesen újraéledtek azok a társadalmi és egyházi karitatív szervezetek, amelyek gyakorlati segítséget nyújtanak az intézetben belüli közművelődés, lelki és testi gondozás, a szabadulás utáni beilleszkedés növekvő nehézségeinek megoldásában, sőt az elítéltek családtagjairól való gondoskodás területén is. Fontos feladatunk a munkakapcsolatok fejlesztése mindazokkal a szervekkel, személyekkel, akik – törvényes keretek között – segíteni akarnak céljaink megvalósításában.

c) *A felelősség elve* az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztésére való törekvést foglalja magában. Az európai börtönügynek eme sarkalatos elve a '70-es, '80-as években került előtérbe. Elvi alapját a börtönügy emberi jogi koncepciója kínálja, amely tagadja a büntetőhatalom korlátlan beavatkozási lehetőségét az elítélt életébe, és amely szerint az elítélt elvonhatatlan (emberi) jogok alanya, aki így önrendelkezési joggal is rendelkezik.

E büntetőfilozófiai, jogi megközelítés mögött az európai bánásmódkultúrának újabb humanizációs effektusát érzékeljük, hiszen nyilvánvalóvá válik az elítélt döntési felelőssége saját sorsáért, a börtönrendszer csupán lehetőséget és segítséget kínál számára egy társadalmilag elfogadható életvezetés kialakításához. Az instruktív-paternalista büntetés-végrehajtástól az együttműködő-szolgáltató börtönig vezető szakmai út azonban – különösen a történelmi örökségekkel terhelt Kelet-Közép Európában – nem könnyen és gyorsan átjárható. Az új típusú bánásmódkultúra ugyanis egy új elítéltemberkép kifermálását igényli, amely komoly szemléleti változást követel mind maguktól az elítéltektől, mind pedig a büntetés-végrehajtási személyzettől.

E területen még számos, szakmailag feldolgozásra, megválaszolásra váró kérdés rejlik. Motiválhatók-e a fogvatartottak, érdekeltté tehetők-e a saját sorsukért való felelősség vállalásában? Miként regisztrálható ez a börtönképesség többségét kitevő passzív szabálykövető elítélti réteg magatartásában?

A személyi állomány szemléletének változását is számos tényező befolyásolja. A szemléleti átalakulásnak jól érzékelhető az a hosszadalmas útja, amelyen az apparátus el-

jutott az '50-es évek elítélt-ellenségképétől a szociális hiánypótlás paternalista küldetés-tudatáig. Ez az elvi síkon a személyiségbe beavatkozó, előbb átnevelő, később nevelő program arra készítette a személyzetet, hogy a „bűnös emberrel” feltétlenül kezdenie kell valamit, de mindenképpen rendre, fegyelemre, tisztaságra és sok más hasznos tulajdonság befogadására kell szoktatnia, a beilleszkedéshez szükséges készségeket és képességeket pedig el kell sajátítania. Az elítéltemberkép újabb kibővült, emberi és állampolgári jogokkal körülbástyázott önrendelkezését a személyzet egy része saját jogainak és szakmai lehetőségeinek, valamint hatalmának és tekintélyének relatív csökkenéseként éli meg. Az elítélt emberi méltóságát, identitását tiszteletben tartó, partneri, segítő-együttműködő szerep vállalásához, e bonyolultabb szakmai képlet elfogadásához nem csupán időre, de erkölcsi és főleg anyagi megbecsülésre is szükség van.

Hazánkban a '70-es évek közepétől meginduló folyamatok elősegítették tehát kapcsolódásunkat az európai börtönügyi áramlatba, a rendszerváltozással pedig elhárult annak politikai akadályai is, hogy elvégezhessük a hazai büntetés-végrehajtási jog harmonizálását. Emellett azonban részben régiós, részben nemzeti örökségként magunkkal hordozzuk a magyar börtönügy reáliáit, tárgyi, gazdasági, személyi feltételrendszerét, a társadalmi környezet nehezen oldódó intoleranciáját. Mindezek összessége és az előrehaladásunkat biztosító stratégia rajzolják ki a magyar börtönügy nemzeti sajátosságait. A magyar börtönügy helyzete és továbbfejlődésének útja hasonlítható más államokéhoz, de egyedi sajátosságokkal tarkított, ezért a gondokat is egyedi módon kell megoldanunk. Az egyesülő Európában bizonyára számos intézmény egységesítésére, uniformizálására kerül sor, úgy véljük azonban, hogy az egyes államok büntetési és büntetés-végrehajtási rendszerei az alapvető jogi azonosságon túl még hosszú ideig megőrzik nemzeti jellegüket.

Csöti András-Lőrincz József

Közbiztonság?

Szervezett jelleg • Terror • Maffia

Az elmúlt hónapok budapesti „bandaháborúja” alaposan felborzolta lakosság hangulatát. Növelte a bűnözéssel kapcsolatos félelmet és tovább csökkentette a bűnüldöző és igazságszolgáltató szerveknek a lakosság körében – enélkül sem túl kedvező – népszerűségét, presztízsét. Mintha pánikhangulat lett volna úrrá az embereken. A tömegkommunikáció pedig mintha gerjesztette volna ezt a hangulatot.

A bűnügyi szakember számára a szituáció érthető, sőt – a nemzetközi tapasztalatokat ismerve – kissé ismerős is. Az viszont már kevésbé érthető és tolerálható, hogy a média, nem ritkán politikusok, sőt vezető beosztású szakemberek részéről – a jelenség megítélésével kapcsolatban fogalmi zűrzavar, félreértés, olykor nagymértékű tájékozatlanság tapasztalható. Maffiák háborúja, a bűnözők terrorizmusa, a közrend csődje..., ehhez hasonlókat hall az állampolgár. Talán érdemes e fogalmak körül „rendet rakni”. E célt szolgálja ez a rövid tanulmány.

Bűnügyi helyzet

Hazánkban a bűnözés a '80-as évek elején enyhe mértékben, az évtized közepétől erőteljesen, majd az évtized végén robbanásszerűen növekedett.¹ Leegyszerűsítve ez a bűnözés alakulásának mennyiségi mutatója.

A kriminalitás minőségi változása már lényegesen bonyolultabb probléma. Mellözve a részleteket, a következőkre szeretnék utalni: már a '70-es évek végén jelentkezett hazánkban a *nemzetközi bűnözés* a vám- és deviza-bűncselekmények, valamint a műkincsek sérelmére elkövetett vagyon elleni bűncselekmények formájában.

Megjelenik a *szervezett jellegű* bűnözés, ismérveinek pontos meghatározásával a szakirodalom a mai napig adós. A szakemberek egy része elfogadja azt a felfogást, hogy e bűnözési forma többé-kevésbé megfelel a szervezett bűnözés kritériumának (csoportos bűnözés, egzisztenciát teremt, konspiratív elkövetés jellemzi, tervszerű, a csoporton belül munkamegosztás van stb.)². Kivéve azt a jellemzőt, hogy hiányzik a gazdasági életbe történő behatolás (az ezt megelőző „pénzmosás”), a legális vállalkozásokban történő tisztára mosott pénz befektetésének minőségi ismérve. A kriminalitás ezen formája a zsebtolvajlások, a betöréses lopások, a vám- és deviza-bűncselekmények elkövetésével kapcsolatban jelentkezett.

Növekedett a visszaesők aránya, amely a konok bűnözői csoportok bővített újratemlődéskére utal. E kör adja a szervezett jellegű és a későbbi szervezett bűnözés elkövetői körének stabil utánpótlását.

Szintén növekszik a fiatalkori bűnözés, ami szintén a veszélyes bűnözői körök utánpótlását szolgálja.

Általában veszélyesebbé válnak a bűncselekmények, az elkövetések módjai, különösen az erőszakos bűncselekményeknél figyelhető meg, hogy a durvaság és az agresszivitás fokozódik.

A '80-as években ezek a folyamatok tovább erősödnek, továbbá megjelenik két új minőségi elem: a *szervezett bűnözés*, pontosabban ennek hazánkban kialakult formája, valamint a *nemzetközi szervezett bűnözés* drasztikus növekedése.

A szervezett bűnözés hazai kialakulását alapvetően az könnyítette meg, hogy a '80-as évek közepén kibontakozik az előprivatizáció gazdasági folyamata, ami lehetővé tette a szervezett jellegű bűnözésben felhalmozott és „tisztára mosott” pénz behatolását a gazdasági életbe. Az évtized fordulóján megfigyelhetünk a hazai szervezettbűnöző-csoportok mellett tipikusan etnikai alapon szerveződött csoportokat.³

A hazai és a nemzetközi szervezett bűnözés alapvető működési területei elsősorban a *vagyon elleni bűncselekmények* (zsebtolvajlások, betöréses lopások, a műkincsek sérelmére elkövetett betöréses vagy egyéb lopások, valamint az autólopások). Ezt követik az *erőszakos bűncselekmények*: védelmi zsarolások (általában nagy értékre, gyakran pénzügyi intézetek sérelmére elkövetett), rablások, a leszámolásos „bérgyilkosságok” és a vám-és deviza-bűncselekmények, valamint egyes további új típusú gazdasági bűncselekmények, végül a prostitúció köré szerveződő deliktumok.

A szervezett bűnözés kialakulásával és történetével foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom a maffiabűnözés tipikus modelljének az olasz maffiát tekinti.⁴

Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalom a maffia kialakulásában sajátos okoknak tekinti a következőket: *az államhatalom gyengesége; az erőszak (szubkultúrájának) tradicionális létezése a dél-olasz társadalomban, elsősorban Szicíliában; a korrupció szintén tradicionális létezése e területeken.*

A maffia hosszú történeti fejlődésében már régóta éppen az erőszakkal történő fenyegetés, a megfélemlítés, a megvesztegetés eszközeivel manipulálta a politikai hatalmat, de a modern társadalmi viszonyokat tekintve, az 1912. évi első szabad választásokon a választók egy részének megfélemlítése, az államhatalom, valamint a politika egyes képviselőinek korrumpálása nyilvánvalóvá tette: a maffia behatolt a politikai szférába. Megítésem szerint ez az úgynevezett maffiabűnözés legfontosabb minőségi ismérve.

A szervezett bűnözés értelmezésével kapcsolatban tehát három bűnözési formát kell jól elhatárolnunk:

a) *Szervezett jellegű bűnözés.* Olyan csoportos, konspiratív bűnözési forma, amely rendelkezik a szervezett bűnözés – hazai – fogalmi ismérveinek mindegyikével vagy többségével. (Ezek közül a legfontosabbak a következők: társulások bűnözés nagyfokú konspirációval, a csoporton belül kialakul egyfajta munkamegosztás, jelentős anyagi hasznot, bevételt eredményez, amely alkalmas az önálló egzisztencia megteremtésére.) Hiányzik

két olyan lényeges ismerv, amely a klasszikus értelemben felfogott szervezett bűnözés sajátos vonása, nevezetesen a bűnös pénz „tisztára mosása” és ennek befektetése a legális gazdasági szférába.

b) *Szervezett bűnözés.* Az előzőekből következik, hogy a szervezett bűnözés lényegében a szervezett jellegű bűnözésnek a legális gazdasági szférába behatoló formája.

c) *A maffiabűnözés* további minőségi ismervvel rendelkezik, vagyis a gazdasági szférán túl behatol az állami és a politikai rendszerbe. Állami tisztviselőket, alkalmazottakat, politikusokat vesztegetnek meg a szervezettbűnöző-csoportok azért, hogy érdekeiket e területen is érvényesíthessék. E bűnözési forma akkor válik különösen veszélyessé, ha behatol a bűnüldözési és igazságszolgáltatási területre, aláássa az állampolgároknak az e rendszerbe vetett bizalmát, és ezáltal anarchikus társadalmi állapotot eredményez.

Terrorizmus, terrorista jelleg

A terrorizmus jelenségét, kialakulását a vonatkozó nemzetközi szakirodalom a bibliai időkig vezeti vissza. Modern formájáról azonban a '60-as '70-es évektől kezdve beszélhetünk. Ezekben az évtizedekben az ismét felbukkanó szélsőjobboldali és a kialakuló szélsőbaloldali, részben az ezek hatására újból aktivizálódó nemzeti-nemzetiségi (ETA, IRA) terroristacsoportok tevékenysége jelentős nemzetközi visszhangot és felháborodást (a tevékenységük által érintett országok lakosságából félelmet) váltott ki. Ezen új hullámot tetőzte az úgynevezett palesztin–arab terrorizmus színrelépése. A terrorizmus a '70-es években világjelenséggé vált.

A terrorizmus fogalmának meghatározása nem könnyű feladat, mert ahány tudományos szerző, szinte annyiféle a meghatározás.

E „dzsungelben” azért felfedezhetünk két olyan felfogást, amelyek nem sokban különböznek egymástól. Az első megközelítést *Schneider* professzor könyvében olvashatjuk⁵. E felfogást sok német, angol, amerikai szerző fogadja el⁶.

Figyelemre méltó, hogy ez a felfogás a terrorizmust alapvetően *politikai* bűnözési formaként értelmezi. Gondolatmenete három momentumot emel ki. Ezek: az ilyen bűncselekmények politikai indítékokból fakadnak és politikai célokat kívánnak elérni; a cél elérése érdekében az ilyen csoportok személy vagy dolog ellen irányuló fenyegetést vagy tényleges erőszak alkalmazását használják fel; e tevékenység vagy „általában” egy politikai berendezkedési forma, vagy egy hatalmon lévő politikai berendezkedés, kormány ellen irányul.

A terroristák tevékenysége tehát ténylegesen egy célcsoport ellen irányul, amelyet olyan magatartásra akarnak kényszeríteni, amely a terroristák érdekében áll. A témával foglalkozó szerzők arra is utalnak, hogy a terroristaakció mindig olyan esemény, amely minimum három partnert érint: a tényleges elkövetőket, az áldozatokat és a tulajdonképpeni célcsoportot, amelyet pszichikai nyomás alatt akarnak tartani. A terrorcselekmény általában a *célcsoport* közvetítésével a politikai hatalomnak, a kormánynak szól, hogy rábírja arra – mind a világ, mind saját országának közvéleménye előtt –, ami a terroristák érdekében áll. A jelenség lényeges mozzanata a nagy nyilvánosságnak a médián keresztül

történő manipulációja. A modern terrorizmus tehát a világméretű kommunikációs eszközök nélkül elképzelhetetlen.⁷

A nyilvánosság manipulációja más célokat is szolgál. Így közvetett módon elnyeri a közvélemény szimpátiáját, további úgynevezett rejtett szimpatizánsok toborzását, akik akár konkrét módon, akár csupán (verbális) vagy titkolt rokonszenvükkel támogatják a terroristák tevékenységét.

A terrorizmus fogalmának értelmezésével kapcsolatos másik felfogás az ilyen cselekményeket nem csupán politikai jellegű (motivációjú) tettekként fogja fel, és a hangsúlyt sem erre a mozzanatra helyezi. A megközelítés a terrorista-bűncselekmények rémületet, félelmet keltő hatását, továbbá azt emeli ki, hogy az ilyen típusú bűncselekmények ártatlan személyt (személyeket), csoportokat vagy nagyobb értékű – illetve szimbolikus jelentőségű – vagyontárgyakat sértenek, veszélyeztetnek.

A bűncselekmények motivációi, valamint más sajátos vonások alapján e felfogás a terrorizmus következő formáit különbözteti meg: *a bűnözés valamely típusához* (elsősorban a szervezett bűnözéshez) *kapcsolódó terrorizmus; az elmebetegek terroristacselekményei; a politikai terrorizmus; és az úgynevezett ideológiai (forradalmi, ellenforradalmi?) jellegű terrorizmus.*⁸

E két felfogás közötti különbség tulajdonképpen a következő problémákra vezethető vissza: a politika fogalmának eltérő értelmezése; és az elkövetési módszerek jelentőségének különböző interpretációja. A két alapvető megközelítésen kívül további felfogásokkal is találkozhatunk a nemzetközi szakirodalomban.⁹ Ezek között vannak olyanok, amelyek további lényeges szempontokra hívják fel a figyelmet. Például amelyek megkülönböztet állami és nem állami terrorizmust. Az állami terrorizmus olyan totalitárius, diktatórikus, antidemokratikus politikai rezsimeket jellemez, melyek igazságtalan és törvénytelen hatalmuk fenntartása érdekében az alapvető demokratikus jogokat sem tartják tiszteletben. Szélsőséges formái megvalósítják a háborús és emberiség elleni legsúlyosabb bűncselekményeket is, ideértve a népirtás rémtettét. A felfogás az egyéb terrorista megnyilvánulásokat a nem állami terrorizmus típusába sorolja.

Az előző kategóriákat részben átfedő fogalmakkal operál az az osztályozás, mely megkülönbözteti a regresszív és a változtatást célzó terrorizmust. A regresszív modell valamely kiváltságos berendezkedés, pozíció, például az autokratista vagy terrorista állam fennállása érdekében, vagy valamilyen kiváltságos jogi különbség bármilyen áron történő további fenntartását célzó terrorcselekményeket jelenti. A másik típus egy ténylegesen igazságtalan vagy annak vélt helyzeten kíván változtatni.

Vannak olyan szerzők (felfogások), akik (amelyek) – személyes véleményem szerint – a terrorizmus nem lényegi sajátosságait emelik ki e bűnözési forma meghatározó ismérveiként. Így például, *William O' Brienn*, a Georgetown Egyetem közgazdász professzora a hagyományos katonai hadviselés ismérveiből kiindulva arra utal, hogy a terrorizmus a tradicionális hadviselés formáit alárendelt stratégiai eszközként alkalmazza. Véleménye szerint a terrorizmus megkülönböztető ismérve, hogy fegyveres erőt alkalmaz olyan célpontok ellen, amelyek ellen – a hadviselés jogi normái szerint – szigorúan tilos a fegyveres erők bevetése¹⁰.

A terrorizmus a kriminalitás olyan sajátos formája, mely a bűncselekmények motívumai és céljai, az elkövetői kör szervezetségi sajátosságai, valamint a végrehajtott bűncselekmények elkövetési specifikumai alapján lényegesen különbözik a bűnözés egyéb formáitól.

Tágabban értelmezve a terrorizmus sajátos politikai motívumokkal és célokkal rendelkezik, melyeket célszerűen két csoportra oszthatunk: *represszív hatalomfenntartó* (állami terrorista) és *kiváltságfenntartó-megerősítő* (ún. konzervatív terrorizmus), valamint a *tényleges, fennálló helyzetet megváltoztatni akaró* célokra, motívumokra.

Ezen utóbbiak csoportosíthatóak: szűkebb értelemben felfogott politikai, ideológiai; nemzeti, nemzetiségi, kisebbségi (ezen belül vallási) okokra, célokra.

A kriminalitás formáját elkövetői szempontból két sajátos vonás jellemzi: az elkövetői csoport – ritkábban egyedüli elkövető és a mögötte meghúzódó kör – jól szervezett, hierarchizált struktúrával rendelkező, alaposan konspirált elkövetői formáció; tagjai fanatikusak, mindenre elszántak, bármikor hajlandóak, ha kell, az életüket is feláldozni az ún. ügy érdekében. (Több nyugat-európai pszichológiai jellegű vizsgálat kiemeli, hogy egyes terrorista nők gyakran sokkal agresszívbabak, mint a férfiak.)

A bűnözés ezen formájának további fontos vonása az ilyen bűncselekmények elkövetésének az a sajátossága, hogy a kriminális tett megvalósítása ártatlan ember (vagy emberek, azok csoportjai) életét, testi épségét – illetőleg a bűncselekmények elkövetésének hagyományos logikája alapján –, teljesen közömbös vagyontárgyakat sértenek vagy veszélyeztetnek.

Az előzőekben említett feltételek (ismérvek) egységes rendszert képeznek.

Terrorista jellegű bűncselekmények. E fogalom körébe a bűnözés azon formáit soroljuk, melyeknél hiányzik az előzőekben leírt ismérrendszer valamelyike. Így például bár a többi jellemző megtalálható, hiányzik a politikai célzat, motívum. Ezen esetek általában a szervezett vagy szervezett jellegű bűnözés körében fordulnak elő. Az ilyen bűncselekményeknél ugyanis az elkövetés motívuma legtöbbször haszonszerzés. Gondoljunk az emberrablások, a védelmi zsarolások, más zsarolások példáira. De ide soroljuk a szervezettbűnöző-csoportok közötti konfliktusok megoldását célzó „bérgyilkosságokat” és egyéb leszámolási formákat. Az ilyen deliktumokat a vonatkozó szakirodalom az ún. „bandaháború” jelensége törvényszerű következményeinek tekinti.

Az *elmebeteg* (kérdés, hogy büntetőjogi értelemben ők minek minősülnek) olyan cselekményei, amelyeknél az ilyen elkövetők állításai és vallomásai alapján ugyan vélelmezhető valamilyen politikai célzat, motívum – ha ezek egyáltalán jogilag értékelhetőek – de ténylegesen elmekórtani problémáról van szó. Az ilyen cselekmények egyébként rendelkeznek a tipikus terrorista-bűncselekmények további sajátosságaival.

A hagyományos terminológia szerinti olyan ún. *köztörvényes bűncselekményeket* soroljuk még e kategóriába, amelyeknél a legkülönbözőbb motívumokat és célokat figyelhetjük meg (anyagi haszonszerzés, bosszú, harag stb.), mint a tettek kiváltó okait, és „csupán” az elkövetés módjában jelenik meg a terrorista jelleg, nevezetesen: ártatlan ember vagy emberek életének, testi épségének, egészségének veszélyeztetése vagy vagyontárgyak rongálása. Ha például valakit a munkahelyéről elbocsátanak és bosszúból a vállalat

épületét felrobbantja vagy valamely vagyontárgyát megrongálja, továbbá ilyen típusúak a vérbosszú bizonyos esetei.

Sajátos problémakör a háborús és polgárháborús konfliktusok során elkövetett háborús és emberiség elleni bűntettek, amelyek – jelen fogalmi rendszer szerint – terrorista-, de minimum terrorista jellegű bűncselekményeknek minősülnek. A jelenségnek azonban még vázlatos áttekintésére sem vállalkozhat e rövid tanulmány.

A szervezett bűnözés és a terrorizmus előzőekben kifejtett különböző formái között számos kapcsolat, összefüggés jöhet létre. Tekintsük át a legfontosabbakat: az inkább csak e két bűnözési forma történeti fejlődésének érdekes mozzanataként értékelhető, hogy egyes bűnözői csoportok mindkét kriminalitási típus kritériumainak „megfeleltek”, mert például a hegyek öregje által irányított Miserin szekta egyben terrorista és szervezett bűnözői csoportként is minősíthető.

Terroristacsoportok gyakran követnek el oly módon köztörvényes bűncselekményeket, hogy azokat bármely szervezett bűnözői szindikátus „megirigyelne”. Az ilyen bűncselekményeknek – igen gyakran bankrablásoknak – az a funkciója, hogy a csoport „pénzügyi kiadásait fedezze”. Közismert: a francia OAS több jelentős bankrablást követett el többek között azért is, hogy a De Gaulle elnök elleni merénylet bérgyilkosának „tiszteltdíját” ki tudja fizetni.

Már az előző példából is kiderült, hogy a két bűnözési forma képviselői gyakran felvették a kapcsolatot több ok miatt: különböző információkat cseréltek; a szervezettbűnöző-csoportok szereztek be – természetesen nem ingyen – a terrorista csoportok számára a fegyvereket, vagy adtak profi bérgyilkosokat egyes merényletekhez; egyszerűen ún. politikai szimpátia miatt. Az is közismert, hogy a maffia mindig is rokonszenvezett az olaszországi szélsőjobboldali terrorizmussal.

A szervezett, illetve a szervezett jellegű bűnözőcsoportok gyakran követnek el olyan bűncselekményeket, amelyek elsősorban a terroristákra jellemzőek. Ezeknek igen eltérő okai, vannak. Így a szervezett bűnözés – nevéből adódóan is – alaposan megszervezett, hierarchizált, szigorú szabályok szerint működik. A szabályok, utasítások stb., a nélkülözhetetlen működési feltételek be nem tartása e bűnözési típust léteiben fenyegeti, ezért az ilyen hibát elkövetőket, főként pedig az árulókat szigorúan szankcionálják, büntetik, ami nemcsak a „vétkes”, hanem annak családtagjai likvidálását, vagyontárgyainak megsemmisítését is jelenti. Ezt a jelenséget nevezzük *belső leszámlásnak*.

A szervezett bűnözéssel foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom egybevágó véleménye szerint a kriminalitás ezen formájának, pontosabban kialakulásának és létének egyik alapvető magyarázata abban rejlik, hogy minden társadalomban léteznek olyan szükségletek, melyeket legálisan vagy legalábbis erkölcsileg tolerálható módon a tagjai nem tudnak kielégíteni. Az pedig régóta ismert pszichológiai törvényszerűség, hogy ami tiltott, aziránt az emberek igen erősen érdeklődnek. A keresztény–zsidó, európai–amerikai kultúrrégióban ennek gyökere az ismert bibliai példában – Éva és a tiltott alma – már megjelent. Az illegális kielégítési formának természetesen különböző fokozatai vannak, attól függően, hogy milyen normát sért a magatartás: büntetőjogit, más jogágak tilalmát vagy egyszerűen csak erkölcsi szabályokat.

A szervezett bűnözés ezt az anomáliát, problémát(?), amióta létezik, kihasználja. Így kedvelt „működési terepe” a prostitúció, újabban a homoszexuális prostitúció, a szerencsejátékok, az ún. pornóipar, a kábítószer-élvezet, vagy ha szigorúan korlátozzák vagy tiltják az alkoholfogyasztást, az alkoholcsempészet. Az ilyen típusú „üzleti tevékenység” óriási extraprofitot eredményez. Régóta felismert törvényszerűség – mind a gazdasági élet, mind a kriminalitás területén –, hogy a nagy haszon reménye nagy konkurenciaharcot eredményez, melyet a „kemény” bűnözőcsoportok a maguk eszközeivel vívnak.

A modern amerikai szervezett bűnözés története bizonyítja a legmeggyőzőbben a piacért folytatott harc kegyetlen jellegét. Az alkoholtilalmi törvény életbelépését követően létrejövő vagy felerősödő gengsztercsoportok összeütközései egészen 1931-ig véres bandaháborúkat produkáltak. A gyakorló bűnüldözők dilemmáját kicsit mindig megértve, én sem tudom eldönteni, az akkori amerikai állampolgárok szempontjából a bandaháborúk és kísérőjelenségeik, vagy az azt lezáró megegyezés és piacfelosztás volt-e károsabb.

A bandaháború szinte szokásos eszköze, jellemzője a bérgyilkosság, ártatlan emberek megölése, tömegmészárlások, robbantások, amelyek fogalmi rendszerünk szerint terrorista- vagy terrorista jellegű bűncselekmények. Az ilyenek során elkövetett brutális deliktumok az ún. külső leszámolás jelenségéhez tartoznak.

A magyarországi szervezett bűnözés kialakulása, fejlődése teljesen eltér az amerikai modelltől, különösen az egyedülálló olasz maffia történetétől.

Amint azt már korábban említettük, nálunk a tipikus szervezett bűnözés a '80-as évek elején, közepén jelentkezett, azaz közel sem rendelkezik olyan múlttal, mint az említett külföldi példák. Ez a megállapítás azonban három szempontból kiegészítésre szorul.

A nemzetközi szervezett bűnözés – tehát a külföldi központtal rendelkező és működését több ország területére kiterjesztő csoportok kriminalitása –, ha elszórtan is, de hazánkban már a '70-es években megjelent.

Ezt a folyamatot is befolyásolta az, hogy a '70-es évek elejétől egyre nyitottabbá váló magyar társadalomban a növekvő idegenforgalomnak a bűnözésre gyakorolt hatása mind fontosabbá vált."

A bűnözés egészében – valamennyi formájában – nőtt a külföldi bűnelkövetők száma, de fokozódott részvételük a szervezett jellegű bűnözésben is.

A '80-as évek közepén megjelenik nálunk is a klasszikus értelemben felfogott szervezett bűnözés, a '90-es évekre kialakulnak az etnikai alapon szerveződő ilyen csoportok és nagyon bonyolult kapcsolatok, összefonódások, de ugyanakkor ellentétek is létrejöttek a különböző szervezetek között.

A délszláv polgárháborús események miatt a volt (nagy) Jugoszlávián keresztül a kábítószer-csempészeti útvonalak egy jelentős része „áthelyeződött” Magyarországra.

A minden korábbinál nagyobb mértékben növekvő bűnözés, valamint más ellentmondások miatt lényegesen csökkent – e területen is – a rendőrség felderítő tevékenységének hatékonysága. Napjainkban egyértelmű a rendőrség válsága. Részben emiatt, továbbá azért, mert az ezen bűnözési formával kapcsolatos legfontosabb információk – természetesen érthető okok miatt – titkosak, nagyon nehéz elhatárolnunk a Magyarországon is jelentkező ún. bandaháborúk külső és belső leszámolási formáit, számolnunk kell azzal is –

és erre a nyilvánosságra hozott információk közül több utal –, hogy egyes esetekben nem biztos, hogy egyáltalán bandaháborúról van szó, előfordulhatnak egyéni okok (személyes bosszú, irigység stb.). Az ilyenfajta indítékok között szerepelhet az egyes csoportok (azokhoz tartozó vagy nem tartozó személyek) egymás sérelmére elkövetett bűncselekményei, az ezek miatti bosszú. (Ennek klasszikus iskolapéldája: az egyik tolvaj ellopja a másik tolvajtól a lopott dolgot.) A magyar bűnügyek történetében nem ismeretlen jelenség: egy külföldi bűnözői csoport arra „szakosodik”, hogy a más külföldi bűnöző csoportok bűncselekményeiből származó értékeket bűncselekmények útján szerezzék meg. Néhány tanulság: mielőtt bárki – legyen az szakember, újságíró, politikus – egy problémáról nyilatkozik, alaposan tájékozódjon az adott jelenségről. Tisztázza, hogy az általa használt fogalmakon mit ért, és ez mennyiben felel meg a jelenséggel kapcsolatos szakmai, gyakorlati és elméleti fogalmaknak. Ez a minimális feltétele a felelős nyilatkozatnak. Azért minimális, mert mindezek ellenére különböző ismeretek birtokában is juthat bárki téves következtetésekre, amit a tévedés jogának nevezhetünk, de ez nem egyenlő a felelőtlen megtévesztéssel.

Tauber István

Jegyzetek

1. **Lásd: Tauber István:** Rendszerváltás és bűnözés (Félreértések – hamis mítoszok – csalóka számok). Belügyi Szemle, 1995/1., 12–22. o.
2. **Dános Valér:** Szervezett bűnözés. In: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözés-kontroll. Szerkesztette: **Gönczöl Katalin–Korinek László–Lévai Miklós.** Corvina Kiadó Budapest, 1996, 211–225. oldal
3. i. m. 220. o.
4. Pl.: a magyar nyelven megjelent két legismertebb mű: **G. Fava:** Szicíliai maffia. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985., **Gellért G.:** A láthatatlan hatalom. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1978.
5. **H. J. Schneider:** Kriminologie. Walter de Gruyter, Berlin–New York 1987, 873. o.
6. Hasonló álláspontot vall például: **G. Wardlaw:** Political Terrorism. Cambridge –London 1984, **W. Kerstetter:** Terrorism. Encyclopedia 4. 1983
7. **Schneider:** i. m. 873. o.
8. i. m. 876. o.
9. **G. Wardlaw:** i. m. 431. o.
10. **W. Kerstetter:** i. m. 312. o.
11. **Lásd erről: Dános Valér–Dénes Sándor:** Idegenforgalom és bűnözés. Jegyzet Rendőrtiszti Főiskola. Budapest 1983.

Gengék és keresztapák

*A szervezett bűnözés és a büntetés-végrehajtás**

Immáron kétségtelen, hogy a világ büntető igazságszolgáltatási rendszerei az ezredforduló táján eddig alig ismert kihívás elé kerültek. A globalizáció és az információs társadalom kialakulása a bűnözés szerkezetére, dinamikájára, volumenére olyan elemi hatással bír, hogy a bűnözés kontrolljának eddigi módszerei, stratégiája könnyen elégtelennek bizonyulhat.

A hagyományosnak tekinthető szervezett bűnözési formák, elkövetési módok rohamosan fejlődnek, nemzetközivé válnak, és új területeket, médiumokat találnak. Ez a kedvezőtlen trend a büntető igazságszolgáltatás minden ágát arra készíti, hogy gondolja újra munkamódszereit, erőforrásainak csoportosítását. Ez alól a büntetés-végrehajtás sem kivétel.

A szervezett bűnözés igen sokarcú, heterogén fogalom. Leegyszerűsített, egyoldalú megközelítése könnyen tévútra vezethet. Előadásomban ezért nem általában a szervezett bűnözésről, hanem annak egyes olyan formáiról, összefüggéseiről ejtenék néhány szót, amelyek a büntetés-végrehajtás működését közvetlenül befolyásolhatják.

Témánk szempontjából két, sok szállal kapcsolódó, de eredetét tekintve mégis megkülönböztető kriminológiai szerkezetről kívánok szólni, amelyek még – szerencsére – csak csíráiban jelentkeznek a magyar hétköznapi gyakorlat problémáiként, de amelyről a

vonatkozó nemzetközi tapasztalatok értékelése mindenképpen üdvös lenne. Az első kategória a társadalomra különösen veszélyes, kiterjedt anyagi-technikai-kapcsolati forrásokkal rendelkező, a nyilvánosság és a média által ismert, számon tartott bűnözők csoportja. A második kategóriába a börtönben szerveződő, az úgynevezett „rabtársadalom” talajában gyökerező és működő gengék sorolhatók. A tapasztalatok szerint e két fogvatartotti csoport eltérő jellegű szakmai kihívást jelent. Az első kategóriával kapcsolatban – amelyet zsumalisztikai fordulattal a „keresztapák” fogva tartásaként jelölhetünk – három jellemzőt emelnék ki.

Az első az, hogy a fogvatartotti populáció egészéhez viszonyítva ez a csoport elenyészően kis létszámú, ezrelékben mérhető.

A második jellegzetesség az, hogy a bűncselekményre irányuló közfigyelem a fogvatartottat sokszor a végrehajtás ideje alatt is elkíséri, ezért minden vele kapcsolatos esemény a szokásosnál nagyobb nyilvánosságot kap.

*Elhangzott 1997. június 4-én a Pesti Vigadóban, a Kriminálexpón.

A harmadik sajátosság az, hogy a keresztapák fogva tartása sokkal több energiába, pénzbe kerül, mint egy „átlagos” fogvatartotté.

Ez annak ellenére így van, hogy az alvilági szervezetek vezetői nem feltétlenül tartoznak a nehezebben kezelhető elítéltek csoportjába. Iskolai végzettségük esetenként, társas intelligenciájuk majdnem mindig kiemelkedik az átlagból. Igazi ellenfélnek azonban nem a büntetés-végrehajtást, hanem a jogrendszer egészét, illetve a piaci konkurenciát tekintik. Ezért, ameddig érdekeik másképp nem kívánják, együttműködő viselkedést tanúsítanak.

A fogva tartás biztonságát az veszélyezteti, hogy ezek az emberek rendelkeznek olyan anyagi háttérrel, hogy szökésüket, szöktetésüket és nem utolsósorban elrejtőzésüket meg tudják szervezni még akkor is, ha ez sokba kerül, akár technikai eszközök, akár emberek vonatkozásában. Másrészt ők maguk is célpontjai lehetnek a konkurens szervezett bűnözői csoportoknak, ezért fokozott védelmet kell számukra biztosítani. Ezen sajátosságok miatt a keresztapákat a világ legtöbb börtönében zárt, erősen őrzött, nagyon magas biztonsági fokozatú, de a belső szabályokat, napirendet tekintve az átlagosnál nem szigorúbb, vagy kifejezetten enyhébb rezsimekben tartják fogva.

E fogvatartotti csoporttal kapcsolatos problémákat úgy lehetne summázni, hogy viszonylag ritkán kerül sor rendkívüli eseményre általuk vagy miattuk, akkor viszont igen súlyos, a fogva tartás biztonságát és a büntetés-végrehajtás törvényes működését nagymértékben veszélyeztető formában. Ehhez hozzájárul az is, hogy az ismert keresztapákat eleve az adott büntetés-végrehajtási rendszer csúcstechnikájával, módszereivel őrzik, ezért ezek esetleges kudarc

ca magas költségvonzatú következményekkel jár, és érzékeny morális károkat okoz. Példaként említeném azt a két évvel ezelőtti angliai eseményt, amikor egy különlegesen őrzött körletről olasz maffiakapcsolatokkal rendelkező, valamint IRA-kötődésű elítéltek fegyveres szökést követtek el. Az illetékesek szerint a szökés előkészítése, a fegyver becsempészése azért vált lehetségessé, mert a büntetés-végrehajtás politikai okokra visszavezethető bizonytalankodása okán kompromisszumokat kötött a biztonsági rendszabályok betartása terén. Említhetném még azt az esetet, amikor páncélozott járművel szabadítottak ki rabokat Németországban, vagy a finn példát, ahol fegyvert szerevezve hajtottak végre szökést az elítéltek 1996-ban.

A szökések, szabadítások, leszámolások mellett, illetve azokkal szoros összefüggésben az e fogvatartotti csoporttal kapcsolatos legnagyobb veszély a személyi állomány korrumpálása. A korrupcióval a fenyegetés, zsarolás módszere is együtt jár. A szervezett bűnözés gazdasági erejét tekintve a megvesztegetés finanszírozása nem jelent problémát. A korrupció nem feltétlenül vezet látványos rendkívüli eseményekhez, célja lehet az alvilági vezérek börtönbeli kényelmének, kivételezett helyzetének és főleg a szabad információk hozzáféréseinek biztosítása. Nem szükséges ecsetelni, hogy ez mennyire káros hatással van egyrészt a köz biztonságára (hiszen a börtön izolációs funkciója nem érvényesül), másrészt a büntető igazságszolgáltatás presztízsére. Régebben és általában a benti kényelem, az élvezeti cikkek megszerzése (kávé, tea, drog) volt az elsődleges igényük, napjainkban a legjellemzőbb kívánalom a szinte már bent is státusszimbólumnak minősülő mobiltelefon.

A keresztapák fogva tartásán túl, mint erre már utaltam, a börtöngengék tevékenysége sorolható a szervezett bűnözés sajátosan büntetés-végrehajtási formáihoz. A szakmai, történeti elemzések azt mutatják, hogy az ilyen tevékenység kibontakozása két feltételhez köthető.

Az egyik – talán lényegesebb kondíció – a jelentős gazdasági erőket mozgató üzleti tevékenység, piac kialakulása. Ez börtönviszonylatban legtöbbször a kábítószer belső terjesztése. Más szervezetséget feltételező kriminális üzletágakkal – fegyverkereskedelem, prostitúció, védelmi pénzek – szemben a kábítószer képes arra, hogy „megcsinálja” saját piacát a börtön zárt viszonyai között is. Hosszú távon nem lehet abban bízni, hogy a szűk fizetőképes kereslet önmagában újít állja a kábítószer terjedésének.

A másik tényező, amely a tapasztalatok szerint elősegíti a börtöngengék működését, a vérségi, lakóhelyi, szomszédsági és ezzel összefüggésben az etnikai csoportok, szerveződések jelenléte az intézetekben.

Ezekre a struktúrákra a szolidaritás, a belső tekintély tisztelete, a kulturális homogenitás, a saját értékek, normák tisztelete jellemző, ami biztosítja a kriminális tevékenységhez szükséges szervezetséget, fegyelmet. Megjegyzendő, hogy az egyes gengék igen ritkán tudják biztosítani a piac kontrollját anélkül, hogy más hasonló rivális gengekkel szembe ne kerüljenek. Ezért a börtön terepévé válhat a belső bandák háborújának. Példaként említhetnénk a kaliforniai börtönrendszert, ahol a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején a vidéki és a nagyvárosi latin szomszédsági csoportok a heroinpiac feletti ellenőrzésért egymás ellen folytatott harca olyan láncreakciót indított el, amely teljesen szétzilálta a korábbi status quót. A harcba később afroamerikai és fehér bandák is bekapcsolódtak, megtalálták a kapcsolatot a külső „utcai” gengekkel, és a heroin mellett más anyagokkal is foglalkozni kezdtek. Ezzel a büntetés-végrehajtási intézetek belső világa gyakorlatilag kicsúszott a személyzet kontrollja alól, tömegessé vált a brutális

erőszak, gyakori lett a börtönlázadás. A börtönbeli szervezett bűnözés e formája más jellegű problémákkal szembesíti a börtönrendszereket, mint a keresztpák fogva tartása. E különbségek a következőkben foglalhatók össze;

- a gegek hatóköre az intézeten belülre koncentrálódik, „nagypolitikai”, gazdasági jelentősége csak áttételes;

- a gegek tevékenysége, az említett szubkulturális, etnikai gyökereik miatt, a börtönpopuláció jelentős részét érinthetik, nem izolálhatóak olyan módon, mint a keresztpák, illetve azok szűk környezete;

- amennyiben a keresztpák fogva tartásával kapcsolatos őrzésbiztonsági problémákra az a jellemző, hogy ritkán következnek be, de akkor súlyosak, a börtöngenek tevékenysége az intézetek mindennapi életére van negatív hatással;

- amíg az alvilág vezetőinek szökésére, szabadítására, likvidálására tett kísérletek a személyi állomány tagjait veszélyeztetik elsősorban, addig a genghaborúk szándékolt áldozatai a fogvatartottak közül kerülnek ki.

Nem véletlen, hogy előadásomban viszonylag nagy teret szenteltem a nemzeti tapasztalatok értékelésének. A szervezett bűnözés és annak börtönrendszert érintő vonatkozásai a jelen pillanatban még nem jelentenek megoldhatatlan problémát.

Ugyanakkor a vonatkozó bűncselekmények számának ugrásszerű növekedése az elmúlt években arra utal, hogy előbb-utóbb nőni fog azoknak a fogvatartottaknak a száma, akik ilyen szempontból veszélyt jelentenek. Noha az alvilág igazán jelentős figurái csak kis számban fordulnak elő intézeteinkben – úgy vélem, szabadon vannak –, a második-harmadik vonalbeli bűnözők száma nem elenyésző. Ezek a fog-

vatartottak, mint professzionális bűnözők, a kriminális csoportok végrehajtó emberei, nemhogy nem riadnak vissza az erőszaktól, hanem azt mint a hétköznapi kommunikáció eszközt alkalmazzák. Az ilyen fogvatartottak számának növekedése összhangban van azzal az évek óta megfigyelhető trenddel, hogy a börtönpopuláció abszolút számokban megfigyelhető csökkenése az elítéltek összetételének módosulásával jár együtt: növekedik a „kemény”, a büntetés-végrehajtással együttműködni nem hajlandó személyek aránya. Néhány adat annak alátámasztására, hogy a jelenlegi börtönnépeség „súlyosság” szerinti megoszlása nem irigylésre méltó: a legsúlyosabb büntetés-végrehajtási fokozatban, a fegyházban az elítéltek 32,9%-át, a legenyhébb, fogház fokozatban csupán 9,2%-át tartják fogva. A jellemző bűncselekmények tekintetében emberölés büntetést a fogvatartottak 12,9%-a (1400) követte el (vagy vádolják vele – előzetesek esetében). Nagyjából ekkora (12,2%) azok aránya is (1400-1500 az elítéltek körében), akik 10 évnél hosszabb büntetést töltenek.

A mai napig a szervezett bűnözéssel szoros összefüggésben álló rendkívüli esemény nem történt, egy nemrégiben külső segítséggel végrehajtott szökést azonban komoly figyelmeztetésként értékelünk. Ez az esemény olyan, kevésbé szigorúan őrzött objektumból történt, ahol a fogvatartottak szökésének valószínűsége – azok összetételéből adódóan – nagyon alacsony. Ezért a szökést segítőknek nem kellett komoly akadályokat leküzdeniük, az intézetbe könnyedén behatoltak, az őrséget a szabadítás váratlanul és felkészületlenül érte. Feltételezhető azonban, hogy hasonló cselekményekkel magasabb biztonsági fokozatú intézmények esetében is számolnunk

kell, az őrzési rendszernek nemcsak a kijutást, de a behatolást is meg kell akadályoznia.

Azoknak a fogvatartottaknak, akik valamilyen szempontból súlyosan veszélyeztetik a büntetés-végrehajtás biztonságát, különleges biztonsági körletet hoztunk létre, melynek kialakítása, őrzési rendszere, napirendje biztosítja a szükséges izolációt, és nagyban csökkenti egy sikeres szökés valószínűségét. E körlet léte nem kizárólag a szervezett bűnözés elleni intézkedés, de adott esetben e területen is eredményesen alkalmazható. A különleges biztonsági körlet nem fegyelmezési, büntetési eszközként szolgál, kizárólagos célja a büntetés-végrehajtás biztonságának fenntartása. Ezért az itt fogva tartottakat ugyanazok a jogok illetik meg, mint az egyéb intézetekben büntetésüket töltőket.

A kábítószerek elterjedése, bár előfordul a börtönökben is, még messze nem érte el a „kritikus tömeget”. Kialakult hálózatról semmiképpen sem beszélhetünk. Az sem látszik valószínűnek, hogy a börtönbeli kábítószerpiac már meglévő struktúrákra épülne rá, mint az az említett amerikai példában történt. Jelenleg 170 olyan személyt tartunk fogva, akinek jellemző bűncselekménye kábítószerrel kapcsolatos (visszaélés kábítószerrel, kóros szenvedélykeltés), ez a teljes populáció 1,3%-át teszi ki. Ez az adat két szempontból félrevezető. Egyrészt azért, mert statisztikai rendszerünk csak a jellemző, több bűncselekmény esetén a legsúlyosabbat tartja nyilván. Másrészt egyáltalán nem biztos, hogy a börtönbeli kábítószerrel kapcsolatos cselekményeket olyanok követik el, akinek eredeti bűncselekménye is kábítószerrel kapcsolatos.

A külföldi állampolgárok száma folya-

matos növekedést mutat. 1993-ban (amióta ez a statisztikában megjelenik) 384, 1994-ben 502, jelenleg 576 idegen állampolgárságú fogvatartottunk van. E csoportban jóval magasabb a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményekért elítéltek aránya. Az említett 1,3%-os teljes populációra vonatkozó adathoz képest, a külföldiek 13,5%-ának jellemző bűncselekménye kábítószerrel kapcsolatos, vagyis az arány tízszeres. Még jellemzőbb adat, hogy az összes drogos bűncselekményért fogva tartott személy 45,8%-a idegen állampolgárságú. Így erre a populációra fokozott figyelmet kell fordítani ebből a szempontból.

A büntetés-végrehajtás számára a legnehezebb feladat abból adódik, hogy a szervezett bűnözés és az ebben érdekelt bűnözők fogva tartása a biztonság fokozását követeli meg. A társadalom, a közvélemény ilyen irányú nyomása is jól érzékelhető. Ezzel párhuzamosan azonban nem adhatjuk és nem adjuk fel a börtönök normalizációjának célkitűzését, azt a törekvést, hogy a szabadságvesztés ideje alatt a fogvatartott a lehető legkevésbé szakadjon el a civil élettől. A büntetés-végrehajtási rendszernek garantálnia kell a jogszabályok által megkövetelt jogok biztosítását, függetlenül attól, hogy ki, milyen bűncselekményt követett el, vagy a közvélemény mennyire ítéli el ezért. Álláspontunk szerint a biztonság és a humanizáció nem ellentétes fogalmak. Éppen ellenkezőleg, a korrekt, következetes és emberséges követelménytámasztás minden egyéb biztonsági módszernél, technikánál hatékonyabb a fogvatartottak túlnyomó részével szemben.

Talán a közvélemény számára nem evidens, hogy egy büntetés-végrehajtási

rendszer nem akkor működik optimálisan, ha minden fogvatartottat a lehető legmagasabb, hanem akkor, ha a kategóriájához, veszélyességéhez képest a még szükséges biztonsági feltételek között tartanak. Ezért kiemelt jelentősége van a *rizikó* értékelésnek, a *kategorizálásnak* és a differenciált őrzésnek. Ugyancsak tévhit, hogy az őrzés biztonsága és a rezsím jellege, „keménysége” ugyanazon fogalmak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kettőt külön kell választani, szakmai hiba, ha a biztonsági fokozat (melyet a mi rendszerünkben őrzési csoportnak neveznek) szigorodásával párhuzamosan a rezsím korlátozó, büntető karaktere is arányosan növekszik. Ezt az alapvetelvértényesnek tartjuk a szervezett bűnözők fogva tartásával kapcsolatban is azzal a kitéttel, hogy ezekben az esetekben a biztonsági szempontokra a fogva tartásnál, előállításnál, szállításnál fokozott figyelmet fordítunk.

A személyi állomány szervezett bűnözők általi korrupciójával kapcsolatban egyelőre nincsenek említésre méltó negatív tapasztalataink. Évi 5-8 esetről tudunk, de valószínűleg ennél jóval több van. Bízva kollégáink erkölcsi, szakmai tartásában, reméljük, hogy ez így is marad. Félő azonban, hogy a dolgozók rossz szociális helyzete és a könnyű pénzhez jutás csábítása egyes esetekben problémát okoz. Ezért van alapvető jelentősége, hogy a személyi állomány jövedelmi helyzetét normalizáljuk, szinten tartjuk, ezáltal csökkentjük annak lehetőségét, hogy a bévés dolgozó csupán egzisztenciális okokból kényszerüljön együttműködni a bűnözőkkel. Nem minden esetben szerencsés az sem, hogy a dol-

gozók privát őrző-védő cégeknél vállalnak munkát.

Köztudott, hogy ezen vállalkozások egy része kötődik kriminális szerveződésekhez. A szociális biztonság javításával ezen esetekben is határozottabban lehetne fellépni.

Nézetünk szerint a büntető igazságszolgáltatás egységes rendszerként működhet hatékonyan, és annak szerves része a büntetés-végrehajtás is. Gyakran hallani: egy bizonyos ügyben minél előbb, gyorsan készüljön el a vádirat, szülessen mielőbbi, gyors ítélet, és kész. Ennyit vár el a közvélemény. Sokszor még a szakmai közvélemény is. Pedig ez tévedés. E folyamatból nem szorulhat ki a büntetés-végrehajtás, hiszen ekkor kezdődnek igazán a tennivalók, amelyekről – igaz – az állampolgárok jóval kevesebbet tudnak. Ha a szervezett bűnözés elleni harc – teljesen jogosan – prioritást élvez, akkor ennek feltételeit, anyagi, technikai hátterét a rendszer teljes vertikumban meg kell teremteni. Jelenlegi intézményrendszerünk, technikai felszereltségünk nem elégséges ahhoz, hogy megfelelő szinten biztosítsa a várhatóan növekvő számú szervezett bűnöző korszerű, biztonságos fogva tartását olyan módon, hogy az a jogszabályok által támasztott követelményeknek is megfeleljen. Bízunk benne, hogy az ilyen irányú elkerülhetetlen fejlesztésekhez nem hiányoznak majd a szükséges források. A másik igen lényeges elem a szakmai kommunikáció javítása az érintett szervezetek között, amely folyamatához, úgy vélem, efféle tanácskozások is nagyban hozzájárulnak.

Huszár László–Tari Ferenc

Drogterápia

Késik a határozott fellépés

Csütörtök esti februári szürkület. A Delej utcai mentőállomás esetkocsiján a Nagyuvaros utcába vonulunk. Villogó kék fényünk látán a kocsisoron dolgozó józsefvárosi lányok sietve vonulnak vissza a járdákról. A stricik gazdagítására, saját egészségük tönkretételére vállalkozott lányok rendőrségi razziára gondolnak. Amikor a közelükbe érünk, észbe kapnak. Nem tőlünk kell félniük, nem mi jelentjük a veszélyt.

Eszméletlen beteghez riasztottak, s a járdán egy fiatalembert találunk. Közömbösen üldögél, társai körbeveszik. Riadtan mondják el, hogy nemrég vett be valamit. Nem tudják, mi volt, s azt sem, mennyi lehetett. Láttak nála tablettákat, látták, hogy lenyeli, majd röviddel később annak is tanúi lehettek, amint összeesik. Most még eszméleténél van, de ha a gyógyszer kellőképp felszívódik, könnyen elájulhat. Akkor viszont, magára hagyva, félő, hogy megfullad, akár meg is fagyhat a februári éjszakában.

Kocsiba ültetjük, kikérdezzük. Orvosunk egyből a narkóra kérdez, s a fiú igennel válaszol. Elmondja, hogy régi kábítószeres. A Nyíró Gyula Kórházban elvonókúrán kezelik, s most kimenőre engedték. Este kellene bemennie, de visszaélt a bizalommal. Ott folytatta, ahol a kúra előtt abbahagyta. Fél, ha mi visszük vissza, kirúgják a kórházból, pedig szeretné a kúrát végigcsinálni. A közelben lakik, kéri, vigyük haza. Reggelig kialussza magát, aztán majd kitalál valamit a késés okaként.

Közben újabb segélykérés érkezik. Az egyik kapualjban egy lány búj el előlünk. Ő is a fiúval volt, ő is bevett valamit, s most bebújt a kukák közé. Azért van ott, mert fél. Együtt jöttek ki az intézetből, s most együtt kellene visszamenniük. Szeretne a barátjával maradni, így őt nem is nagyon kell a kocsiba tuszkolni. Csak az bántja, nem lehetett most sem igazán együtt a fiúval, s erre az intézetben sem volt, most sincs lehetőség.

A drog beszerzéséről, az árfolyamról egyikük sem beszél. Maguk is a rendőrségnek dolgoznak?, kérdezik. De ez nincs így. Minket is köt a titoktartási kötelezettség, ám ezt nem hiszik el. A terjesztésről, a beszerzési módszerekről semmit sem árulnak el. Félnék, hogy lebuktatják társaikat. Kérdés, hogy a dílereket barátnak lehet-e tekintetni?

A sors iróniája, hogy sofőrünk hivatásos rendőr. Mellékfoglalkozásban dolgozik az OMSZ-nál, ahogy rajta kívül sok kollégája. A mentőben viszont ugyanolyan dolgozók, mint a civilek. Rendőri mivoltukat le kell vetniük az egyenruhával, a rendőri szemléletüket is félre kell tenniük. Furcsa is lenne, ha egy narkós szállítása közben nyomozni kezdenének, vagy egy szabálytalanul kanyarodó autóst leállítanának, és helyszíni bírságot szab-

nának ki rá. A mentőknek sem tenne jót, ha a rohamkocsiból kiszálló sofőr rendőrként igazoltatna, körzései értesítőket nézegetne vagy bírságotna. Ez a mentők iránti bizalom elvesztéséhez vezetne.

Narkós betegeinket sem hallgatta ki rendőr sofőrünk, hanem orvosunk végezte a tájékozódást. Állapotuk miatt nem hagyhattuk őket a helyszínen, de elvonásuk színhelyére sem vihettük őket. A mérgezetek ellátását ugyanis a fővárosban az Erzsébet Kórház Bal-eseti Belosztálya végzi. Velük is oda mentünk, s miután jelenlétünkben kimosták a gyomrukot, a kórteremben helyezték el őket reggelig. Ezt az éjszakát sem tölthették együtt, bár-hogy vágytak is rá. Sorsuk további alakulását másnap reggel beszélhették meg a detoxikáló orvosával.

*

A történet kétéves. Azóta már a Delej utcai mentőállomás is megszűnt. Akkor a mentők életét kutattam, munkájukról írtam, így a narkós fiatalok további sorsát nem kísértem figyelemmel. Nemrég egy parlamenti bizottsági nyílt napon viszont az Erzsébet Kórház detoxikálójába kerülő narkósok további sorsáról beszélgettem *dr. Zacher Gábor* osztályvezető főorvossal. A doktor úr korábban mentőzött, idén januárban vette át az osztály vezetését, de havonta kétszer rohamkocsira ül. Megnyugtatott, hogy az osztályára kerülő betegek nem esnek ki a későbbi elvonókezelésből csak azért, mert a túl korán jött szabadság idején visszaélnék a bizalommal, s újra a droghoz nyúlnak. Igaz, ez már nem rajtuk, hanem a pszichiátereken múlik.

Az Erzsébet Kórházban a fővárosban 172 méregtelenítést végeztek 1997 első három hónapjában a drogfüggők körében. Alig négyvel többet, mint a bécsiek az év ugyanezen időszakában. Ott 168 eset volt az első negyedévben. Osztályuk forgalmán nyomon követhető, hogy éppen milyen tiszta narkotikum van a piacon. Minél tisztább, minél töményebb, annál kevesebb kell belőle a kívánt hatás eléréséhez. Akik a szennyezethez, a silány minőségűhöz vannak szokva, azoknak tisztábból kevesebb is megárt. Akár bele is halhatnak, ha későn érkezik a segítség.

A beszállított betegeket méregtelenítés után mindig megvizsgálja a pszichiáter. Megbeszéli a továbbiakat, de erőszakkal senkit sem kényszerítenek elvonókúrára. Aki gyógyulni akar, azt megfelelő gondozóhálózathoz irányítják, aki viszont ezt nem igényli, elengedik. Ő sem megy el üres kézzel, mert a zárójelentésén pontosan feltüntetik egészségi állapotát. Utána már a drogfüggőn múlik, mit kezd a papírral, igénybe veszi-e a segítséget, vagy folytatja az önpusztítást.

Az egészségügyi intézmények is titoktartási kötelezettséggel tartoznak a kábítószerfüggőkkel kapcsolatban. E téren a készülő egészségügyi adatkezelési törvényben sincs változás. A drogambulanciák és fekvőbeteg-osztályok sem jelentik a rendőrségnek, ha egy-egy új beteg megérkezik, s a rendőrök sem kérhetnek felvilágosítást a betegforgalomról. A rendőrség sem vezet kábítószerélvező-nyilvántartást. Csak annak a közel négyszáz narkósnak az adatát őrzik, akik már valamilyen büntetőügyben a látóterükbe kerültek.

Zacher főorvos a parlamenti nyílt napon országos irányító, összehangoló szervezetet javasolt, s egy nemzeti drogstratégia mellett emelt szót. Úgy ítélte meg, az egyes szervezetek – amelyek a kábítószer-fogyasztás visszaszorításán munkálkodnak – nem tudják, mi

is a dolguk valójában. Korábban a fővárosban működött egy drogbizottság, de ma már az sincs. Vajon miért?

A fenti kérdésekre, a javaslatok megoldására talán a múlt év végén 14 képviselő részvételével a kábítószer-fogyasztás visszaszorítására létrehozott *országgyűlési eseti bizottság* adhat választ. Vizsgálódásuk eredményéről szeptember 30-áig kell letenniük a jelentést az Országgyűlés asztalára. Javaslatukat megtárgyalják majd, s országgyűlési határozat formájában döntenek a továbbiakról. A bizottság eddig több kihelyezett ülést tartott. Februárban a nemrégén alakult *miskolci drogambulancián* voltak, márciusban az *Aszódi II. Számú Fiúnevelő Intézetbe* látogattak el, míg április közepén a *Szegedi Ifjúsági Drog Centrumot* keresték fel. Közben a képviselői irodaházban is meg a parlamenti nyílt napon is meghallgattak egészségügyi, igazságügyi és bűnügyi szakembereket. Álljon itt néhány információ az ott elhangzottakból.

Nyílt titok rendőrségi berkekben – tudtuk meg az egyik bizottsági ülésen –, hogy azokon az ifjúsági szórakozóhelyeken, ahol a vécében leszerelik a vízcsapot, nagymértékű kábítószer-kereskedelem folyik. A fiatalok körében oly népszerű *Extasy* tablettákra és egyéb amfetamin-származékokra ugyanis inni kell, méghozzá nem is keveset. Olykor akár tíz liternyi is lehet a szervezet folyadékigénye. Ha nincsen csap a mellékhelyiségben, ha nincsen iható víz, a fiatal kénytelen megvenni a háromszáz forintos ásványvizet vagy az ennél is drágább Red Bullt. Az majd szárnyakat ad. Mivel az intézmény így jókora haszonra tesz szert, a tulajdonosnak is érdeke a kábítószer-kereskedelem fenntartása. A kidobólegény inkább a dílert védi, és a zsarut igyekszik a falakon kívül tartani. Jogszabályok híján viszont nem lehet bezáratni ezeket a szórakozóhelyeket, bármennyi drogot találnak is vendégeiknél.

Emlékezzünk csak vissza a szigetszentmiklósi *Speed diszkóban* lezajlott egyik márciusi hajnali razziaára. Az öt órán át tartó rendőrségi akció végére rengeteg gazdátlan tableta hevert a diszkó padlóján, több tucat kábítószer-élvező akadt fenn a rostán, mégsem lehetett semmit sem tenni a diszkó bezárásáért. Csak annyi hibát derített fel az ellenőrzés, hogy nem adtak az italokról számlát, fiatalkorúakat is kiszolgáltak szeszes itallal, s hogy az egyetlen vészkijáratot lelakatolták. Azt már nem merjük feltételezni, hogy ezzel a rendőri behatolást akarták nehezíteni. Ennyi rendellenesség viszont kevés volt a bezáráshoz.

S mi volt a helyzet a leszerelt vízcsapokkal? Miért nem lépett fel ez ellen az ÁNTSZ? Mert ők ennél már ügyesebben csinálták: tudták, hogy kezét kell mosni vécéhasználat után, így a csapokra mindenképpen szükség van, viszont tisztálkodáshoz a meleg víz a legmegfelelőbb. Náluk tehát meleg víz folyt a csapból, amit nem lehet meginni. A drogok okozta szomjúság csillapítására a vendégeknek tehát itt is a drága italok maradtak a tulajdonos nagy hasznára és meglegedésére. Az ÁNTSZ mégsem tehetett semmit.

A szeptemberben parlament elé kerülő javaslatban valószínűleg szerepelni fog egy olyan törvénytervezet kidolgozása, amelynek értelmében teljes vagyonek Kobzásra lehet ítélni azt a tulajdonost, aki bizonyíthatóan részese az üzletében zajló kábítószer-kereskedelemnek. Külföldön van ilyen irányú gyakorlat. Az is megoldás lenne, ha ezeket a szórakozóhelyeket több hónapra vagy évre be lehetne záratni, hogy a törzsközönség onnan elszokjon egy másik helyre. S kézmosás közben a leszerelt vagy csak meleg vizes csapok-

ról, az ivóvíz hiányáról az ÁNTSZ ellenőrei mellett a közterület-felügyelők is tudomást szerezhethetnének és később jelzést adhatnának az illetékeseknek, hiszen köztisztasági ellenőrzéskor – például egy szemétszállítási szerződés megtekintésekor – mintegy „véletlenül” betérhetnek a mellékhelyiségbe. A szervezett bűnözés ellen küzdő rendőri erők bizalmasan kezelnék az információt, nem adnák ki a jelzés adóját.

Jogrendszerünk elkülöníti a *terjesztőt* és a *fogyasztót*. A közhiedelemmel ellentétben nemcsak a terjesztés, hanem a fogyasztás is bűncselekmény. A félreértés abból adódik, hogy azok a fogyasztók, akik csak csekély mennyiségű drogot tartanak maguknál, vállaltatják az elvonókúrát, s ha fél éves részvételt igazolnak, megszüntetik ellenük a büntető-eljárást. Gondot okoz viszont ennek a mennyiségnek a kimutatása az elkobzott szerből. Nem a szernek, hanem a benne lévő hatóanyagának a mennyiségét kell a laboratóriumban kimutatni, s ez nem haladhatja meg a szerhez hozzá nem szokott egyén halálos adagjának tízszeresét. A halálos adag százszorosának birtoklásakor beszélhetünk jelentős mennyiségről, ami már magasabb büntetési tételt jelent. Terjesztőknél öttől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést, s a bírói gyakorlat a sáv felső harmadában gondolkodik az ítélet kimondásakor.

Ma csak azt kell igazolniuk az elvonókúrát vállalt betegeknek, hogy részt vettek a kezelésen, de gyógyulásukról nem kell beszámolniuk. A szakemberek véleménye az volt a bizottsági meghallgatásokon, hogy ezt a kezelést valamilyen eredményhez kellene kötni. Felvetődött a rendőrség részéről az is, hogy ki kellene jelölni azokat a szakértőket, akik a gyógyulásról papírt adhatnak. Enélkül az egész könnyen átcsúszhat egy korrupciós kategóriába. A sok becsületes orvos mellett akadhat néhány, aki olyan páciens papírjára is ráüti a pecsétet, aki nem kezelte magát, de jól megfizeti orvosát. Akkor talán megszűnne az a mai gyakorlat is, hogy a lebukott kábítószer-fogyasztók egyik kezelést a másik után vállalnák, csak hogy a börtönt elkerüljék. S azt is meg kellene akadályozni, hogy a csekély mennyiséggel lebukott terjesztők önmagukat fogyasztónak feltüntetve a börtön helyett az elvonókúrát választhassák.

Probléma újabban a kábítószer hatása alatti *autóvezetés*. Önmagában az autóvezetés nem bűncselekmény, a kábítószer-fogyasztás viszont igen. A gond csak az, hogy ezt nem lehet az ittas járművezetéshez hasonlóan egyszerű szondázással kimutatni. A vizsgálat jóval bonyolultabb és költségesebb. Közúti baleset okozásakor persze ezt is el kell végezni, a költség ilyenkor nem számíthat, de közönséges közúti rutinellenőrzéskor ilyen nem várhatunk. A narkósok járművezetéstől való eltiltását ezért nem is bíróság ítéli meg, hanem a jogosítványt igazgatási úton vonják be. A Btk. módosításához először a szakértői háttérrel kellene megerősíteni azért, hogy a kábítószer hatása alatt elkövetett gépjárművezetés már elkövetésekor hitelt érdemlően bizonyítható legyen.

Gyakran szó esik az iskolák környékén felbukkanó *kábítószer-terjesztőkről* és *beetetőkről* is. Mint az eseti bizottság egyik ülésén elhangzott, a jelenlévő rendőri vezetők erről nem szereztek információkat. Valójában a különböző őrző-védő szervezetek híresztelik az ilyesmit, hogy a beijedt szülők és nevelők őket bízzák meg jó pénzért az iskolák környékének figyelésével. A nagyobb iskolák környékén a diákok reggeli érkezésekor és délutáni távozásakor mindenképp ajánlatos lenne a rendőri jelenlét, de ez önmagában nem

oldana meg semmit. A drogot nem az idegenek viszik be – akiket könnyen észrevennének –, hanem maguk az ottani diákok, s a terjesztést baráti körben, maximális bizalomra építve végzik. A rendőröktől is épp ezért az iskolai felvilágosító munka várható el. A DADA-program résztvevői is erre vállalkoztak. Fontos, hogy a tanulók bizalommal forduljanak hozzájuk, ezért az ápolts külső és a tiszta ruha náluk még fontosabb, mint közterületi kollégáiknál.

A szegediek amerikai pénzből finanszíroznak egy tűcsereprogramot. Szerte a világon ez a legalitás–illegális határán mozog, több helyen ez is a kábítószer-kereskedelem elősegítésének minősül. Szegeden más a megítélés, a helyi hatóságokkal ezért jó a kapcsolatuk. Az aktivisták nemcsak a használt tűket szedik össze, és viszik helyébe a steril tűt és óvszert, de információkat is adnak a fertőző betegségekről, az AIDS mellett például a Hepatitis-C-ről. Tevékenységük tavaly három fő helyen folyt: az utcán, a kocsmákban és a lakásokban. Általában az utóbbi volt többségben, kivéve két nyári hónapot, amikor az egyik park alternatív kocsmája nyitva volt. Jelenleg harminc lakást látogatnak, változó betegközösségük van. Csoportos droghasználat folyik a falak között. A drogcentrum tavaly 126 embert kezelt, 55 volt az új páciens. A tűcsereprogramba 150 embert sikerült bevonniuk, s havi kétszáz és ezer közötti tűt cserélnek. Augusztusban feljöttek a diákszigeti rendezvényre is, ahol ugyancsak nagyon sok drog fogyott. Itt is komoly felvilágosító munkát végeztek a kábítószer-fogyasztás veszélyeiről.

A drogok körében Szegeden is a heroin vezet. Ebből szinte lehetetlen a kigyógyulás. Grammja tízezer forint. Elképzelni is nehéz, hogyan szerzi be ezt valaki, s aki rászokott, annak az év 365 napján szüksége van rá. A két szám összeszorásakor horribilis összeg jön ki. Többmillió nagyságrend! Igaz, nem kell sokáig költeni rá. A kábítószer-élvezők nem hosszú életűek. Önpusztításban világéledők vagyunk...

Zmeskall Z. Tamás

Mécses

*Szociális munka a börtönök árnyékában**

A bűn–büntetés–visszailleszkedés–utógondozás kérdései ma is időszerűek. Az elmúlt másfél évszázad magyar társadalmi különféle megoldásokat alkalmaztak. Nevelőként egy idő után természetesen én is eljutottam a következő problémához: mekkora a nevelő felelőssége az elítélt szabadulása után, és mit tehet, mit kell tennie a szokásos pedagógiai és problémakezelő munkája mellett? A válasz az lenne, hogy készítse fel a szabadulásra, és olyan környezetbe terelje, ahol utógondozzák, valamint pártfogolják. Meggyőződésem, hogy munkájának ez a része a nagyobb feladat.

A gyakorlattá vált pedagógiai eszközök és módszerek, valamint a fogvatartottak mindennapi együttéléséből, otthoni kapcsolatrendszerük változásából adódó problémamegoldások és krízishelyzetek kezelésén túl újabb kihívásként megjelenik a szabadult régi-új környezete, utógondozása. Ez olyan új megközelítést kíván, ami a pedagógiai gyakorlatot kiegészíti a szociális munka gyakorlatával. Meddő vitának tartom, ha megkérdőjelezzük a nevelés szükségességét. Nem az a kérdés, hogy a nevelő végezzen-e pedagógiai munkát, hanem az, hogy emellett még milyen területen van gyakorlati feladata a társadalmi cél elérése érdekében. Ez vezetni át a „börtönpedagógust” a szociális munka gyakorlatába. 1991-től kezdődően közeledtem a szociális munka gyakorlatához, amelyet később az elmélet megismerése követett.

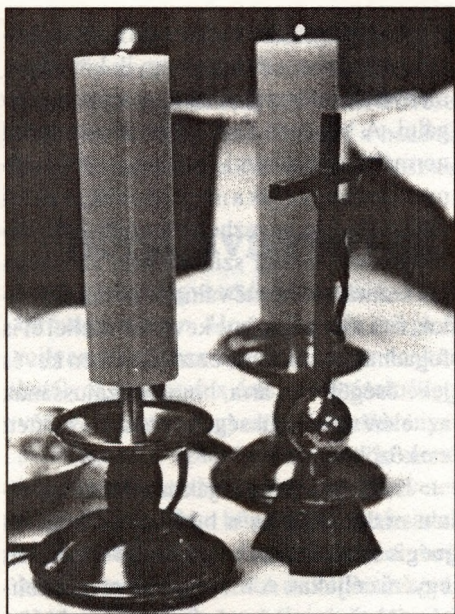
Szociális munkásként is elsősorban nevelőnek érzem magam, és felesleges do-

lognak tartom a börtönben alkalmazott pedagógiai módszerek szükségességének megkérdőjelezését. Nevelőként a fogvatartott személyiségére, annak befolyásolására irányítom a figyelmem. Szociális munkásként a személyiség és az egyéni környezet közötti viszonyt tekintem problémának. A két elmélet nem zárja ki egymást. A magyar büntetés-végrehajtás reszocializációs programjában szükséges eszköz a nevelés, és hatásosabbá is tehetjük, ha más feltételekkel és eszközökkel is kiegészítjük.

Már a múlté

1996. január 28-án a Magyar Pártfogók Országos Szervezetének szakmai kongresszusán, amelyet a pártfogó felügyelet 20. évfordulójának ünnepére rendeztek, nyilvánvalóvá vált, hogy ami 1976 és 1990 között viszonylag jó körülmények és feltételek között működhetett, már a múlté. A

*A szerző a Börtönügyi Szemle pályázatán első díjat nyert.

hivatásos pártfogók kapcsolatai részben használhatatlanokká váltak. Megszűntek a gyárak, a téészek, a régi üzemek és munkásszállók. A jórészt szakma nélküli szabaduló elítéltekkel alig lehet valamit kezdeni. Önálló pénzkerettel a pártfogók nem rendelkeznek, kapcsolataik és lehetőségeik beszűkültek. A szervezet struktúrája és jogállása reformok nélkül válságos. Munkájukat nagy nehézségek közepette, csak személyes rátermettségük, és áldozatvállalásuk arányában tudják végezni. Maga a szerep is ellentmondásos. A pártfogó felügyelő utógondoz és felügyel. Kérdés, hogy az utógondozó segítségnyújtás és a felügyelői ellenőrző tevékenység egészséges aránya hogyan teremthető meg. A tanácskozáson kiderült, hogy legtöbbször sehogya. Jelenleg a pártfogó felügyelők megpróbálnak utógondozni, és a rendőrséget pedig felkéri az ellenőrző és felügyelő feladatokra (személyes kapcsolatok révén). A

tanácskozáson többek között *Kerezi Klára* (tudományos főmunkatárs), *Konkoly Csaba* (IM-államtitkár) mellett én is szó kaptam. Kerezi Klára rámutatott a pártfogó szolgálat problémáira. Nincs forrás és tervezés. Nincs menedzseri szemlélet. Kerezi Klára a pártfogó szolgálat működését a büntetőpolitika és a szociálpolitika mezsgyéjén képzeli el. Olyan közvetítő szerepben látja, amely „összekapcsolja a büntetőpolitikát és a szociálpolitikát, és mindig olyan arányban variálja a támogató és a felügyeleti funkciókat a tevékenységben, amelyek éppen az adott esetben szükségesek”.

Előadásomban a börtönből nézve próbáltam a pártfogó felügyelet múltját és jelenét megmutatni! Kezdő nevelő koromban nem tudtam mit kezdeni azzal, amikor az elítélt szabadulása előtt bejött hozzám, és hosszas felvezetés után kérte, hogy helyezzük pártfogó felügyelet alá. Emögött akkor az állt, hogy aki pártfogó felügyelettel szabadult, azt nem helyezték rendőri felügyelet alá.

Ez volt az az időszak, amikor teljes őszinteséggel hangoztattuk, hogy a pártfogók a szabadulók pártját fogják. Tudtak segíteni munkahellyel, sokszor munkásszállással is. Állampusztán még ma is őrizzük az IM együttműködési megállapodását a gazdálkodó szervezetekkel. Négy oldalon sorolta fel a lehetőségeket, volt miből válogatni, amikor segíteni akartunk a szabadulás előkészítésében. Ez a megállapodás már érvénytelen. A munkanélküliség réme a börtönből szabadultakra többszörösen leselkedik... Számításba kell vennünk még az utógondozás legfontosabb szereplőjét is, magát a gondozottat, a pártfogoltat is. Olyan utógondozó szervezet kell, amelyben neki is jól felfogott érdeke résztvenni.

Tudom, hogy a társadalomba való sikeres visszavezetés lehetetlen az elítélt számdéka nélkül, és hogy ez sokakból hiányzik. De nem adhatjuk fel, hiszen mindannyian tudjuk, hogy a sikeres utógondozás már önmagában is hatékony bűnmegelőzést jelent. (Herczeg József)

Dr. Konkoly Csaba előadásából megtudtuk, a minisztérium bizottsági munkát kezdeményezett, és jogszabáymódosítás várható. „Úgy gondolom, ha jót akarunk magunknak, és jót akarunk a társadalomnak, a pártfogók szerepét erősíteni, javítani kell. Be kell látni, hogy a bűnmegelőzésnek egyre kevésbé hatékony módja a pusztá szabadságelvonás... Sokkal hatékonyabb és olcsóbb módszer, ha a börtönbe kerültek biztosítunk valami kiutat... Szeretném, ha pozitívabb jövőképet láthatnánk magunk előtt.” (dr. Konkoly Csaba)

Mécses

De mi van ma? Az utógondozás várfalai ledőltek. A civil szervezetek és a karitatív szervezetek próbálják a réseket betömni humánumból vagy vallásos meggyőződésből, esetleg szociális érzékenységből. Ezért dolgozatom tárgyának a Mécses Szeretetszolgálatot választottam, amely nézetem szerint alkalmas legalább egy „kisebbrés” betömésére. Más szervezetnek is tagja vagyok, de mivel elsőként ebben kezdtem munkám, érzelmi kötődésem hozzájuk a legerősebb.

A deviancia egyik jól használható megközelítése számomra a Merton-féle elmélet. Merton az egyén öt lehetséges alkalmazkodási módját jellemzi, mégpedig az általa elérhető kulturális célok, és az azokhoz vezető intézményesített eszközök elfogadása vagy elutasítása alapján.

A deviáns alkalmazkodási formák közül a bűnözést – annak egyik következményét, az utógondozást – szeretném vizsgálni. A bűnözés *Émile Durkheim* szerint normális társadalmi jelenség. Véleményem az, hogy csak a megérthetősége és logikája alapján nevezhető normálisnak. Bizonyos társadalmi szituációban az emberek számára ismertté válnak a kulturális célok, és a többség szinte kevés kivétellel el is fogadhatja azokat, de ezzel szemben kevés lehetőségük van arra, hogy hozzájussanak az eléréshez szükséges intézményesített eszközökhöz.

Ezért aztán elutasítják az intézményesített eszközöket, és a bűnözés eszközeivel mégis elérik a társadalom által is elfogadott egyéni céljukat. A Merton-féle megközelítésnél számomra konkrétabb *Gönczöl Katalin* megfogalmazása a bűnözésről és a devianciáról. Gönczöl Katalin (1994 *Devianciák, bűnözés és a megelőzési stratégia*. OKTK által támogatott kutatás anyaga, *Társadalmi Szemle* 1994/5. szám 40–54. old.) írja, hogy „a bűnözés szociológiai értelemben heterogén társadalmi jelenség, magában foglalja a legdurvább erőszakos, a vagyoni elleni, a közlekedési, a politikai és a gazdasági bűncselekményeket is. Közös vonásuk, hogy megvalósításukat az adott társadalom az adott viszonyok között büntetőjogi tilalom alá helyezi, és az elkövetőkkel szemben büntetőjogi szankciókat alkalmaz. ... A deviancia olyan, az uralkodó normáktól, az elvárt és a még tolerált magatartási formáktól eltérő, ön- és közveszélyes viselkedések halmaza, amelyek éppen e minőségük miatt, az adott társadalmi viszonyok között intézményes reakciókat váltanak ki.”

Az utóbbi kijelentésből kiindulva eljutok dolgozatom főszerzőjéhez, a bűnöző-

höz. Adott társadalmi viszonyok között intézményes reakciókat váltanak ki a mindenkori büntető törvénykönyvben leírt cselekmények. Ilyen reakció lehet a hazánkban elterjedt büntetés, a szabadságvesztés.

Börtönviszonyok

A szabadságvesztés-büntetés eszköz a bíróság kezében. Hogy kinél és mikor és milyen mértékben él vele, az a mindenkori hatályos paragrafus értelmezésének függvénye. A bíró is nagyon keskeny ösvényen haladhat. Az igazságosság azt kívánná, hogy minden ember egyenlően, elkövetett tetteinek arányában bűnhődjön. A társadalmi igazságosság pedig azt kívánná meg, hogy vegyük figyelembe az ítékezés során a tettes személyét, személyiségét és szociális helyzetét, körülményeit.

Veszprém megyében szabták ki 1995-ben az összes közérdekű munkának (mint büntetésnek) majdnem a felét. Olyan megye is van, ahol egy év alatt egyet sem szabtak ki. E tény elgondolkodtató, és talán a jövőt illetően alternatív minta lehetne (Veszprém) az összes megye bírósága számára a börtönbüntetés alkalmazása mellett. Tény, hogy az emberek bünt követnek el, börtönben vannak, majd szabadulnak, és újra próbálnak a „szabadságukkal” valamit kezdeni. A börtön, és általában a börtönviszonyok nem nagyon érdeklik sem a tudományt, sem a társadalmat. Szerencsére kivétel azért van. Ilyen pl. *Kövér Ágnes*, az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet munkatársa kandidátusi disszertációja. *Kövér Ágnes* vizsgálata minden bizonnyal objektív. Mégis vitatkoznom kell néhány állításával. *Kövér Ágnes* tesztek alapján jutott információkhoz, és az elítéltek által kitöltött lapokról az a vélemé-

nyem, hogy azok a valóság mellett a saját félelmeiket is tartalmazzák.

Vamzersors?

A Respublika 1995/8. számának 40–41. oldalán jelent meg összefoglaló *Kövér Ágnes* disszertációjából: „*A legagasztabb, hogy az elítélteknek a nevelőkkel is alig van kapcsolatuk. Csoportos foglalkozásról sokan nem is tudnak, egyénileg pedig nem keresik a nevelőt, mert – amint többen állítják – ő is teljesen érdektelennek mutatkozik a rabok személyes problémái iránt. Igaz, mindez csak az »egyszerű« elítélre vonatkozik, mert állítólag vannak kivételezett börtönlakók is. Ők a nevelők által működtetett belső információs hálózat tagjai, akik ezért különféle kedvezményekben részesülnek. A vamzerhálózat miatt az elítéltek nem mernek a nevelőhöz fordulni, mert társaik szemében azonnal gyanússá válnak. Egyébként a 120 kérdésből 117-en említették ezt az állítólagos információgyűjtő rendszert.*”

A saját aspektusomból a következőképpen értékelem a fenti témát. Egy nevelési csoportban még mindig 60-70 elítélt van. Ez nagy létszám, de nem következik belőle, hogy ne foglalkozunk az elítéltek problémáival. Lehetnek különbségek nevelők között az elítélthez való odafordulásban, empátiában, aminek okát a gyakran előforduló kiegészben látom. Véleményem, hogy szó sincs „érdektelenségről”. A nevelőkkel szembeni elvárás az, hogy bárki bármikor jöhessen személyes problémáját előadni. Ebből aztán az következik, hogy egy erősen neurotikus vagy pszichopata, aki még ezen túl agresszív is, naponta 5-6 esetben is bekopog, és mondja a maga személyes problémáját. Nem tehetem meg, hogy

már a napi második eset után nem hallgatom meg, mert a krízist azonnal kezelni kell, és nem célszerű az előző tervhez és időbeosztáshoz mereven ragaszkodni. Ezért aztán van, akire napi 1-2 óra foglalkoztatási idő is jut, másra esetleg csak heti fél óra. Érdekesek a kivételezett elítéltekről írtak. Ez még a régmúlt börtönének, annak sajátos működési struktúrájának félelmek formájában átsugárzó kövülete. A dolog lényege, hogy régen így volt, ma meg félnek tőle a fogvatartottak. Előfordul, ha valaki háromszor bejön egy nap a nevelőhöz és a háta mögött összesúgnak, hogy ez biztosan vamzer. Pedig csak problémája van, vagy esetleg neurotikus. De már viseli a stigmát, és társai úgy is bánnak vele, mintha valóban besúgó lenne. A félelem életre kel! Vamzerhálózat nélkül is rendelkezünk annyi információval, ami a nevelői munka végzéséhez szükséges.

Az elítéltek bírósági irataiból megismerem a bűncselekményt, a szereplőkkel együtt. Esetenként az agresszió legsúlyosabb és ésszel fel nem fogható történései zajlanak lelki szemeim előtt.

Belép irodámba az agresszió elkövetője, én ülőhellyel kínálok, és a tőlem telhető humánussal fordulok felé. Aztán fél évben egyszer, vagy egy évben egyszer érdekes dolog történik. Elképzelem, hogy belép irodámba a sértett is. Rám csodálkozik, és számon kéri rajtam a valóságot. A valóság az, hogy ő nem azt várja el tőlem, hogy az elkövetőt humánus bánásmódban részesítsem, hanem azt szeretné, ha bűnhődne. Őt állati módon bántalmazta az elkövető, és ezt senki nem tette jóvá. Nem kértek tőle bocsánatot, nem rehabilitálták, senki sem kártalanította. Őt emberi méltóságában megalázták, és nincs hová fordulnia, senki nem áll mellette. Erre mit lát a nevelő iro-

dájában? Az agresszort „jutalmazták”, embernek tekintik és foglalkoznak vele. A sértettel még azt sem. Ez számomra visszatérő dilemma, mégis erőt gyűjtök, mert tudom, hogy nem a bűnöst, hanem a bűnt kell megvetnem és mélységesen elítélnem.

Börtönmisszió

Az elítéltek lelki és szociális gondozása már 1990-ben megkezdődött a Máltai Szeretetszolgálat jóvoltából.

Ezt követően, 1991. szeptember 4-én, szegeden megalakult a Magyar Börtönpasztorációs Társaság, amelynek célja a lelki gondozók, lelkipásztorok érdekképviselete, a keresztény kultúra és humanista értékrend és erkölcs tanítása, terjesztése a büntetés-végrehajtásban. Emberi jogokat tiszteletben tartó és személyközpontú büntetés-végrehajtási szemlélet kialakítása, kölcsönös segítségen alapuló kapcsolatépítés a büntetés-végrehajtással. A börtönpasztoráció ügyének képviselete és szolgálata, a szabadult elítéltek életkezdésének segítése.

A tevékenységi körök és módszerek lét színhelyre csoportosulnak.

A börtönökben börtönmissziós munka, keresztény – humanista-értékrend alapján nevelőmunka végzése, ima, a fogvatartottak kapcsolattartásának erősítése és családjaik segítése, karitatív tevékenység, lelki gondozás, együttműködés a büntetés-végrehajtással a problémák megoldásában a humánus büntetés-végrehajtás megvalósítása érdekében, a bv. dolgozók képzése a pasztorációs munkához, segítségnyújtás a nemzetiségi és külföldi fogvatartottak problémáinak megoldásában.

A börtönön kívül koordinálni a börtönpasztoráció teljes tevékenységi körét, kö-

zős lelki gyakorlatok szervezése, a börtön-pasztorációt végzők (kriminológiai, pszichológiai, pszichoterápiái, büntetés-végrehajtási) képzése, módszertani lap létrehozása és működtetése, szakirodalom biztosítása, külföldi (börtön-pasztorációs) kapcsolatok építése, javaslatok formálása az egyházi és világi főhatóságoknak a magyar ajkú fogvatartottak részére a börtönmissziós lap, a Mécses rendszeres eljuttatása, pályázatok kiírása, a szabadulók segítése, és preventióképpen a társadalom perifériáján élők támogatása. Intézményhálózat létrehozása, működtetése; átmeneti szállás nagyobb városokban; átmeneti otthonok, megyéknként 1-2 épülettel; értelmi és testi fogyatékos szabadulók részére védett otthonok, továbbá magánházak vásárlásával a letelepedni és gazdálkodni kívánók számára életkezdési lehetőség teremtése.

A társaság szorgalmazza az alternatív büntető-bíráskodás hazai elterjesztését. Elsőbűntényes fiatalkorú vagy fiatal felnőttek részére gazdálkodó egységek létrehozása, ahol személyiségformáló közösségekben tölthetnék ítéletüket a börtön személyiség-torzító hatásainak elkerülésével.

Az elítélt

Hamvas Béla a „Magány szociológiája” című írásából idézve mutatom be az elítélt embert: „Az elveszett kapcsolat következtében az ember kivétel nélkül mindig szenved. Ez a különbség a zárkózottság, elzártság és elzárkózás között. Innen érthető meg teljesen a börtönbüntetés, mint a társadalom védekezése, de a börtönbüntetésben rejlő pszichológiai büntetés is. A börtön az elzártság állapota, ahol a társadalom az emberrel megszakítja kapcsolatát, magányra ítéli őt. Minden rab magányos ember, s ha

a börtön társadalmáról, a fogház szociológiájáról beszélni lehetne, ez csak olyan értelemben történhetne, hogy ez a magányos emberek társadalma, oly közösség, amely tisztán látszólagos, mert valóságos kapcsolatok, életszerű, termékeny emberi viszonyok a börtöntársadalomban nincsenek. Ez a fogságban a társadalmon kívüli állapot.

A gonosztevő világhelyét a reá szabott magány határozza meg, s a gonosztevő életproblémája mindig a magányos emberé, a társadalmon kívül álló ember problémája. Vissza akar térni, megjavul, újra belép a társadalomba, magán hordva bűnét, meg kell elégednie azzal a hellyel, amit a közösség adni hajlandó. Vagy kívül marad és elvész. Vagy hasonló sorsúakkal egyesül és ellentársadalmat alapít, amelyben társas kapcsolatait újra élheti, talán még erősebben is, mint a nagy közösségben. Ez a betyárbeccsület értelme. A nagy közösségen kívül élők egymásra utaltságában a magány sohasem szűnik meg, ezért van szükség az egymáshoz való kapcsolatok feltételebb és szigorúbb megtartására.

A kisebbség feltétlen és szigorú szolidaritása a társadalmon kívül élők kényszerhelyzete: a magányosok egymásra utaltsága. Náluk az egymáshoz tartozás kérdése fontosabb, nekik ezt feltétlenebbül kell tartani, mert nincs részük a nagy közösségben, helyzetük megoldatlan, nem teljes, vagyis mindig ott van a fenyegető magánvesztés.”

Hamvas Béla írja, hogy a „börtönbüntetés, mint a társadalom védekezése, de a börtönbüntetésben rejlő pszichológiai büntetés is”. Egykor a büntetőjogot a „bűnös” védelmére találták ki, hogy megvédjék őt a károsultak és szimpatizánsaik (a társadalom) felháborodásától, az „önbíráskodás-

tól”. A sértettek sokasága mintegy „átruházta” az államra a saját védelmét, a kártalanítását, de a bíraskodás, a bosszú feladatát is. A börtönbüntetés mint társadalmi védekezés igazából nem tölti be rendeltetését. A sértettől a büntetőjog (állami feladatvállalás) elvette a megtorlás és kártalanítás feladatát és lehetőségét.

Az esetek nagy részében megtorolják ugyan a bűncselekmény elkövetését, de a kártalanítás, a lelki segítség már elmarad. Bibó István szóhasználatával élve a „társadalmi felháborodást” a büntetőjog az esetek egy részénél nem elégti ki.

A társadalom védekezése tökéletlen, mert a bűnöző társadalmi produktum, és hiába zárnak be például tízezer embert, ha a társadalom működése ezt a réteget újratermeli. Másrészt az esetek többségében a kiszabadult bűnöző ott folytatja, ahol letartóztatása előtt abbahagyta. Vagyis a védelem tökéletlen!

Nézzük a dolog másik oldalát, a bűnöző helyzetét. Ami megvalósul, az az elkövető védelme. A börtönfal kizárja a bosszút, a társadalmi felháborodás kielégítésének régi formáját. A börtönbüntetésben jelen van a büntetés, de mint pszichológiai büntetés. Hamvas szavaival a „társadalmon kívülre helyezett magányos rab” pszichológiai struktúrája károsodhat. Természetesen büntetni kell a bűnelkövetőt, de nem úgy, hogy lelki és szociális viszonyait károsítjuk. A börtönbüntetés csak önmagában alkalmazva ezt teheti. Az elmagányosodás fogalma nagyon jól kifejezi a valószínűsíthető történéseket. Szociális kapcsolatrendszere (család, barátok, munkakapcsolatok – ha voltak) tönkremehet és leépülhet. Hamvassal egyetértve, a rabok társadalma olyan közösség, amelyben tisztán látszólagos és termékeny emberi viszo-

nyok nincsenek. A benti „barátságok” mindig szétesnek. Talán kivétel az újabb bűncselekményre szerveződő kapcsolatok tartóssága, de az is csak egy-egy kriminális szakasz idejére marad fenn. Egyetértek Hamvassal abban is, hogy a rabságból szabadult a hasonló sorsúakkal egyesül, és elmentársadalmat alapít, amelyben társas kapcsolatait újraélheti. A „betyárbecsület” ideje csak a kényszerhelyzet idejére szól. Ez igazából „nem becsület”, mert tapasztalatom szerint mihelyt megszűnik a szituáció kényszerítő ereje, oda a betyárbecsület. Ezért aztán gátlástalanul meglopják, „feldobják” egymást. A magányos embernek a „saját magánya” ad „jogot” arra, hogy már betyárbecsülete se legyen.

Egy-két évtized elég arra, hogy öreg rabok, és öreg fegyőrök „vissasírnák” a régi időket, amikor még volt a börtönben „betyárbecsület”.

Gonosztevő szent

Pintér Tibor a *Szegletkő* című könyvében így ír a bűnről és a szabad akaratról. „Minden gonosztevőnek megvan a jövője, és minden szentnek a múltja.” Sok minden van az idézett mondatban. Ahhoz, hogy a gonosztevőnek jövője lehessen, esélyt kell adni számára pasztorációval és szociális munkával. Ha kap esélyt, akkor elindulhat a jövő útján, ami az egyetlen út a sok-sok zsákutca mellett. Elindulhat azon az úton, amit a „szent” már megjárt, ezért neki múltja van. A szent és a gonosztevő másként él szabadságával, pedig mindkettő szabadnak teremtett. A szabad akarat segítségével a gonosztevőkből is lehetnek szentek. „...Akarom. Megtehetem, ki tiltja meg? Nem tiltja meg senki, valóban megteheted.

A legmegvetendőbb dolgokat is.

Még Isten sem gördít akadályt elé. Önmagad ura vagy. Lehetsz bolti tolvaj, lehetsz csaló, hazug, még a tömegek mészárlása is engedélyezett. Körülmények? Szenvedélyek? Szó sincs róla, ezek vannak. „... Mégsem akarom. Nem tehetem meg. Ki szól bennem? Ki tiltja meg? Most a szívedre figyelj. Ő szólt. A Lélek szólt, aki benned lakozik. Az otthonából tekint rád. Nem gördít eléd akadályt. Szabadnak teremtett.” (Pintér Tibor: Szegletkő 29. old.)

Társadalmi körülmények és szenvedélyek márpedig vannak. Itt kell segítenie a szociális munkát végzőknek, hogy a gonosztevő elindulhasson a jövője útján. Ha a társadalom működése lehetővé tenné a falak egészséges átlépését, úgy kevésbé lennének zsákutcák, stigmák, szégyenbélyegyek, visszaeső elítéltek, komor börtönfalak, rácsos zárkák.

Viszont lenne jó szociálpolitika, ami a magyar társadalomnak a legjobb bűnmegelőzési, és a bűnözés minden következményének legjobb rehabilitációs stratégiája és taktikája lehetne!

„Az önök szolgálatának, a bebörtönzöttek melletti szolgálatának alapja nem más, mint a szeretet. Valóban olyan feladatról van szó, amely teljes odaadást kíván, és amelyet a természetfeletti szeretet tart fenn. Ez a szeretet, amikor bebörtönzött felebarátunkhoz közeledik, magas cél felé irányul: »Fogoly voltam, és meglátogattatok.«” (Részlet Angelo Acerbi pápai nuncius érsek homíliájából. Elhangzott: 1996. március 16-án, Kunszentmiklóson, a Szent Miklós templomban.)

A Mécses Szeretetszolgálat működésének első színtere a börtön, és tevékenységként a börtönpasztoráció. Egyik eszköze a Mécses lap, amelyet 10 000 példányszám-

ban nyomtatnak, és minden magyar börtönzárkába eljut. A lap eljut a környező országok börtöneinek magyar ajkú elítéltejéhez is. Például Erdélybe 2000 Mécses újságot küld a társaság.

Biztonsági szelep

A szeretetszolgálat munkájának második nagy színtere a Mécses levelező szolgálata. A szolgálat főállású vezetője *Majzikné Fazekas Margit* teológus összefogja az önkéntes munkatársakat, és koordinálja e munkát. Az önkéntes levelezők létszáma eléri a háromszázat. Külső kapcsolattal nem rendelkező rabok kapnak ezúton lelki támaszt és reményt. A munkának mentálhigiénés jelentősége van, ezáltal befolyásolja a börtön biztonsági rendszerét is. A feszült lélek „biztonsági szelepre” találhat egy önkéntes levelező rendszeres kapcsolatában. Egy-egy sikeres „feszültségmentesítés” rendkívüli eseményeket előzhet meg börtöneinkben.

Feltehetően a magányosság az oka, de a kívülről jött levél rendkívül felértékelődik a börtönben lévők számára. A levelezés útjának lényege a kezdeti személytelenség. Sok időnek kell ahhoz eltelnie, hogy az önkéntes levelező olyan ismeretekre tegyen szert a fogvatartotról, ami megengedi a személyének és lakóhelyének felfedését. Vannak sajnos negatív tapasztalatok. Csak hitből és jóindulatból merítkezve naiv dolgok kiadni a segítőnek önmagát. Szabadult rabok nemegyszer felkeresték már segítőiket, de nem hálakifejezés céljából, hanem hogy újabb bűncselekmények sértettjeivé tehesék őket. Az elítéltek többsége sajátos lelkiállapottal és életfilozófiával rendelkezik, a velük való levelezés komoly kihívás, amelyre a helyes válaszokat tanulni lehet és

kell is. Az önkéntes segítség „szakmájának” tanulását szolgálja pl. a *Jobb Lator* című módszertani lap, vagy az 1996. január 23-án megalakult Mécses Levelezőszolgálat klubja, összejöveteleit kéthavonta rendezik, dr. Kírer Vilmos plébános jóvoltából a Szent Péter és Pál templom közösségi házában.

Feltétlenül írom kell a Magyar Börtön-pasztorációs Társaság névváltoztatásáról is. Az 1993. szeptember 1-jei közgyűlésen sokan megkérdőjelezték a névváltoztatás szükségességét, de azt a vita után megszavaztuk. Ugyanis az MBT menetközben vállalta az utógondozást, ami pedig „civil közegben” történik.

A Mécses Szeretetszolgálat név alkalmas a lényeg letakarására. Legalábbis mi 1993-ban így gondoltuk a fent említett közgyűlésen! Így lett társaságunk neve Mécses Szeretetszolgálat (Magyar Börtön-pasztorációs Társaság). Ezzel a társaság tevékenysége elfogadhatóbbá vált az átlagemberek szemében.

Társaságunk más segítő tevékenységeket is végez. Ilyen az oktatás és képzés támogatása, szervezése. Példaként említem, hogy nemrég hat szegedi elítélt végzett könyvtárasszisztenseket képző tanfolyamot. Ez már a börtönben is egy magasabb „elítélti státust” adhat, másrészt a szabadulását követően jó esélyt kap ezzel a munkavállalásra, a sikeres beilleszkedésre. Másik eset pl. annak a szegedi rabnak a segítése, aki részben a szeretetszolgálat pénzén és támogatásával sikeresen elvégezte a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolát.

Lelkiségi Mozgalom

Az 1994. szeptember 1-jei közgyűlésen dr. Majzik Máttyás a Lelkiségi Mozgalom kezdeményezője és elindítója elmondta, hogy „azt a társaság pénztelensége hozta

létre”.

A mozgalom lényege Jézus példamutatásán alapul. Jézus meglátja még a bűnözőben is az embert. A mozgalom a fenti tényből kiindulva Jézust „látja” minden bűnözőben. Hitük által ezt tényként kezelik, és ez alapozza meg „racionálisan talán érthetetlen” és önzetlen odafordulásukat a bűnöző felé. Ez nem a profi segítő szociális érzékenysége és segíteni akarása, hanem a hit erejének megnyilvánulása és egyik gyakorlati formája.

Dr. TERNYÁK Csaba püspök (a Magyar Katolikus Püspöki Kar titkára) 1994. június 21-én kelt levelében írja dr. Majzik Máttyásnak: „A püspöki konferencia a Mozgalom nemes célkitűzéseivel egyetért, azokat jóváhagyja és támogatja.” „Ezúton tájékoztatom, hogy a Mozgalomnak az egyes egyházmegyékben való bevezetéséről és terjesztéséről, valamint a Mozgalommal kapcsolatos istentiszteleti cselekmények tartalmáról és ezek rendjéről a területileg illetékes Főpásztorok döntenek.”

Társaságunk elnöke, dr. Majzik Máttyás 1995. november 10-én kelt levelében írja II. János Pál pápának: „Szeretetszolgálatunk a megvetettek: a bűncselekményt elkövetők, az elítéltek, a börtönből szabadultak, hajléktalanok és prostituáltak lelki üdve és a társadalom érdekében munkálkodik. E vállalt feladataikat a lelkipásztorok a börtönön belüli és kívüli tevékenységével, az önkénteseinek áldozatos és szerteágazó karitatív szolgálatával, valamint imáinkkal végezzük.”

A Vatikán 1995. december 9-én kelt levelében válaszolt a fent említett levélre: „A Szentatya szívből kívánja, hogy a Mécses Lelkiségi Mozgalom célkitűzése továbbra is kibontakozzék az emberi jogok mindenkori védelme s egyúttal a keresztény er-

kölcs és a keresztény értékek hiteles bemutatása által.”... „János Pál pápa imájával és a szentmisében való megemlékezésével kíséri a Mécses Lelkiség tagjai áldozatos munkáját, kérve a Jó Isten atyai oltalmát és segítségét Önöknek, a szerető gondoskodásukra bízott testvéreknek és mindazoknak, akik az élet és a hit útján Önökhöz közel állnak.”... aláírás: RE. G. B. érsek, Substitutus.

Nemzetközi kapcsolat

Szinte a kezdetektől nagyon jó kapcsolatunk van az osztrák Börtönpasztorációval, vezetője, *Carl Buffal* többször is járt társaságunknál. Ugyancsak jó a kapcsolat az osztrák *Emmaus Közösségekkel*. A szakmai segítség megnyilvánul pl. az Szt.-Pölten-i közösségnél tölthető tanulmányi utak lehetőségében. Magyar papok, nevelőisztek, önkéntes segítők tanulhatják az Emmaus közösségek szociális munkáját. (Fő célja a közösségeknek az otthonteremtés, a munkahelyteremtés és mindez 15-20 fő csoportokban, közösségekben.)

A német börtönmisszióval is kiváló a kapcsolatunk. Börtönmissziós szakkönyveket ajándékozott pl. a német evangélikus börtönmisszió a társaságunknak. Az említett osztrák és német kapcsolatok rendszeres pénzellátást is biztosítanak a Mécses Szeretetszolgálatnak. Az osztrák kapcsolat rendszeresen évi 50 000 ATS-t jelent szolgálatunknak, amelyet a Mécses Tanyára fordítunk. Rendszeres és jó a kapcsolat a romániai, különösen az erdélyi börtönpasztorációs szakemberekkel.

De van kapcsolatunk a holland börtönmisszióval, a nemzetközi Börtöntársasággal, USA-beli és más külföldi pasztorációs

szervezetekkel. Végül, de nem utolsósorban jó a kapcsolat a Vatikánnal is. A Szentatya követe Angelo Acerbi nuncius érsek védnökséget vállalt a társaság felett.

A gazdálkodás már saját költségvetésből történik: példaképp álljon itt az 1995/96. évi bevételi oldal:

Katolikus Egyház	
Püspöki Kara	2 000 000 Ft
Református Egyház	600 000 Ft
Büntetés-végrehajtás	100 000 Ft
Evangélikus Egyház	300 000 Ft
Magánszemélyek	500 000 Ft
Egyéb (tagdíj, lapvásárlás)	200 000 Ft
	3 600 000 Ft
Osztrák börtönpasztoráció	50 000 ATS

Az ország több helységében működnek utógondozó házak, közösségek. Társaságunk első eredményes kísérlete volt a Móraalmi Mécses Tanya.

Lovasberényben 4 férőhelyes lakásban élnek a Szent Veronika közösség leányai, asszonyai. Anyagi nehézségek miatt egy évre be kellett zárnunk a női szállást, de már újra működik. A közösség tagjai a Kalocsai Fegyházból szabadult nők.

Lovasberényben irodája is van a szolgálatnak, amely karitatív tevékenységet és jogsegélyszolgálatot nyújt a rászorulóknak.

Algyőn krízisszállás működött, amely nagyszerűen szolgálta az elesetteket, és alkalmas volt az állandó otthonba helyezési előtti megismerésre. Sajnos pénztelenség miatt be kellett zárnunk.

A kunszentmiklósi plébános úr egy otthon alapítását vállalta. 1994 decemberében Dankó érsek úr felszentelte a közös üzemeltetésű Szent Miklós átmeneti szállást és otthonot. Ez 30 férőhelyes intézmény.

A Vas megyei Kám községben 6 szabadult férfi él a kámi egyházközösség segítségével. Szegeden a Heller u. 6. alatt segélyhely működik.

Továbbra is fogadja a szabadultakat a Protestáns Üdvhadsereg. Már 1994-ben 7 szabadultat gondoztak.

A nemzeti parkok örömmel adnának munkát és lakást még a jelenleginél is több szabadult férfinak. Sajnos (paradox, de igaz), nincs annyi megbízható szabadult, mint amennyit a nemzeti parkok fogadnának.

Az együttműködés során utógondozó feladatot vállalt már az Élet Kenyere közösség is, 1-2 szabadulttal.

Nagy jelentőségű a Magyar Caritással való jó kapcsolat. A Caritas sokat tehet, és tesz is a szabadultak beilleszkedésének segítésében.

Az MBT megalakulását követően kísérleteket tett az ország több helységében a megtelepedésre. Ám a helybeliek mindennél tiltakoztak (néha egészen botrányos módon) a volt elítéltek odahozatala ellen. Ezért aztán – tanulva az előzményekből – Mórahalmon már nem kértek sem engedélyt, sem hozzájárulást. Ennek jogi alapja, hogy az MBT önálló jogi személy, ott vásárol ingatlant, ahol akar. 1993 őszén megvásároltak egy mórahalmi tanyát, a hozzátartozó öt hold földterülettel együtt. Az 1993-as év vége, és az 1994-es év eleje a botrányok, nehézségek időszaka volt. A tanyát eladó gazda először vállalta, hogy rendben tartja a tanyát, amíg az utógondozó munka megindul. Később meggondolta magát, és a helyére hirtelen kerített „tanyagazdáról” hamar kiderült, hogy a tanya értékeit alkoholra költi. Menesztését követően egy házaspár került a gazda beosztásba, de italozás miatt végül őket is el kellett küldeni.

Az MBT elnöke és a polgármester tárgyalásai nem vezettek eredményre. „Bűnözőket nem engedünk a városba!” – ez volt az álláspont.

Közben folyt az igazi utógondozó munka előkészítése, s keresték azokat az embereket, akik valóban dolgozni akarnak a Mécses-tanyán.

Az alkalmas tanyagazda személyét Ördög Istvánban találták meg, aki a szomszéd tanyát igazgatja családjával együtt.

Ördög István elégedett a jelenleg gondozott két szabadult ember munkájával. „Eleinte vissza is kellett fognom a tempójukat, odabenn nagyobb iramhoz szoktak.” Az öt hold földön búzát, kukoricát, lucernát természetnek, s van egy zöldségeskertjük is. A tanya körüli teendők ellátására egy ember is elég, így az egyik gondozott – Béla – átjárhat a közeli szövetkezetbe, ahol a baromfitelepen dolgozik (fizetésért).

Sándor – a másik gondozott – az állatokat látja el: tizenöt bika bérhízlalása mellett tartanak még disznókat, birkákat, aprójszágot és egy lovat is. Ha a két gondozott ráér, a szomszéd tanyákra is áthívják őket segíteni. „Megismerték őket, és bíznak bennük” (Ördög úr állítása alapján). A reggelinek-vacsorának valót maguk készítik el, vásárolni bejárnak a városba – kellemetlenségbe még nem keveredtek senkivel. Az ebédet előfizetik és naponta eljárnak érte. Sándor az alábbiakat mondta el:

„Augusztusban lesz két éve, hogy ide jöttem. Azelőtt tanyán éltem, Borsodban. Eleinte furcsa volt hajnalban kelni, hogy ellássam az állatokat, és a megszokottnál is korábban feküdtem le este. De hamar beletanultam, sok segítséget kaptam Ördög úrtól, meg a feleségétől. Úgy érzem, a szomszédok is elfogadtak. Amikor idejöttem, tudtam, hogy először bizonyítani kell, tisz-

TAPASZTALATCSERE

tességesen dolgozni. Nincsen családom, rokonom se... Jól érzem itt magam, és ha lehet, maradni szeretnék. Nem hiányzik a város, jobb itt, a csendes tanyán.”

A jelenlegi polgármester tudomása szerint az utóbbi két évben nem történt olyan bűncselekmény, amelyhez a tanyának bizonyíthatóan köze lett volna. A büntetésüket letöltött emberek rehabilitációjával elviekben mindenki egyetért, de a város közvéleményét is képviselnie kell, s tudja, hogy az ellenállás még erős.

Mórahalmon nem örülnek a börtönviselt emberek odatelepitésének. Az is felháborította a lakosságot, hogy a megkérdeztük nélkül hozták létre a rehabilitációs helyet.

A Mécses-Tanya azért fontos, mert az MBT első sikeres kezdeményezése, és ezen túlmenően olyan intézmény, ami a maga 4-5 éves rehabilitációjával közvetlenül megelőzi a szabadult teljesen önálló életvitelének kezdetét (15-18 éves szabadságvesztés-büntetés letöltése után véleményem szerint is szükséges a 4-5 év).

A kunszentmiklósi azért fontos, mert a Szent Miklós-ház beépül a Mécses Szeretetszolgálat rendszerébe. Szoros kapcsolatban van a ház vezetője – Csorba József plébános, érseki tanácsos – az állampusztai börtön solti körletével – itt pasztorációs munkát végez – és a Bács-Kiskun Megyei hivatásos pártfogókkal, valamint az önkéntes levelezőkkel.

Rendkívül fontos, hogy az intézmény több pilléren áll. Ez biztosítja a működőképességét, és a társadalom, a közvélemény, a hivatalos szervek általi elfogadását (elviselését, eltűrését).

Az átmeneti szállás befogadja az önként betérő szabadultakat (sok „eltitkolja” szabadult voltát), valamint a hivatásos pártfogók, nevelőtisztek, önkéntes levelezők által „ki-

közvetített” szabadultakat.

Ez lenne az első lépcső. Második lépcső lenne egy nagyobb földterület, amelyen 5-6 ház (tanya) áll. A földterület és a tanyák közel vannak Kunszentmiklóshoz. E tanya lesz majd a második lépcső, ami már ráépül a Szent Miklós-házra, annak folytatásaként. A tanya működése és élete hasonló lesz a Mórahalmi Mécses Tanyáéhoz.

Csorba József plébános szerint: „a pártfogó munkát nem a már elítéltekkel, hanem a kisgyermekkel kell kezdeni”. ... „A Kunszentmiklósi Egyház visszakapta a régi kollégium épületét és abban sajnos sok szerencsétlen sorsú kisgyermeket tartunk...”

Kunszentmiklós városának közel 15-20 százaléka cigány. Sok a gondozásra szoruló gyermek, akik otthont kapnak az egyház régi kollégiumi épületében. 110 gyermek lakik itt, és jár a város iskoláiba. Csorba József munkájában a pártfogó munka itt kezdődik, és nem a Szent Miklós-házban.

A Szent Miklós-házat Dankó kalocsai érsek úr avatta fel 1994 decemberében. A római pápa magyarországi követe, a nuncius úr védnökséget vállalt a ház működése felett. Csorba úr a házat bevonta a Mécses Szeretetszolgálat intézményébe, és tárgyalásokat kezdeményezett a polgármesterrel. Rendkívül fontos volt a polgármesterrel és általában a hivatallal való megegyezés. Hogy miért?

A válasz miatt idézni szeretném előzőleg Gyuris Tamás (Peremhelyzetű Csoportok Módszertani Osztálya vezetője) szavait a „Hajszolt” című lap 1996 márciusi számából. „A szociális ellátás meglévő intézményei már-már vegetálásra kényszerülnek, új intézmények létrehozására a legsúlyosabb szükségletek esetén sincs semmi esély. Egérutat egyedül a hajléktalanellátás kínál. Ha új ellátási formákat új intézményeket akarsz létrehozni egyedül, akkor van rá esélyed, ha rá tu-

TAPASZTALATCSERE

dod erőltetni a címkét: hajléktalanellátás. A központi költségvetésben a szociális ellátások közül egyedül a hajléktalanellátásra fordítható összegek növekednek évről évre, hiszen itt egy intézményrendszert kell létrehozni, egy új és differenciált ellátási rendszert kell kialakítani.”

A személyes gondoskodást nyújtó intézmények működtetéséhez normatív támogatás jár.

A Szent Miklós-ház alaptervekenysége: hajléktalanok átmeneti szállásának biztosítása éjszakai pihenésre, személyi tisztálkodásra, étel melegítésére, étkezésre, betegek elkülönítésére, közösségi együttlétre.

A ház gondnoka egy házaspár, amelyik szintén ott lakik. A ház 30 hajléktalan befogadására alkalmas, éjjel-nappal befogadja a jövevényeket. Télen, nagy szükség esetén maximum 50 ember éjszakai szállását képesek megoldani. A ház építészetileg jó állapotban van.

A berendezése nemcsak megfelel a hatósági előírásoknak, de véleményem sze-

rint az átlagos átmeneti szállók szintjét meg is haladja.

Az átmeneti szállás lakói helybeliek és vidékiek. Börtönből szabadulók is jönnek. Legtöbbször a hivatásos megyei pártfogó vagy az önkéntes levelezők közvetítenek. A házban a szokásos „fürdetés”, tiszta ruhával ellátás szolgálata mellett „munkaközvetítés” is történik. Van, aki ezt feketemunkának hívja – a munkaügyi minisztérium újabb törekvései alapján –, de mi, nevelőtisztek alkalmi munkának nevezzük. A hajléktalanszállón lakók kevés kivétellel csak segédmunkára foghatóak. Józan logikával nem elvárható, hogy ezek az emberek „rendes” állást kaphatnak. Alternatívájuk sajnos az alkalmi munka. A hajléktalanok „szabadságának” csak az alkalmi munka felel meg.

A börtönből szabadultak utógondozását, a velük való szociális munkát csak olyan széles társadalmi alapokon lehet a siker minimális reményében végezni, mint azt a Kunszentmiklóson tapasztaltak sejtetni engedik.

Herczeg József

Felhasznált irodalom

1. Petrus Ceelen: Rácsok mögött. Magyar Börtönpasztorációs Társaság 1991, Szeged.

2. Majzik Mátyás: Dicsértesség... MBT 1996, Szeged.

3. Pintér Tibor: Szegletkő. MBT 1996, Szeged.

4. Szilágyi Róbert: Zsákutca. MBT 1996, Szeged.

5. Dr. Végh József: Szégyenbélyegek. MBT Mécses Szeretetszolgálat, MBT Szeged, 1996

6. Dr. Illyés Sándor–Darvas Ágnes:

Beilleszkedési zavarok. Tankönyvkiadó Bp., 1991

7. Lukács Tibor: A börtönártalmak. Magvető Kiadó Bp., 1987

8. Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1994

9–16. Jobb Lator (A megvetettek pasztorációját és szociális gondozását végzők lelkeségi és módszertani lapja)

9. 1. évf. 1. szám, 1994 szeptember–október

10. 1. évf. 2. szám, 1994 november–december

11. 2. évf. 1. szám, 1995 január–február
12. 2. évf. 2. szám, 1995 március–április
13. 2. évf. 3. szám, 1995 május–június.
14. 2. évf. 4. szám, 1995 július–augusztus
15. 2. évf. 5. szám, 1995 szeptember–október
16. 2. évf. 6. szám, 1995 november–december
17. 3. évf. 1. szám, 1996 január–február
18. 3. évf. 2. szám, 1996 március–április
19. 3. évf. 3. szám, 1996 május–június
20. 3. évf. 4. szám, 1996 július–augusztus
21. A Magyar Börtönügyi Társaság Alapszabálya (Preambulum).
22. Személyes jegyzetek, Állampuszta 1994, **Herczeg József**: A Magyar Börtön-szolgálat rövid áttekintése.
23. **Szondi Miklós**: Megtorlás a büntetésben. (Az MBT-pályázat nyertes dolgozata) Solt, 1993
24. **Keve István**: Börtönmisszió és határkérdései. Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság Bp., 1994
25. Hajszolt (Hírlap) 1996 márciusi szám. A Hajléktalan Szolgálatok Tagjai Országos Egyesületének havi lapja.
26. A Pártfogó Felügyelet 20. évfordulója alkalmából elhangzott előadások anyaga; „Tanácskozás 1996. január 19., Kecskemét”
27. **Gönczöl Katalin**: Devianciák, bűnözés és megelőzési stratégia. (Készült az OKTK által támogatott „A bűnözés új tendenciáira adott társadalmi, hatósági reakciók – bűnmegelőzés büntetőpolitika” című kutatás keretében, 1994-ben.) Társadalmi Szemle 1994/5. szám, 40–54. oldal
28. **Gönczöl Katalin–Kerezi Klára**: A deviancia szociológiája. (Válogatás 1993) T-Twins kiadó
29. **Gönczöl Katalin–Kerezi Klára**: Deviancia, emberi jogok, garanciák. (Válogatás, 1993) T-Twins kiadó
30. **Gönczöl Katalin**: Büntetőpolitika, bűnmegelőzés. (Válogatás, 1994) ELTE Szoc. Int. Szoc. pol. Tanszék
31. Respublika 1995/8., 40–41. oldal, összefoglaló Kövér Ágnes, az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet munkatársa kandidátusi disszertációjából.
32. **Bibó István** Válogatott tanulmányok, első kötet, 1935–1944. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1986
33. **Heller Ágnes**: Az igazságosságon túl. Gondolat Kiadó Bp., 1990
34. Emberi jogok a börtönben. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/3.
35. **Émile Durkheim**: A bűnözés normális jelenség. Szöveggyűjtemény; **Gönczöl Katalin–Kerezi Klára**: A deviancia szociológiája. 1993, T-Twins Kiadó
36. **Robert K. Merton**: Társadalmi struktúra és anómia. Szöveggyűjtemény; **Gönczöl Katalin–Kerezi Klára**: A deviancia szociológiája 1993, T-Twins Kiadó

Száz szervezet

Másik nézőpont az együttműködésről

Ma már – szerencsére – ott tartunk, hogy a büntetés-végrehajtás és a különböző egyházi és karitatív szervezetek kapcsolata a hétköznapiak természetes ügyévé egyszerűsödött. Az sem meglepő, ha e szervezetek időnként megfogalmazzák, összegzik munkájuk során szerzett tapasztalataikat. Ezt tette a Magyar Börtönpasztorációs Társaság vezetője is, amikor saját kiadványában közreadta gondolatait. De a Börtönügyi Szemle pályázatán díjat nyert (e számunkban olvasható) Mécses című dolgozat is erre vállalkozik. Mi sem természetesebb tehát, ha a büntetés-végrehajtási szakemberek is összegzik álláspontjukat, összevetik törekvéseiket és azok megvalósulását. E megfontolásából adjuk közre Garami Lajos e tárgyú írását.

Majzik Józsefnek a *Jobb látor* című missziós kiadvány 1997. március-áprilisi számában megjelent írása inspirált arra, hogy ezt a cikket megírjam. Szándékom nem a válaszcikk. Mint a társadalmi szervezetekkel való együttműködés egyik felelőse, célszerűnek látom közreadni a Börtönügyi Szemle hasábjain az együttműködéssel kapcsolatos tapasztalataimat, gondolataimat, megosztani azokat a cikk szerzőjével és az olvasókkal.

A büntetés-végrehajtás intézményrendszere integráns része a társadalom intézményrendszerének. Ezen belül az igazságszolgáltatás része, de a törvényekben deklarált céljai eléréséhez olyan, szintén törvényileg meghatározott feladatokat is el kell látnia, amelyek messze túlmutatnak az igazságszolgáltatás keretein. Hogy csak a legfontosabbakat soroljam: *egészségügyi ellátás, művelődés, oktatás, sport, a valósággyakorlás biztosítása, munkáltatás,*

egyedülálló szociálpolitikai ellátások. Végül soron a büntetés-végrehajtásnak „le kell képeznie” a külső valóságot, mindent kicsiben, kicsit másképp, de alapvetően hasonlóan. A nyitottság és a normalizálás elvének megfelelően úgy kell szervezni a végrehajtást, hogy a feladatok ellátásával közelebb jussunk a deklarált célhoz, a fogvatartottakkal való méltányos és humánus bánásmóddhoz, ezen keresztül a visszailleszkedés segítéséhez.

Feltehető azonban a kérdés: miért van ehhez szükség a társadalmi szervezetek részvételére, hiszen a büntetés-végrehajtás mint az állam szervezete személyzettel, infrastruktúrával, költségvetéssel rendelkezik ahhoz, hogy a jogszabályokban előírt feladatait ellássa.

A kérdésre több válasz is lehetséges. Az első az, hogy kevés a személyzet, hiányoznak a szakemberek, nincs kellő idő és elég

pénz. A helyzet valóban ez, de nem csupán arról van szó, hogy az együttműködő szervezetek kiegészítő erőforrást jelentenek. Ha a feltételek ideálisak volnának, akkor is valószínű, hogy egyes feladatokat a hivatali kööttségektől és a szakmai rutintól mentes szervezetek jobban meg tudnának oldani.

Végső soron a törvényalkotó, amikor előírta az együttműködés lehetőségét, olyan rendszert tartott kívánatosnak, amelyben a hivatalos és társadalmi szervezetek *kiegészítik* egymás tevékenységét a társadalom és a fogvatartottak érdekében.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy különbség van a büntetés-végrehajtási szervezet és a civil szervezetek között ebben a tekintetben.

A civil szervezetek a saját alapszabályukban megfogalmazott célok érdekében tevékenykednek. Ezek közül csak az egyik a fogvatartottakkal való foglalkozás. Ha viszont csak a fogvatartottakkal kívánnak foglalkozni, meghatározott a tevékenységi kör. Ehhez képest a bv. feladatrendszerét jogszabályokban írják elő, és nem részfeladatok elvégzésére korlátozódik.

További különbség, hogy a szervezetek válogathatnak abban, melyik tevékenységüket folytassák, melyiket ne. A bv. ezt sem teheti meg.

A büntetés-végrehajtásnak minden fogvatartottal kapcsolatban előírt feladatai vannak, nem élhet a személyválogatás módszerével. Szintén nagyon fontosnak tartom, hogy az általam ismert szervezetek alapszabálya általában azt tartalmazza, hogy a fogvatartottakkal kíván foglalkozni és nem a büntetés-végrehajtást akarja segíteni. Nagyon helyesen.

A Magyar Börtönpasztorációs Társaság alapszabálya is ezt jelöli meg céljai kö-

zött. El kell oszlatnom egy nagyon elterjedt félreértést, amely Majzik úr cikkét is jellemzi. Nem a börtönt, hanem a fogvatartottakat segítik, még ha ez áttételesen a büntetés-végrehajtási munkát is előnyösen befolyásolja. Végső soron tehát a fogvatartott és a szervezet között van kapcsolat, amelynek feltételeit a büntetés-végrehajtás biztosítja.

Úgy vélem, az eddigiekben vázoltak is alátámasztják azt a törekvést, hogy a büntetés-végrehajtás együttműködési megállapodások alapján kíván kooperálni a különböző szervezetekkel. Kölcsönös érdek, hogy a tevékenységeket összehangoljuk, mivel a három szereplő: *a börtön, a fogvatartott és a társadalmi szervezet* más érdekek, más szabályok szerint működik.

Ezek szerint a börtön a feltételeket biztosítja, a szervezet az alapszabályában lefektetett céljainak igyekszik megfelelni, a fogvatartott pedig saját döntése alapján igénybe veszi a lehetőségeket.

Az együttműködési megállapodásoknak azt kell tartalmazniuk, hogy a szervezetek számára a bv. milyen feltételeket biztosít alapszabályukban meghatározott céljaik megvalósításához. Itt már konkrét helyzetekről, programokról, személyekről van szó. Ellentétben a cikk írójával, úgy gondolom, hogy ezt a társaság alapszabálya nem helyettesítheti. Nem változtathat ezen az sem, ha a büntetés-végrehajtási szervezet testületileg tagja a társaságnak és elnökségében is vannak büntetés-végrehajtási dolgozók. Ez legfeljebb csak segítheti a zökkenőmentes együttműködést. Változott viszont a jogi helyzet, mivel az 1995. évi CVII. tv. és a 6/1996. IM-rendelet a bv. szervezet számára előírja az együttműködési megállapodások megkötését, ezért a kapcsolatot ennek megfelelően kell átalakítani.

A szerző több pontban méltatja az együttműködés eredményeit, ezért a terjedelmi korlátok miatt eltekintenek attól, hogy ezt én is megtegyem.

Anélkül azonban, hogy minden egyes „megoldásra váró hiányosságról” írnék, engedtessek meg, hogy néhány észrevételt tegyek a felsorolásra.

Az egyensúly kedvéért célszerűnek láttam volna, ha szó esik a társaság munkatársairól is, hiszen adott esetben a konfliktusok elkerülhetőek lettek volna, ha a munkatársak jobban ismerik a börtönt, a szabályokat. Így például ismernék azokat az okokat (zsúfoltság, öreg épületek), amelyek miatt „méltatlan” helyen biztosítjuk a foglalkozásokat. Vonatkozik ez a beléptetés rendjére is, amelyet törvény ír elő mindenki számára.

Egyre fokozódó „ellenállást” érzek a szerző a személyzet részéről, amely mögött *vallásellenességet* is feltételez. Le kell szögezni, hogy a börtönök személyzete világnézetétől függetlenül szolgálati feladatokat lát el. Vallási meggyőződése nem befolyásolhatja sem pozitív, sem negatív értelemben a szolgálatellátást. Az objektív okokból bekövetkező, a külső szemlélő számára korlátozásnak érzékelhető intézkedések mellett kétségtelenül előfordulhatnak egyéni mulasztások. Ezek mögött azonban szükségtelen mélyebb okokat keresni.

Az egyes eseteket nem nevezném egy „kór tüneteinek”, de figyelmébe ajánlanám mind a társaság, mind a börtönök munkatársainak, hogy a felmerült problémákat helyben, azonnal tisztázzák. Ehhez is segítséget nyújthat az együttműködési megállapodás, hiszen a külső szervezetek alapszabályait nem ismerheti például a körlet felügyelője, mint ahogy a szolgálati feladatokkal sem lehet tisztában a bejáró munkatárs.

Meglepő a szerző sommásan negatív véleménye a *nevelőkről*. Majzik úr maga is hosszú ideig dolgozott nevelőként, de ennek már sok éve. Azóta alapvetően változott a nevelő helyzete és szerepköre az 1993. évi XXXII. törvényt követően, mivel a fogvatartottak viszonyai is változtak.

A mai magyar büntetés-végrehajtás a jogállami normáknak megfelelően a fogvatartottak kötelezettségeit és jogait tekinti alapvetőnek. A fogvatartottat szuverén személyiségként kezeli, aki felelős a saját sorsáért. A nevelő feladata sem az többé, hogy paternalista módon megmondja a fogvatartottnak, mit kell tennie nevelődése érdekében. A cikk terjedelmét messze meghaladná, hogy részletesen bemutassam e feladat változását. Jeleznem kell azonban, hogy a büntetés-végrehajtás vezetése több fórumon foglalkozott e kérdéssel. A jogszabályokban előírt feladatokat áttekintve ezeken a fórumokon is, nagyon leegyszerűsítve, a nevelői feladatok három fő területre csoportosíthatók:

Az *ösztönző tevékenység* azt jelenti, nem lehet belenyugodni abba, hogy a fogvatartott önként jelentkezék valamilyen programra, illetve passzív módon elviselje a reá mért büntetést. Ebbe a körbe tartozik a szükséges felvilágosítás mellett a megismerés, a nevelési program kialakítása – a fogvatartottal együttműködve –, és mindaz, amit pozitív menedzselésen érteni szoktunk.

A *szervező tevékenység* a feltételek megteremtése. Ide tartoznak az egyes önképzési, iskolarendszerű és azon kívüli képzési formák mellett a foglalkoztatási lehetőségek, a kulturális és sporttevékenység, a kapcsolattartás.

A *végrehajtó tevékenység* elsősorban a fogvatartott hivatalos ügyeiben való közreműködést jelenti. Ilyenkor a nevelő részint

állami alkalmazottként közvetíti a bv. (állam) döntéseit, határozatait. Részint a fogvatartott képviselőjeként segít intézni az ügyeket.

A nevelő szervezi a törvény által is megjelölt *erkölcsi és szellemi* erőforrásokat, amelyekről feltételezhető, hogy segítik a fogvatartottak szabadulás utáni beilleszkedését. A külső szervezetek számára is ő a legfontosabb kapcsolattartó személy, akinek munkaköri feladatai közül csak az egyik, bár igen fontos teendője a szervezet és a fogvatartott kapcsolatának segítése.

Ennek fényében indokolatlannak tűnnek a cikkben írt, a *levelezéssel* és a *csoomagküldéssel* kapcsolatos kifogások. Ne felejtjük el, hogy a szervezetek a fogvatartottakkal vannak kapcsolatban. A nevelő ez ügyben csak annyit tehet, hogy a fogvatartottakat tájékoztatja arról, problémáikkal melyik szervezethez mikor és hogyan fordulhatnak, illetve biztosítja annak feltételeit, hogy ez meg is történhessen.

Nagyon helytelen, ha a nevelő névsorokat, címlistákat bocsát a külső szervezet rendelkezésére. Ezt csak akkor teheti meg, ha a fogvatartottak erre külön felkéri. Egyéb esetben vét a személyiséghez fűződő jogok ellen. Valószínűleg ez a társaság munkáját is nehezebbé teszi, de a jövőben fel kell arra készülni, hogy vagy az elítéltek közvetlenül fordulnak ilyen igényeikkel a társasághoz, vagy a nevelő csak a fogvatartottak kérelmére állít össze listát. Mindkét esetre vonatkozik az, hogy nem szűrheti, mérlegelheti az igényeket, ezt a társaságra bízza. Természetesen a döntéshez szolgáltatathat információt. A nevelőnek sem oka, sem módja nincs arra, hogy az egyházi és karitatív szervezeteknek küldött leveleket visszatartsa vagy tartalmukat megváltoztassa.

Véleményem szerint is összetett problémáról van szó, akár a nevelői funkciók változását, akár a külső szervezetekkel való együttműködést vizsgáljuk.

A szerző két kérdést ajánl elgondolkodásra. Ezt én továbbival egészíteném ki. Mi az oka annak, hogy az önkéntes munkatársak így élik meg saját tevékenységük korlátait? Talán erre is kereshetnénk közösen a választ, hiszen nélkülözhetetlen és igen tiszteletre méltó emberekről van szó, akik hivatástudattal teljesítik missziójukat. Nem szabad belenyugodnunk abba, hogy keserű szájjal végezzék munkájukat, né tán kiábránduljanak.

Nem értek egyet a szerző által felrajzolt helyzetképpel, ami a nevelőket illeti. Itt is érkelek néhány, valószínűleg egyedi esetből levont általános, meg(él)ítélő következtetést. Nem hiszem, hogy komolyan lehet azt állítani, mintha a nevelők csak a „szükséges rossz” szerepét töltenék be. Inkább kulcsszerepük van az intézeti munka szervezésében. Kérdezzük meg erről talán a fogvatartottakat is...

A szerző szerint a jelenlegi koncepció a *szociális ügyintézés* részesíti előnyben és a „*személyiségformálást*” rábízza a társadalmi szervezetekre. Itt valószínűleg fogalmi problémáról van szó. A szociális ügyintézés ugyanis nem azonos a szociális munkával. A szociális munka szerves része az a pedagógiai és pszichológiai, adott esetben terápiás tevékenység, amelynek során klienseiket hozzásegítik problémáik, helyzeteik megoldásához. Bizonyos értelemben ez valóban személyiségformálás, de nem a hagyományos értelemben. Talán úgy lehetne megvilágítani a különbséget, ha elképzelünk két szobrászt. Az első, függetlenül a kő belső feszültségeitől, törésvonalaitól, az előre elképzelt alakot faragja ki.

A másik mindezt figyelembe veszi, sőt – hogy végletekig vigyem a hasonlatot – a szobor maga is odahajol a vésőhöz vagy elhúzódik attól. Ráadásul a művésznek még arra is figyelnie kell, hogy a szobor milyen időjárási körülményeknek lesz kitéve, és kik azok, akik láthatják és a közelébe mehetnek.

Úgy gondolom, a nevelőnek is művésznek kell lennie, de ha nem művész, legalább tisztos iparos, aki elvégzi, amit rábízta.

Valószínűleg minden foglalkozásnak vannak művészei, tisztos iparosai és kontárai. Egyetlen szakmát sem lehet csak a kontárok vagy a művészek alapján megítélni. Biztos vagyok benne, hogy a szerzőnek nem is ez volt a szándéka, valószínűleg a jobbat akarással párosuló, nem kellő tájékozottság eredményezte következtetéseit. Ez a veszély minden, a bv. szempontjából „laikus” munkatársat fenyegethet.

Éppen ezért értek egyet a cikkben foglalt, a társaságra vonatkozó javaslatokkal, amelyek kifejezetten együttműködési megállapodásra tartozó feladatokat jelöl-

nek meg. Mindössze annyi megjegyzésem van, hogy a személyi állomány pasztorációját reményeim szerint nem a szolgálatlétás közben kívánja a társaság folytatni.

Köszönöm a cikkben foglalt nyílt, egyenes problémafelvetést. Biztos vagyok benne, hogy a büntetés-végrehajtás személynete is kész a tisztos és világos alapokon álló kooperációra, a jobbító szándékú törekvések viszonzására.

Különösen időszerű a külső szervezetek és a büntetés-végrehajtás együttműködésének elemzése, hiszen mintegy száz szervezet dolgozik a börtönökben. A fogvatartottak vallási igényein túl, a karitatív tevékenység mellett kulturális szükségleteket is kielégítenek, nem beszélve egyes szervezetek emberi jogvédő aktivitásáról. Ez a sokszínű együttműködés az évek során spontán módon alakult ki. A CVII. tv. megjelenése azonban új helyzetet teremtett. Ma már az a feladat, hogy rendszerbe foglaljuk ezeket a tevékenységi formákat annak érdekében, hogy közös célunkat, a szabadulók beilleszkedését segítsük.

Garami Lajos

Misszió

Karitatív tevékenység a Budapesti Fegyház és Börtönben

1948. december 10-én az ENSZ közgyűlése elfogadta az Emberi Jogok Nyilatkozatát. XXIII. János pápa „Pacem in terris” körlevelében a katolikus egyház részéről néhány ehhez kapcsolódó gondolatot fűzött, amely érinti a szabad vallásgyakorlást is. *„Tanuljunk meg olvasni az idők jeleiből, fogadjuk be azokat, és hagyjuk őket működni imáinkban és tevékenységünkben.”* A zsinaton részt vevő püspökök nehezen fogadták el az új helyzetet, többségük a régi, jogi-intézményes egyházképet részesítette előnyben. (Nekünk, a büntetés-végrehajtásban dolgozóknak kicsit hasonló a feladatunk: a paternalista börtön-szemlélet helyett egyre inkább meg kell barátkoznunk a szolgáló börtön fogalmával.)

„Éhes voltam, és ennem adtatok, szomjas voltam, és innom adtatok. Beteg voltam, és ápoltatok” – mondta Jézus tanítványainak (Máté 25,35–36.), majd így folytatta: *„Börtönben voltam, és meglátogattatok.”* Hazai földön csak az újkorban megtelepedett, ám a középkorban alapított *trinitárius rend* nem csupán meglátogatta, hanem ha tehette, ki is váltotta a rabokat. Mint kiváltó rend, a hármass szerzetesi fogadalom mellett tagjaitól arra kért ígéretet, hogy ha másként nem megy a rabkiváltás, önmagukat adják váltságul, cserébe a fogoly felebarát kiszabadításáért. A rendet 1198-ban alapította *Mathai Szent János* párizsi kanonok és *Volois Szent Félix* remete, a pogányok fogságába esett keresztes vitézek kiszabadítására. Ez az ág telepedett meg Bécsben (1688), majd öt év múlva tagjai már hazánkban is megjelentek. A rendi szabályzat értelmében jövedelmük egyharmadát rabkiváltásra kellett fordítaniuk.

A hazai házak közel négyezer rabot szabadítottak ki. A felvilágosodás képviselői évtizedek óta rossz szemmel nézték, hogy a rabkiváltó szerzetesek kivitték a pénzt az országból. A felvilágosult uralkodót, II. Józsefet, könnyű volt meggyőzni a trinitárius szerzetesek tevékenységének káros voltáról, s a rend feloszlásának szükségességéről. Amikor az országot felszabadító harcok után a cserénél számításba jövő török hadifoglyok elfogytak, a rabkiváltás a váltságdíj küzdelmes összekoldulásával kezdődött, majd a pénzt kellett biztonságban eljuttatni rendeltetési helyére, amely feladat nem volt veszélytelen. 1720-ban a 11. redemptió (kiváltás, megváltás) egyik része 96 magyar gyerekkel jött haza. A katolikusok büszkén láthatták: a nemzetközi összetételű rend a magyar nemzetet önzetlenül szolgálta, vallási különbségtétel nélkül, hiszen gyakran protestáns rabokat szabadított ki.

A XIX. századtól a II. világháborúig működtek vallási szervezetek és felekezetek a magyar börtönökben. A lélektől lélekgig való kapcsolat kizárólagos formája ez volt. 1990 óta „szabad pályát” kaptak a karitatív és vallási szervezetek. A Budapesti Fegyház és Börtön

TAPASZTALATCSERE

tönben azóta folyamatosan öt nagy vallási alapokon nyugvó karitatív szervezet működik. A kilencvenes évek elején mindez az újdonság erejével hatott intézetünkben. Mint minden új dolog, mára ez is letisztult. Megtanultuk egymás munkáját segíteni, összehangolni, tiszteletben tartani.

A Budapesti Fegyház és Börtönben átlagosan 70-80-an vesznek részt a missziós foglalkozásokon. A nagyobb egyházi ünnepeken természetesen többen vannak. Svédországból és Németországból is felkeresték már intézetünket vallási alapokon nyugvó karitatív szervezetek, amelyek igehirdetéssel egybekötött kulturális rendezvényt hoztak. A fogvatartottak kedvelik az ilyen jellegű rendezvényeket. A felekezetek és az intézet vezetősége között folyamatos a kapcsolat. A koordinációs tevékenységet a bv. osztályvezető látja el az aleggységek missziós összekötőivel együtt.

Lelkiismeretesen, mindenre odafigyelve fordulnak a missziós munkatársak az elítéltekhez. A fogvatartottak pszichés klímáján, fegyelmi helyzetén, önbecsülésén jól érzékelhetők a pozitív élmények. Modellértékűnek számít az az eset, amikor a fogvatartottat a karitatív szervezet munkatársa a büntetés-félbeszakítás ideje alatt segítette, időben visszakísérte az intézetbe. Arra is volt példa, hogy a Magyar Máltai Szeretetszolgálat közreműködésével szálláshoz és munkalehetőséghez jutott a feltételeken szabadságra bocsátott fogvatartott. Véleményem szerint a kiragadott példák közül is jól érzékelhető, hogy a missziók nagyban segítik a fogvatartottak beilleszkedését, reszocializációjukat. Lehetőségeikhez képest nagyobb szerepet vállalnak a fogvatartottak utógondozásában is.

Tudjuk, hogy az elítéltek nevelése az ő akaratuk nélkül nem működik. Ehhez az akaratához mindig szükség van valamiféle érdekeltségre. Beszélhetünk anyagi, illetve érzelmi érdekeltségről. Ez utóbbiban van nagy szerepe a hozzánk érkező társaságoknak, felekezeteknek. Az európai börtönnormák felelősségelve alapján a fogvatartott választhat a felkínált lehetőségek közül, betartva a játékszabályokat. A lehetőségek száma pedig egyre növekvő tendenciát mutat (enyhébb végrehajtási szabályok, rövid tartamú eltávozás, misszió stb.): A fogvatartott a saját életét tervezheti az intézet falain belül, tudja, mik az esélyei. A rács mindkét oldalán javul az érintettek közérzete, ha az aktív szabálykövetők vannak többségben. Látni kell tehát a lehetőségeket, és élni kell velük. Ki kell nyitni a kapukat a karitatív és vallási szervezetek előtt. Hiszen a célunk megegyezik: szeretnénk az elítélteket visszavezetni a társadalomba minél kevesebb lelki sérülés nélkül. A cél ez, csak az eszközök különböznek. Nem rosszabbak, nem jobbak, egyszerűen mások.

Baran Katalin

Változó szerep

A „majd a nevelő megneveli” jellegű megjegyzéseket a bv. gyakorlatában a szakterületek képviselői közötti játékos évdős kategóriájába sorolom. Közismer-ten valamennyi szakterület munkája össze- tett. Ki-ki elláthatja és konkrét esetekben el is látja más szakterületek feladatait is. Adott azonban a maga speciális, nevében is meghatározott nevelési feladat, és ez így van jól. A felügyelő elsősorban felügyel, az őr őrködik, a munkáltató munkáltat, a szociális ügyintéző szociális ügyeket intéz, a nevelő pedig nevel. Valamennyi szókap- csolat lehetőséget ad a játékos évdősre. Munkahelyem, a Kalocsai Fegyház és Börtön gyakorlatában a szakterületek között megvalósuló folyamatos, jó együttműkö- dés mellett az ilyen megjegyzések egyike sem lehet bántó.

Az *andragógia* a felnőttnevelés tudománya, de a nyugati szakirodalom a fel-

nőttnevelési gyakorlati munka jelölésére is alkalmazza. Ez utóbbi szakágai között em- líti a Pedagógiai Lexikon az alábbiakat: is- kolarendszerű felnőttoktatás, felsőfokú ok- tatási intézményben folyó nevelés, felnőtt szakképzés, munkában való nevelés, kato- nai nevelés, sportegyesületi nevelés.

A felsorolásban nem szerepel a bünte- tés-végrehajtási nevelés, pedig kétségtelenül ott lenne a helye, hiszen a fogvatartottak többsége felnőtt, így a nevelésük felnőttne- velés, vagyis andragógia. A dilemmám most már csak az, hogy képeznek-e hazánk- ban andragógusokat? Képzettség hiányá- ban milyen alapon nevezhetnénk bárkit is így. Mert, ugye, az más dolog, hogy valaki pedagógus képesítéssel nevel gyermeket vagy felnőttet, a tevékenysége alapján ne- vezhetjük nevelőnek. Ugyanezen az alapon az andragógus képesítéssel nevelési tevé- kenységet végzőt is hívhatjuk nevelőnek.

Nemcsak a nevelői szerepek változtak

Javaslom, hogy a szakmai írásokból ne számúzzuk az andragógia kifejezést, de mi maradjunk továbbra is nevelők. Nemcsak a fent kifejtettek és a hagyománytisztelet mondatja ezt velem, hanem az a nehézség is, amely az andragógus kifejezés fogvatartottak által történő használatában rejlik.

Az 1993. évi XXXII. törvény korszerűsítette a büntetés-végrehajtás alapfogalmait. A korábbi feladatot céllá nemesítette, kimondva, hogy a „szabadságvesztés végrehajtásának célja, hogy elősegítse az elítéltek a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodják újabb bűncselekmény elkövetésétől”. E nemes cél elérése pedig, emberekről lévén szó, a személyiség formálásával érhető el, vagyis nevelési folyamatot jelent.

Az eszközrendszerrel illetően az új fogalomrendszer nem véletlenül *Az elítéltek nevelése* cím alatt ad eligazítást. A törvény 38. paragrafusa a szabadságvesztés végrehajtásának feladatává teszi, hogy „fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulás utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre”. Ehhez „fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, biztosítani kell a rendszeres munkavégzés feltételeit”. Ez az az eszközrendszer, pontosabban ennek alkalmazása, amelyet a magyar büntetés-végrehajtás hagyományosan nevelésnek hív.

A törvény hatályba lépése óta egyértelműen tovább tolódott a nevelői munka súlypontja a közvetlen módszerekről a közvetettek. A tevékenység szélesedtével munkánk mindennapi gyakorlatában egyre nagyobb súllyal jelennek meg az ügyintézői, benne a szociális ügyek kategóriájába sorolható feladatok is. Így van ez annak el-

lenére, hogy a legtöbb intézetben – ha nem is azonos, de jól körülhatárolt feladatokkal – kivívták helyüket a szociális ügyintézők. A nevelői és az ügyintézői funkció, véleményem szerint, nagyon gyakran összemossódik. Egy-egy esetben csak a munka minősége alapján ítéltethető meg, hogy ügyintézés történt-e, vagy a nevelői munka egy szerves elemével állunk-e szemben. Ugyanakkor nehezen tudom elképzelni az ügyintézői funkciók teljes körének leválasztását a nevelőkről. A nevelői munka a fogvatartottal kapcsolatos széles információbázisra épül. Ehhez nem elégséges még a legalaposabb megismerő foglalkozás sem. Az elítélt személyisége a nevelés folyamatában tárul fel, ha a bizalom légkörét megteremtve el tudjuk érni, hogy valóban megnyíljon. Neveltjeinkkel együtt kell élni, köztük kell mozogni, hogy tevékenység közben tapasztalhassuk spontán megnyilvánulásait. Nyitott szemmel végzett ügyintézés közben is sok hasznos információmorzsát csipegethetünk fel.

A szabadságvesztés végrehajtásának célját csak jól összehangolt tevékenységgel érhetjük el. Az intézet egészét illetően ebben a fő végrehajtó és koordináló szerepet a bv. osztálynak kell vállalnia. Az egyes elítélt vonatkozásában pedig a nevelő ez a feladat. Meggyőződésem, hogy elnevezéstől függetlenül szükség van a szabadságvesztés végrehajtása során a bv. személyi állományában jól képzett, magasan kvalifikált, lehetőleg pedagógiai, pszichológiai és büntetés-végrehajtási ismeretekkel felvértezett és a tevékenységhez pozitív attitűddel rendelkező szakemberekre, akik az elítéltek nevelésének felelősségteljes feladatát hivatásszerűen ellátják.

Tóth Imre

Népfőiskola

Egyedülálló sátoraljaújhelyi kezdeményezés

A rendszerváltozás után a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben is megszűnt a kötelező iskolai oktatás. Erre az oktatási formára pedig ma is szükség lenne, hiszen a börtönlakók közül elég nagy számban nem rendelkeznek általános alapismeretekkel, alapműveltséggel. Régebben a szabadulás utáni beilleszkedésük könnyebben ment. Jelenleg a hiányzó osztályait pótolni bizony csak kis százalékuk akarja. Ugyanakkor ma már látjuk, hogy ez az iskolai végzettség is kevés, szakmával kell rendelkeznie annak, aki a szabadulás után, a társadalmi beilleszkedési akarat mellé munkahelyi reményt is táplál.

Az általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők, mint köztudott, szakmunkásképzésben és középiskolai oktatási formában nem vehetnek részt. A kollégákkal éreztük a keletkezett űrt. Olyan új felnőttoktatási lehetőséget kerestünk, amely nem kötött iskolai végzettséghez. Így találtunk rá a népfőiskola gondolatára. A Magyar Népfőiskolai Mozgalom a rendszerváltozással újraalakult, ugyanúgy, mint négy évtizeddel ezelőtt. Felismerték, hogy folytatója lehet az egykori öntevékeny állampolgári szerveződésnek. Az első népfőiskola 1844-ben alakult a dániai Rödvingenben. N. F. S. Grundtvigot tartják a népfőiskola atyjának, aki mint papköltő, külföldi barangolásai során ismerkedett meg a diákok és tanárok közti szabad eszmecsere kollégiumi módszerével.

Magyarországon 1914-ben Bajszentivánon alakult meg az első népfőiskola. Általában vidéki fiatalok műveltségi és polgárosodásbeli hátrányainak leküzdésére szervezik. A klasszikus népfőiskola olyan vidéki épületben rendezkedik be, amelyben néhány tucatnyi fiatal ember néhány hónapig zavartalanul együtt lakhat. A dán népfőiskolai mozgalmából eredő megfogalmazás szerint: *legfőbb feladata, hogy világosságot gyűjtsön az elmékben, rálátást adjon az életünkre, a társadalomra, a történelemre, a környezetünkre, melynek részei vagyunk.* A népfőiskola mint oktatási forma, fontos szerepet játszhat a helyi társadalom újraépítésében, megszervezésében, a kistelepülések népességmegtartó erejének növelésében. A népfőiskola elsősorban az állampolgár egyéni és közösségi művelődési szükségleteinek és érdekeinek a szolgálatában áll. A népfőiskolai munkában természetesen bárkivel foglalkoznak is, mindig érvényesül egy sajátos szellemiség és cél: a népfőiskolán többek között szeretnék, ha a résztvevők egész emberré, szabad emberré, demokratikus emberré teljesednének.

A tanfolyam elvégzésével a személyiség kiegyensúlyozottabbá válik, az illető magáévá teszi a demokrácia számos jellemzőjét, meghallgat másokat és tanul is tőlük.

A magyar büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartottjai nagy százalékban a cigány etnikumhoz tartoznak, így a *Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalhoz* fordultunk elképzelésünk támogatása érdekében. Tudtuk, hogy a hivatal mellett működő alapítvány oktatási pályázatokat is kiír, így népfőiskola típusú elgondolásunk ebbe belefért. Kezdeményezésünk merésznek tűnt, de 50 000 Ft-tal támogatták pályázatunkat. Hogy miért ilyen összeget ítéltek meg? Talán azért, mert egy szokatlan kezdeményezést támogattak. Az országos parancsnokság támogatásával (kipótolva a pénzt) rendeztük meg az *első cigány népfőiskolát*, melyen 5 hónapos előadásorozat után 33 fogvatartott vehette át oklevelét.

A népfőiskolai tematika szerint az oktatás elméleti előadásokból állt, melynek témakörei között az alábbiak szerepeltek: *az etnikum történelmi háttere, társadalmi elvárások, előítélet; etnikai sajátosságok; cigány közösségi kultúra; a társadalmi kapcsolattartás formái; szerveződési lehetőségek; az ember és környezete; beszéd és írásgyakorlat; szülői felelősség; cigányság és a vallás.*

A cigányság eredetét, múltját feltáró, történeti útjának tanulságait és kultúrája valós értékeit megismertető előadások sokat segítenek a kisebbségi érzés oldódásában, önbizalmat adnak, önállóságra és felelősségre nevelnek. A kényszerhelyzetben kapott segítség lehetőséget nyújt az újrakezdesre. Pályázatunkban leírtuk, külön hangsúlyt ad a felnőttképzésnek az, hogy a cigányság társadalmi beilleszkedését szolgálja. A cigányság körében nagyobb arányban tapasztalható deviáns magatartás elsősorban a hiányos iskolázottsággal, az alacsony vagy hiányzó szakmai képzettséggel, a rendszertelen és alacsony jövedelemmel, a rossz lakásviszonyokkal, a beilleszkedés konfliktusaival függ össze. A magyar társadalomban növekvőben van az a leszakadó réteg, amely alulképzettsége következtében a munkaerőpiacon korlátozott, illetőleg egyre csökkenő lehetőséggel rendelkezik. Képzésük nélkül mozgásterük rendkívül szűk marad, szociokulturális hátrányaik tovább növekszenek. Így pespektívátlanúságukat tovább örökítik. A népfőiskolára jelentkező elítéltek 80 százaléka cigány származású volt. Ez érdekes, mert nem gondoltuk, hogy a viselkedésük miatt nem mindig elfogadott cigányok kultúrája felkelti az aránylag jobb életszínvonalról indult fogvatartott-társak érdeklődését is. Az előadók kiválasztásakor gondosan ügyeltünk arra, hogy egy-egy témakör feldolgozását hozzáértő szakember végesse. A foglalkozásokon előadást tartott a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal főtanácsosa, a művelődési minisztérium osztályvezetője, a sátoraljaújhelyi polgármesteri hivatal művelődési osztályvezetője, továbbá a kisebbségekkel foglalkozó szociális munkás, középiskolai tanár, börtönlelkész, az intézet vezetői, valamint nevelőtisztek.

Az előadások a kezdeti tartózkodás után mind nagyobb érdeklődést váltottak ki, egyre oldottabb lett a légkör. Az előadók a témakörökből jól felkészültek.

Mire fektettük a hangsúlyt? Arra, hogy megtanulják az együttműködést, bebizonyosodjon, hogy a csoportos közösségi művelődés egyben önérték; a program ténykutató, kritikai módon irányuljon a valóságra; a hallgatók ismerjék meg a demokratizmus formáinak gyakorlati útmutatóit.

Az információknak itt csak összefüggésekbe építve lehet értelme, fontos feladat a felszín

A végzősök egy csoportja

alatt rejlő háttér és a működési viszonyok feltárása. A résztvevők együttműködéséből nemcsak hasznosítható tudás jöhet létre, hanem új, *közös tudás* is szülehet. Minden bentlakásos népfőiskolának az az előnye, hogy mélyreható lehetőséget kínál a résztvevők közötti emberi együttélés kialakulására. A népfőiskola tudást nyújt, közösségi felelősségérzetet, nemzeti öntudatot (rávilágít, hogy a cigány etnikumhoz tartozók is magyarok), általános műveltséget. A népfőiskola lényege, hogy mindig az adott társadalmi kihívásokra igyekszik válaszolni, így akár az egyéni és családközösségi problémák megoldására is iránymutatást nyújthat.

Az első program befejezésekor a népfőiskola nem ért véget. A kialakult közösségi mag, ahogy megízlelte, egyben felismerte a népfőiskolai oktatás hasznát. Ez a mag közvéleményformáló erővé vált.

Értékeljük az elvégzett munkát, melyekre az alábbiak a jellemzők: *az előadások látogatottsága az előadók véleménye szerint megfelelő volt. lemorzsolódás is csak a szabadulások miatt következett be. Az elvégzett munka értékelésébe a fogvatartottakat is bevontuk. Az értékelő tesztet, melynek összeállításakor arra törekedtünk, hogy a népfőiskoláról, mint oktatási formáról minél több visszajelzést kapjunk, 32 hallgató töltötte ki. Mintegy 80 százalék elégedett volt az oktatás tematikájával és színvonalával. A népfőiskolát követendőnek minősítették. Nagy részük az előadásokat hasznosítani tudja, illetve reméli, hogy a szabad életben is hasznosak lesznek mindazon ismeretek, melyeket hallottak. A pozitívumok közé kell sorolnunk, a fogvatartottak rokoni környezete is büszke arra, hogy hozzátartozójuk ilyen oktatásban és képzésben részesült. A zárkatársaknak elfogadható véleménye van (biztos jó, de egyelőre nem érdekel, mert sok szabadidőmet leköti, én is fogok a következőre jelentkezni).*

Az előadások közül a cigányság történetével, jelenével, a szülői felelősséggel, érdeképviseleti lehetőségeivel foglalkozók ragadták meg elsősorban az elítéltek figyelmét. A bemutatott cigány származású személyek, életútjuk, lévén a mai magyar társadalom megbecsült tagjai, példaértékűek és követendők.

Összegezve: az első népfőiskoláról elmondható, hogy elérte célját, felkeltette a résztvevők érdeklődését és újabb ciklus beindítását érte el. Jelenleg a IV. ciklus oktatásának anyagi háttérét pályáztuk meg.

Az 1993. évi LXXVII. számú kisebbségi törvény szerint „*a cigány kisebbség iskoláztatásbeli hátrányainak csökkentése érdekében sajátos oktatási feltételek teremthetők*”.

A cigányság helyzetével kapcsolatos legsürgetőbb feladatokról szóló 1995. évi kormányhatározat összefoglalja a teendőket. Az 1996 tavaszán megrendezett cigány témájú parlamenti vitanap ismét rávilágított a téma fontosságára.

Első népfőiskolánk kifejezetten elméleti előadássorozatról állt, az utóbbi kettő már szakmai képzéssel is bővült. 1995 nyarán megrendeztünk egy *hagyományőrző tábort*, az ősi cigány szakmák bemutatására. Itt a munka folyamatában megismerkedhettek a fogvatartottak a következő szakmákkal: *vesszőfonás, agyagozás- korongozás, fafaragás, hálókötés*. A bemutatás nagy tetszést aratott, ezért arra az elhatározásra jutottunk, hogy már a II. népfőiskolai képzést is ezeknek a szakmáknak az oktatásával párosítsuk.

A Bv. Országos Parancsnoksága támogatta elgondolásunkat, hiszen olyan szakmák elsajátításáról volt szó, melyeket szabadulás után kevés anyagi ráfordítással lehet művelni. Az alapanyag három szakmához szinte minden falu határában megtalálható. Értékesítésük, mert főleg használati cikkek, megoldható, ezáltal családjuknak és saját maguknak egzisztenciát, biztos megélhetést teremthetnek.

Ahhoz, hogy a magánszféra ügyes-bajos útvesztőiben is el tudjanak igazodni, bővítettük elméleti tematikánkat. Így a résztvevők *vállalkozói alapismereteket, pénzügyi-gazdasági előadásokat* is hallgathatnak.

Tematikánk egyre kiforrottabbnak látszik. Jelenleg az elméleti oktatást 20 alkalommal háromszor 45 percnyi időtartamban tartjuk, amely a következő témakörökre épül: *a tanfolyam céljának, rendeltetésének megismerése*. (Támogatók, szponzorok ismertetése, áttekintés a népfőiskolák történetéből.) Az ember, mint társas lény. A társadalmi kapcsolattartás formái. Beszéd és írásgyakorlatok. Etnikai sajátosságok. Identitás zavarok. A szülői felelősség. Kapcsolattartási formák. Az ember és környezete. Szerveződési lehetőségek. A cigányság és a vallás. Pénzügyi-gazdasági ismeretek. Vállalkozói alapismeretek.

Három témakör után konzultációs napot tartunk, ahol a témakörök előadói kötetlen beszélgetésen kapnak visszajelzést az elhangzottakról.

Az elméleti oktatás és a gyakorlati képzés heti egy alkalommal párhuzamosan történik, hasonló óraszámban. A tanfolyam aktuális létszámát 20-ban érdemes tervezni, és a képzést négy szakmára bontva, 5 fős csoportokban célszerű megvalósítani.

Oktatási formánkról és tematikánkról tájékozódott a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, a Művelődési és Közoktatásügyi Minisztérium, a Művelődési Intézet, a Magyar Népfőiskolai Társaság, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei pedagógiai intézet, a börtönmissziók és az egyházak főbb munkatársai.

A II. tanfolyam zárásán résztvett *Hegyesiné dr. Orsós Éva* címzetes államtitkár asszony is, aki példaértékűnek tartotta kezdeményezésünket, és dr. Tari Ferenc bv. altábornagy úrral együtt folytatásra biztatott. Több napilap, rádió, televízió készített riportot működésünkről. Egy walesi televíziós csoport Európa népfőiskoláiról készített filmet, és a mi tevékenységünkről forgatva elmondták, szerintük börtön-népfőiskolánk Európában is egyedülálló kezdeményezés.

Bodnár Ferenc

Együttműködés

*A bv. tisztek, bv. felügyeleti
ügyészek, bv. bírák és
rendőrtisztek tanácskozásairól*

A közelmúltban értékelték több szervnél és szervezetnél azoknak a régióként megszervezett tanácskozásoknak a tapasztalatait, amelyekben büntetés-végrehajtási dolgozók – dandártábornoktól a hadnagyig, magas beosztású országos parancsnoksági tisztségviselőtől a bv. intézeti parancsnokig és bv. osztályvezetőig, legfőbb ügyész-ségi főosztályvezető, megyei főügyész és főügyész-helyettes, a bv. felügyeleti ügyészek, megyei bírósági elnökhelyettesek, a bv. bírák, megyei rendőrfőkapitány-helyettesek, bűnügyi, vizsgálati osztályvezetők – vettek részt. Nem teljes a felsorolás sem, mert még meg kell említeni mindazokat, akik kapcsolódnak a büntetés-végrehajtási feladatokhoz: a határőrség országos parancsnoksága osztályvezetője, az egyik határőr-igazgatóság parancsnoka és több pártfogó.

A vitaindító előadást tartó legfőbb ügyész-ségi osztályvezető ügyész, egyetemi docens, a gyakorlat és a tudomány legidősebb kérdéseire kereste az új jogszabályok nyújtotta válaszokat. Szólt többek között arról, hogy a büntetés-végrehajtási tevékenység során is érvényesülniük kell az alkotmányos alapelveknek és jogoknak, a nemzetközi emberi jogi követelményeknek. Világszerte korszerűbb és hatékonyabb, humánusot szolgáló büntetés-végrehajtást szorgalmaznak. Az új orientáció főbb elemei: *törvényesség, egyenlőség, a jogállamiság fokozott követelménye a büntető felelősségre vonás egész folyamatában*, így a büntetés végrehajtása során is. A törvényesség és humanitás követelménye

jelentős mértékben fejleszti a büntetés-végrehajtási jogot. Az emberi és állampolgári jogok biztosítása iránti igény ott a legerősebb, ahol az állam a legsúlyosabban korlátozhatja ezeket, a büntető jogszabályok végrehajtása során. A büntetés-végrehajtás nem lehet az önkényesség eszköze, mindig a törvények betartásával kell teljesítenie funkcióját. Szempont a társadalom védelme a bűnelkövetőktől, de szempont a végrehajtás során az ő védelme is a társadalom haragjától, a hatóságok egyes megtévedt tagjainak önkényes eljárásától.

● A büntetés-végrehajtási jog szabályait elemezve kiemelte, hogy tükrözik a végrehajtás hatálya alatt álló személy és a

végrehajtást végző szerv kapcsolatának jogi tartalmát, a végrehajtással érintett személy jogi helyzetét, a törvényességi garanciákat. Egyértelmű, hogy nem a bűnözés, a bűnelkövetés a tárgya, hanem a büntetés és intézkedés végrehajtásának folyamatában az elítélt és a végrehajtási szerv közötti *jogviszony*, külön figyelemmel mindegyikük jogi helyzetére. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy ha a végrehajtási tevékenység nem törvényes, nem váltja ki az állam törvényei iránti tiszteletet, és természetesen nem felel meg a jogállamiság követelményeinek sem. *Így jogállamról nem beszélhetünk, ha a büntetés-végrehajtás nem törvényesen működik.* Az igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási szervek tevékenységében nincs súlyosabb követelmény, nagyobb érték, mint a törvényesség megtartása. A törvényesség az egész világon nemcsak az igazságszolgáltatás kulcskérdése, hanem a büntetés-végrehajtásé is. A törvénysértések a büntetőbírói határozatok végrehajtásának késedelmét eredményezhetik, az állam büntető igényének érvényesülését akadályozhatják, ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatás, a büntetés célján túlmenő hátrányokat okozhatnak. Éppen ezért alakult ki a sajátos ügyési törvényességi felügyelet. A fogvatartottak jogi helyzetének védelméhez, a jogérvényesüléshez járul hozzá ellenőrzéseivel, vizsgálataival az állam büntetőhatalmi igényének alkotmányos, törvényes keretek között tartását segítve. Magyarországon 1989-ben – garanciális jogállami szerepének fontosságára tekintettel – bekerült az alkotmány rendelkezései közé, hogy az ügyészség látja el a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét.

A jogállamiság eszményének – amely a polgári demokráciákban huzamosabb ideje átszövi a jogrendszert – jelszavával történt a magyar jogrendszer, a büntetés-végrehajtási rendszer felülvizsgálata. E munkának valamennyi büntetés és büntetőjogi intézkedés végrehajtását fel kell ölelnie, hiszen mint büntető szankciók egészet alkotnak, s tágabb értelemben vett céljuk is közös. Csak az egész rendszer figyelembevételével lehet választ kapni arra, mely részterületeken szükséges javítani. Tudatosítani kell, hogy a büntetés-végrehajtás szervesen hozzátartozik a büntető felelősségre vonás folyamatához, az ítélet kihirdetésével, írásba foglalásával csak az azt meghozó bíró, bíróság és a vádat képviselő ügyész számára ér véget az eljárás. Mindenki másnak nagyon is folytatódik. Így az elítéltnak, védőjének, a bv. bírónak, a bv. felügyeleti ügyésznek stb. A penitenciális jognak is meg kell kapnia a feladata szerint neki járó rangot.

A jogállamiságból fakadó követelmények teljesítése hazánkban a nemzetközi emberi jogi egyezményekhez – köztük a *Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni egyezményhez* – történő csatlakozás szükség-szerűen eredményezte az általánosan elfogadott nemzetközi anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási jogi alapelveknek, rendelkezéseknek a hazai büntető jogszabályokban történő megjelenését, a jogalkalmazási gyakorlatban való tükröződését. A jogharmonizáció folyamata a büntetés-végrehajtási jog fejlődésében is meghatározó változást eredményezett. A jogszabályi változások közül, jelentőségére figyelemmel, kiemelte a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú tvr. (Bv. tvr.) rendelkezéseit kor-

szerűsítő 1993. évi XXXII. törvényt, amely a büntetés-végrehajtás szabályozásában figyelembe vette az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokra vonatkozó ajánlásait, valamint az ENSZ Minimum Szabályait. Rendelkezései közül garanciális jelentőségére tekintettel megemlítette, hogy a nemzetközi követelményrendszerrel összhangban határozta meg a fogvatartottak jogi helyzetét; a félszabad végrehajtási rendszer egyes elemeit hasznosítva lehetővé tette a börtönben, illetőleg a fogházban végrehajtandó szabadságvesztés esetén enyhébb szabályok alkalmazását, ezáltal enyhítve az elítélt személyi szabadságának korlátozását. A korábbiakhoz képest szélesebb körűvé vált a fogvatartottak *panaszjoga*, általános lett a bírói út igénybevételeinek lehetősége, bővült a speciális büntetés-végrehajtási jogviszonyban a bírói hatáskör. A vállalt nemzetközi kötelezettségek részei a magyar jognak, így a magyar bv. jognak is, amit az Alkotmánybíróság konkrét kérdésben hozott döntésével megerősített.

Hangsúlyozta, hogy a bv. jog művelői, a bv. joggal foglalkozók körében ez nem volt kétséges. Ahogy nincs Európában egységes büntetőeljárás jog, ugyanúgy nincs egységes büntetés-végrehajtási jog sem. Jól kivethető, hogy a kontinentális modellben egy-egy intézménynél rajzolódik ki az ún. európai trendhez idomulás.

● A részletes végrehajtási szabályok kidolgozásának folyamatáról szólva méltatta a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendeletet (Bv. Szabályzat), amely elsősorban a büntetés-végrehajtási intézeteknél meghatá-

rozó. Komoly előrelépést tükröz a büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak fegyelmi felelősségéről szóló 11/1996. (X. 15.) IM-rendelet.

A *jogszabályi változások* közül kiemelte a rendőrségi fogdák rendjéről szóló, a 12/1996. (VI. 28.) BM-rendelettel módosított 19/1995. (XII. 13.) BM-rendeletet (Fogdarendelet), amely szintén előrelépést eredményezett a rendőrségi fogdáknál fogva tartottak jogi helyzetében, a nemzetközi előírásoknak megfelelően tartalmazza a fogvatartottakkal kapcsolatos emberséges bánásmód, az emberi méltóság tiszteletben tartásának követelményét, a kínzás és az azzal egy tekintet alá eső magatartás, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. Felhívta a figyelmet a büntetés-végrehajtási jog azon területeire, amelyek megfelelő szabályozást igényelnek. Ilyenek többek között a mellékbüntetések, a pártfogó felügyelet, az utógondozás, a bűnügyi nyilvántartás stb. Nem hagyta szó nélkül azokat a nehézségeket, amelyek a bűnözés alakulásából adódnak, továbbá az előzetes letartóztatások tartamának elhúzódásából: 1996-ban 8196 fő előzetes letartóztatását rendelték el a bíróságok. Közülük 696 (8,6%) 6-9 hónap, 164 (2%) 9-12 hónap, 61 (0,7%) 1 éven túli időtartamot töltött előzetes letartóztatásban. Az egy-egy napon fogva tartott átlagosan mintegy 9100 fő jogerősen szabadságvesztésre ítélthez viszonyítva mindig magas arányt (46,47%) jelentek az előzetesen letartóztatottak (bv. intézetben és rendőrségi fogdában fogvatartottak összesen). Az előadó elmondta, hogy az előzetes letartóztatás elhúzódása a terhelt számára milyen többlethátrányt jelent nemcsak emberi vonatkozásaiban, hanem büntetés-végrehajtási jogi szem-

pontból is. Többek között a felügyelet, őrzés szigorúbb, mint a börtön és fogház fokozatú elítélteknél, a kapcsolattartás ellenőrzött (kivéve a védővel való kapcsolatot), sőt az a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható [Bv. tvr. 118. § (2) bek., Be. 97. §]. Ugyanakkor a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatékonysága ellen is ható tényező, hiszen az előzetes letartóztatás ideje alatt nem folyik, folyhat olyan jellegű reszocializáló, nevelő munka, mint a jogerősen elítélt esetében. A személyes szabadság fokozott tiszteletének szempontja minden bizonnyal az előzetes letartóztatás elrendelésének szűkítése irányában hat. Ez elsősorban a feltételek és az időtartam meghatározásában várható, valamint annak kifejezésre juttatásában, hogy kivételes intézményről van szó, ami punitív célokat nem szolgálhat. Nem hagyta szó nélkül ugyanakkor, hogy a bűnözési adatok alakulásáról sem szabad megfeledkezni a létszám csökkentését remélve. A nyugat-európai államokban évtizedek óta rendszeresen növekszik a bűnözés. Magyarországon 1972 és 1992 között megduplázódott, 1995-ben pedig az 1971. évinek a négyszeresére nőtt.

A védelemhez való jog gyakorlása csorbát szenved, amikor a védőként eljáró ügyvédek és az előzetesen letartóztatottak kapcsolattartása nem megfelelő. Így például a kirendelt védő nem tesz eleget az ügyben szükséges eljárási kötelezettségének, és a fogva tartó intézetben nem keresi fel a védencét. Erre már a Legfőbb Ügyészség 1988. évi, majd 1991. évi törvényességi vizsgálatait követően felhívta a figyelmet. A közvélemény a bűnözésre válaszként súlyos szankciókat igényel, és büntetési rendszerünkben a szabadság-

vesztés a legsúlyosabb büntetés. A múlt század végén *Balogh Jenő* nem győzte elégszer hangsúlyozni, hogy a börtönügy kérdése nem humanitárius, hanem igazságszolgáltatási és büntetőpolitikai kérdés. A börtönök rendezetlen állapotában a közbiztonságra, magára a társadalomra és az államra óriási veszélyek leselkednek, mert a szabadságvesztés-büntetés, ha nem kellően hajtatik végre, alig más, mint gonosztevők iskolája – írta 1888-ban megjelent művében. Igazat adott *Livingstonnak*, midőn azt mondta, hogy a szabadságvesztés-büntetések végrehajtására rendelt intézetek szerkezetétől és igazgatásától függ az egész büntetőrendszer sikere.

● Az európai modell a nemzeti sajátosságok figyelembevételével – költségkímélő, de mégis hatékony megoldásokkal – adaptálható. A joghátrány érvényesítése mellett a jövőben is változatlanul a reszocializáció a cél. Változtak a büntető jogszabályok, így a visszaesőkre vonatkozó szabályok is. A jogi szabályozás okozta változás azt a láttszatot kelti, mintha csökkent volna a visszaeső-bűnelkövetés. Ha a szabályozás változásától eltekintve készítünk felmérést, akkor a visszaesés terén sem látunk kedvező változást. Általánosságban véve a visszaesés trendjének emelkedését a különös és többszörös visszaesők okozzák. Tehát az elítélteknek erre a „magjára” kell megtalálni a leghatékonyabb eszközöket.

A nagy reményekkel bevezetett nevelési programok azzal a tanulással szolgáltak, hogy reálisan ítéljük meg a lehetőségeket, a nevelés intenzitása és a szabadságvesztés hatékonysága közötti összefüggéseket. Értékelése során utált arra is,

hogy a büntetés-végrehajtási intézetek infrastruktúrája elmarad a jogszabályi és szakmai elvárásoktól, az európai büntetés-végrehajtási gyakorlattól. A börtön alapvetően hármas funkciójának változatlanul a *biztonságos őrzést, nevelést, munkáltatást* tartja. Legszögezte, hogy a szabadságvesztés-büntetés foganatba vételének üteme – hosszú évekre visszatekintve – 1995-ben volt a legrosszabb. A foganatba vétellel kapcsolatos gondokat egyrészt az állampolgári fegyelmezetlenség kedvezőtlen alakulása okozza, így az elítéltek egyre kisebb számban jelentkeznek önként a szabadságvesztés megkezdésére és minden lehetőséget felhasználnak elkerülésére, kisebb részben pedig a halasztással kapcsolatos enyhe bírói gyakorlatra vezethető vissza.

Magyarországon az összes fogvatartott (bv. intézetben és rendőrségi fogdákbán lévőket együtt számítva) több mint egyharmada előzetesen letartóztatott.

A szabadságvesztés végrehajtása területén az elítélttel kapcsolatos ellenőrzési feladatok a büntetés-végrehajtási intézetekkel való eddiginél fokozottabb együttműködést igényelnek a büntetés-végrehajtásban közreműködő más szervek részéről. Az eltávózások engedélyezésének a törvény szellemével összhangban lévő gyakorlata kellően segítheti a szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltek kapcsolatainak fenntartását, a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelését, valamint a vizsgált büntetés-végrehajtási jogi intézmények társadalmi elfogadottságát. A törvényi rendelkezések kiterjesztő értelmezése e célok elérését veszélyeztetheti.

A Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése humanitárius szempontokra is figyelemmel lehetővé teszi az elítélt számára, hogy – a vég-

rehajtás félbeszakítása nélkül – meglátogassa súlyos beteg hozzátartozóját, illetve leróghassa kegyeletét. Ilyen esetben a büntetés-végrehajtási intézeten kívül töltött idő akkor is beszámít a szabadságvesztésbe, ha az elítélt felügyelet nélkül volt távol az intézetből. A hozzátartozó fogalmán eltérő törvényi rendelkezés hiányában a Btk. 137. § 5. pontjában meghatározott személyi kört kell érteni. Előfordult azonban, hogy ettől eltérően került sor az engedély megadására. Az eltávózások igazolása sem mindig történt meg.

● *Az enyhébb végrehajtási szabályok* alkalmazásával kapcsolatban újabban az országos gyakorlattól teljesen eltérő döntés született az egyik megyében. Az evsz. alkalmazásával kapcsolatos legnagyobb kedvezmény, hogy az elítélt a Bv. tvr. 28/A § (1) bek. a) pontjában meghatározott időtartamra havonta legfeljebb 4 alkalommal eltávozhathat az intézetből azokon a napokon, amelyeken nem végez munkát. Előfordult, hogy a Bv. tvr. 28/A (1) bek. a) pontjában foglalt rendelkezés ellenére havonta több mint 4 alkalommal engedélyeztek eltávózást. A *kimaradás* a Bv. tvr. 41/A §-ában szabályozott azon új jogintézmény, amely lehetővé teszi, hogy az elítélt jutalom formájában 24 órát meg nem haladó időre eltávozhasson az intézetből. *Csoportos kimaradás* engedélyezésére 9 bv. intézetben került sor az elmúlt két évben. A hatályos törvényi rendelkezések szerint az elítéltnak évente fogházban és átmeneti csoportban legfeljebb 15, börtönben legfeljebb 10, fegyházban legfeljebb 5 nap *rövid tartamú eltávózás* engedélyezhető jutalomként, amely a szabadságvesztésbe beszámít. Álláspontunk szerint a rövid tartamú eltávózás tartamának

számításánál az éves tartamot naptári évenként kell figyelembe venni. Ha a törvény speciális szempontok alapján kívánta volna a számítást meghatározni, azt külön nevesítette volna. A rövid tartamú eltávozás – mint a büntetés-végrehajtás kezei között adható egyik legkomolyabb jutalom – az elítélteknek nem alanyi joga, abban a Bv. tv. 41 §-ában meghatározott magatartás tanúsítása esetén, az érdemesség mérlegelését követően részesíthető az elítélt. Tehát annak sincs törvényi akadálya, hogy az elítélt egy naptári évben a fokozatára meghatározott maximális eltávozásban részesüljön, vagy akár egyszer se kapjon ilyen jutalmat. Tekintettel arra, hogy nem nagy különbség van a rövid tartamú eltávozás időtartamában az egygel enyhébb fokozatnál, az arányszámítás – mennyit töltött a másik fokozatban és mennyit az új fokozatban – töredéknapot és igazságtalanságot eredményezne.

Ha az elítéltet az év folyamán enyhébb végrehajtási fokozatba helyezik, nincs akadálya annak, hogy érdemessége esetén akár a fokozatára megállapítható maximális jutalmat kapja. Ebből a szempontból nem hagyható figyelmen kívül, hogy az elítélt az év korábbi szakaszában a súlyosabb végrehajtási fokozatban részesült-e rövid tartamú eltávozásban, mert ilyen esetben ezt a további eltávozások engedélyezésekor figyelembe kell venni. A rövid tartamú eltávozások együttes tartama ugyanis egy naptári évben ilyenkor sem haladhatja meg a törvény által meghatározott maximumot. A rövid tartamú eltávozásra vonatkozó hatályos törvényi rendelkezések – eltérően a kimaradástól – nem tartalmaznak időbeli korlátot arra nézve, hogy az elítéltek szabadságvesztés-büntetéséből mennyi időt kell eltölte-

nie ahhoz, hogy a rövid tartamú eltávozás kedvezményében részesülhessen. Jelenleg nincs törvényi akadálya annak, hogy a szabadságvesztés-büntetéséből akárcsak egy napot is letöltött elítélt rövid tartamú eltávozás jutalmában részesüljön. Figyelemmel arra, hogy a jutalmazás – és így a rövid tartamú eltávozás is – az elítéltek nevelésének eszköze, amely a fogvatartott helyes irányú fejlődését hivatott segíteni, ösztönözni, ezért az nyilván nem töltheti be célját, ha a szabadságvesztés folyamatában nem megfelelő időben kerül alkalmazásra. Mindezekre figyelemmel indokolt a Bv. tv. rövid tartamú eltávozásra vonatkozó rendelkezésének módosítása. A szabadság elvonására elsősorban a társadalom védelme érdekében kerül sor, ezért fokozottan kell ügyelni arra, hogy az elítéltek csak a jogszabályok által szigorúan meghatározott feltételek megtartásával kerüljenek ki a büntetés-végrehajtási intézetekből.

A Btk. 137. § (1) bekezdés j) pontja alapján *hivatalos személyek* a büntetés-végrehajtási intézményeknél, szerveknél és vállalatoknál kinevezés és szerződés alapján munkaviszonyban álló hivatásos és polgári alkalmazottak, akiknek tevékenysége a büntetés-végrehajtás rendeltetészerű működéséhez hozzátartozik: így különösen a szervezet fegyveres tagjai és mindazok, akik a munkáltatás mellett egyúttal a fogvatartottak felügyeletét is ellátják, illetőleg nevelésükben közreműködnek. *Nem hivatalos személyek* az olyan polgári alkalmazottak, akik kizárólag vállalati gazdálkodási tevékenységet végeznek, illetve azok, akik külső intézmények (vállalatok) alkalmazottaiként működnek a büntetés-végrehajtási intézetekben. Hivatali visszaélés (Btk. 225. §)

alapos gyanúja állapítható meg akkor, ha az elkövető a Bv. Szabályzatban vagy az ezen alapuló büntetés-végrehajtási igazgatói intézkedésben meghatározott előírások megszegésével engedélyezi az elítéltek eltávozását.

A Legfelsőbb Bíróság 1996. I. BH-ban közzétett 10. számú büntető kollégiumi határozatában kifejtette, hogy a polgári alkalmazott felügyeleti jogköre a hatósági őrizettel egyenértékű, a hatósági őrizet tehát olyan esetben sem szűnik meg, amikor az átmeneti csoportba sorolt és külső munkán foglalkoztatott elítélt felügyeletét a bv. polgári alkalmazott látja el.

● *A feltételes szabadság* kedvezményéről szólva kiemelte: nem hagyható figyelmen kívül, hogy a feltételes szabadságra bocsátás – hasonlóan más büntetés-végrehajtási jogi intézményekhez – az elítéltnak nem alanyi joga, hanem olyan lehetőség, amelyre a törvényben meghatározott legkorábbi időpontot követően az irányadó szempontok gondos mérlegelésének eredményeként kerülhet sor. A korábbi feltételes szabadság megszüntetése nem minden esetben jár együtt a feltételes szabadság kedvezményéből való kizárással [Btk. 48. § (4) bek.]. Az elítéltet ugyanis nem azért kell kizárni a feltételes szabadságra bocsátásból, mert a bíróság az előző elítélése szerinti feltételes szabadságot megszüntette, hanem azért, mert olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet a korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt követett el (11/1995. BH., 613. BK-határozat).

Ha nem állapítható meg bizonyosan, hogy a terhelt az újabb bűncselekményt a feltételes szabadság tartama alatt követte

el, a feltételes szabadságot nem lehet megszüntetni (3/1977. BH., 85. BK-határozat).

Ugyanakkor a Btk. 47. § (3) bekezdésének a) pontja értelmében a szabadságvesztés jogerőre emelkedésétől annak kitöltéséig eltelt időtartam alatt bármikor – tehát olyankor is, amikor a feltételes szabadságra bocsátás már időbelileg nem lehetséges – alkalmazható a most említett rendelkezés, azaz annak megállapítása, hogy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra.

A feltételes szabadság kizárására a korábbi szabadságvesztést kiszabó ítélet jogerőre emelkedésétől annak kitöltéséig bármikor – tehát nemcsak a feltételes szabadság alatt történt újabb elkövetés esetén – sor kerülhet [Btk. 47. § (3) bek. a) pont, Be. 359. §].

Az elítélt feltételes szabadságot és szabadságvesztést párhuzamosan nem tölthet (BJD. 8734. számú eseti döntés, 5/1988. BH., 125. BK-határozat).

Nem bocsátható feltételes szabadságra, akinek a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása nem felel meg az intézeti szabályoknak [Bv. tvr. 6. § (4) bek., 8. § (1) bek., Btk. 47. § (1), 1996. évi BH. 1. szám 12. BK-határozat].

A feltételes szabadság megszüntetésének nem akadálya az, hogy a feltételes szabadság tartama a bv. bírósági döntése előtt már letelt. Az ügyész csak akkor tehet intézkedéseket a feltételes szabadság megszüntetése érdekében, ha az annak alapjául szolgáló magatartási szabályok megsértéséről még a feltételes szabadság lejártá előtt értesül.

● A magyar bíróság által kiszabott büntetés végrehajtását más államnak

nemzetközi szerződés alapján át lehet engedni. Ez dogmatikailag a büntetés végrehajtására vonatkozó joghatóság átengedését jelenti. A territorialitás elve alól a nemzetközi forgalom növekedésével egyre több kivételben állapodtak meg az országok két- vagy többoldalú szerződésekben. A külföldi bíróság által hozott büntető ítélet végrehajtásának átvételét a világon azal indokolják, hogy az elítélt saját környezetéből elszakítva nagyobb hátrányt szenved, mint ha a büntetést hazájában töltené le, ugyanakkor a nyelvi nehézségek miatt korlátozottak a nevelői ráhatás lehetőségei is. Gondot jelent, hogy az egyes országok büntetőjogi rendszerei jelentős mértékben eltérnek egymástól. Az átvett büntetést a végrehajtó államban nem lehet megváltoztatni. A Strasbourghban 1983. március 23-án kelt, az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezmény kihirdetésére hazánkban az 1994. évi XX. törvénnyel került sor. A feltételeket a 3. cikk sorolja fel. Az állam számára nem közömbös, hogy azokban az ügyekben, amelyekben joghatóságát átengedi, milyen végső eredmény születik. Éppen ezért írják elő a joghatóság átengedéséről szóló szerződések, hogy az átvett büntetés-végrehajtás eredményéről, annak befejezéséről, az átengedő felet értesíteni kell. Az elítélt átszállításáról szóló európai egyezmény végrehajtásáról kiadott 9/1995. (III. 8.) IM-rendelet értelmében minden olyan esetben, amikor az egyezmény alkalmazása tekintetében kétség merül fel, az ügyben eljáró bíróságnak az igazságügy-miniszter, az ügyésznek pedig a legfőbb ügyész állásfoglalását kell kérnie. Az egyezmény alkalmazásában szabadságelvonással járó intézkedésen magyar bíróság ítélete esetén kényszergyógykezelést (Btk. 74. §), illető-

leg javítóintézeti nevelést (Btk. 118. §) kell érteni. A külföldi bíróság által kiszabott szabadságvesztés végrehajtására átvett elítéltet a Be. 394/B §-ában szabályozott eljárás befejezéséig a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben kell fogva tartani. Az elítélt fogva tartására a kiadatási letartóztatásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Újabb feladattal bővült a bv. bíró hatásköre. Ha a fogva lévő elítélt a szabadságvesztést, illetőleg az intézkedést végrehajtó intézetben terjeszt elő átszállítás iránti kérelmet, a fogva tartás helye szerint illetékes bv. bíróságnak a fogva tartásról szóló nyilatkozatát jegyzőkönyvezi, és az elsőfokon eljáró bíróságnak megküldi. A kiadatási fogva tartásban töltött idő szabadságvesztésbe történő beszámításáról a Bv. Szabályzat 7. § (5) bekezdése tartalmaz rendelkezést, mely nem különböztet aszerint, hogy az őrizetet hol, melyik országban foganatosították. Előzetes fogva tartáson érteni kell minden, az elkövetett cselekményből eredő hivatalos eljárás során alkalmazott szabadságelvonást (BH 1976. évi 11. szám, 478. hat.). A Btk. 6. § (2) bekezdése csak arra az esetre vonatkozik, ha a magyar Btk. hatálya alá tartozó személy cselekményét külföldi bíróság már elbíráltta, és a legfőbb ügyész határozata alapján a büntetőeljárást a magyar hatóságok is folytatják (Ne bis in idem elve). A Be. 389. § (2) bekezdése értelmében a bíróság akkor is elfogatóparancsot bocsát ki, ha jogerősen kiszabott büntetést külföldön lévő terhelten kell végrehajtani. Erre rendszerint akkor kerül sor, ha az elítélt a büntetés jogerős kiszabását követően távozik külföldre és önként nem hajlandó visszatérni.

● Az Alkotmánybíróság több határozatának indokolásában is rámutatott arra,

miszerint a bírói tevékenység függetlensége az ítélkező tevékenységhez tapad, a büntetés-végrehajtás igazságügyi igazgatási feladat, amely nem az igazságszolgáltatás, hanem a közigazgatás ágazata. A Bv. tvr. II. fejezetében megfogalmazott bv. bírói hatáskör szintén az olyan bírói tevékenységek közé sorolható, amelyhez függetlenség tapad, mert olyan bírói tevékenység, amely az ítéleten alakító hatású. A bírósági szervezetnek a végrehajtó hatalomtól való elkülönítésére irányuló elképzelések közismertek. A bírói útra tartozó ügyek kizárólag törvényben történő megállapításának alapelvét minden szempontból érvényesíteni kellene. Mentésíteni kellene a bírákat az ítélkezés érdemét nem érintő technikai jellegű feladatok elvégzésétől, amit több éve nem kevesen hangoztatunk. A bv. csoport, BGH, végrehajtók, pártfogók hovatartozásáról is döntenie kell. Eddig is sok, nemegyszer áthidalhatatlan problémát jelentett a büntetés-végrehajtás területén a megyehatár, a bíróság illetékességi területe. Itt az alkalom a profiltisztítás elvégzésére. A büntetés-végrehajtás klasszikus központi irányítással működik.

A kodifikátorok többsége jelenleg a bv. bírói eljárásban nem tartja indokoltnak a *kétfokú fellebbezést*. Álláspontja szerint ugyanakkor ebben az eljárásban sem nélkülözhető a téves másodfokú határozat egyfajta kijavításának lehetőségét megadni, mert a korrigálás elmaradása a szabadságjogot súlyosan érintő következményhez vezethet a bv. bírói eljárásban is.

Az eredmények téziseit ismertetve az előadó leszögezte, hogy a büntetés-végrehajtás (büntetőszankció-végrehajtás) csak akkor tudja betölteni társadalmi szerepét, ha a büntetőjogi szankciót érvénye-

síti. Úgy kell ezt tennie, hogy eredményes, hatékony legyen, ugyanakkor megfeleljen a jogállamiság követelményeinek is. A büntetés-végrehajtás jelenti a büntetőjogi szankció, a büntető eljárásjogi kényszerintézkedés tartalmát képező ideiglenes és arányos jogfosztás gyakorlati megvalósulását. Amint büntetés nélkül nincs büntetőjog, büntetés-végrehajtás nélkül sincs büntető felelősségre vonás. A büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától, jogszerűségétől jelentős mértékben függ a büntetési cél elérése. Az általános cél a büntetőjogi határozat törvényes végrehajtásának elősegítése, de cél annak előmozdítása is, hogy az adott büntetés, intézkedés betöltse rendeltetését.

● Az ügyészek szerepéről szólva megállapította: a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete során az ügyészek segítettek, hogy az őrizet, az előzetes letartóztatás, a fő - és mellékbüntetések, valamint az intézkedések végrehajtása a jogszabályok rendelkezéseinek megfelelően történjen. A végrehajtásban különféle ágazatokhoz tartozó szervek – így a rendőrség, büntetés-végrehajtási szervezet, bíróságok büntetés-végrehajtási csoportjai, gazdasági hivatalai, végrehajtó irodái, a hivatásos pártfogók, karitatív szervezetek stb. – működnek közre, a büntetési célt szolgáló törvényességi követelmények érvényesülését ellenőrizni és ilyen szempontból tevékenységüket összehangolni viszont sajátos jogkörénél fogva az ügyészség képes. A büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti tevékenység során a rendszeres és egy-egy témában időszakonként megismétlődő törvényességi vizsgálatok felhívták a fi-

gyelmet a büntetés-végrehajtásnak azokra a területeire, amelyeken előfordult jogszabálysértés, törvényességet veszélyeztető körülmény. Vizsgálati tevékenységük a büntetés-végrehajtás egészét átfogja a járulékos elemekkel együtt. Emiatt tekintik jobbnak a magyar büntetés-végrehajtási ügyészi törvényességi felügyeletet a franciánál, mivel ott csak a büntetések végrehajtására terjed ki. A magyar minta ajánlatosságára nemcsak a II. Kriminológiai Vándorgyűlésen, Szekszárdon hívták fel a figyelmet, hanem majdnem ezzel egyidőben az Európa Tanács által Franciaországban szervezett kongresszuson is. Ügyészi vizsgálatok is feltárták az Európa Tanács normáit is magában foglaló 1993. évi XXXII. törvény korszerű előírásai és a végrehajtás feltételei, mindennapi valósága közötti különbségeket, amelyek túlnyomórészt a tárgyi környezet hiányosságaira vezethetők vissza, mint ahol az európai integráció kulcsát kell keresni. A büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészi tevékenység során az őrizet és az előzetes letartóztatás végrehajtásának törvényességét rendszeresen ellenőrizték a bv. felügyeleti ügyészek a büntetés-végrehajtási intézetekben és 1990 óta a rendőrségi fogdáknak is. Az elmúlt években tett intézkedéseik nem kis hatással voltak arra a kedvező folyamatra, amelynek értékelhetőek a kezdeti eredményei is. (Több fogda korszerűsítése, néhány új építése, emberi tartózkodásra alkalmassá tétele.) A bv. felügyeleti ügyészek feladatköre 1995-ben tovább bővült, a korábbi évek jogi szabályozásának ezzel kapcsolatos hiányosságát a gyakorlat igényelte pótolni. Az idegenrendészeti őrizet, a jogsértően Magyarországon tartózkodó külföldiek kö-

zösségi szálláshelyein történő elhelyezés végrehajtásának törvényességi felügyeletére annak idején a jogi szabályozás nem tért ki, csupán az elrendelés, fenntartás bírósági kontrolljára. Az emberi jogok védelme, a jogszabályok betartása érdekében az ügyészség fellép, ezért a jogsértő helyzetről értesülve megbízást kaptak a büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészek – ha nem is büntetés végrehajtásáról van szó – a törvényességi felügyelet ellátására. Hangsúlyozta, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód vizsgálata rendszeres. A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló egyezmény alapján létrehozott Európai Bizottság magyarországi látogatása során szakmai segítő, koordináló feladatot végeztek, a bizottság – jelentésében is külön hangoztatott – megaláztatására.

● Megállapította, hogy a fogvatartottak – büntető feljelentésnek nem minősülő – panaszai általában nem a bv. intézet, illetve a rendőrségi fogdák személyzetének magatartásával kapcsolatosak, hanem a folyamatban lévő nyomozás, a kihallgató vagy az előállító rendőrök eljárására irányulnak.

A törvénytörő bánásmód miatt indult büntetőeljárások viszonylag kis számában – alig több mint 1/6-ában – került sor vád-emelésre, mivel a fogvatartottak állításait nem tudták megfelelően bizonyítani.

A kérelmek többsége arra irányult, hogy az elítéltek a lakóhelyükhöz legközelebb eső börtönben töltsék büntetésüket, közel maradjanak családjukhoz, általában ahhoz a társadalmi környezethez, amelybe majd visszakerülnek. Az egysze-

mélyes éjszakai elhelyezés megvalósítása az ismert anyagi helyzet folytán csak távlati cél, de figyelemmel kell lenni arra is, hogy Európában ezzel kapcsolatban már „új szelek fújdogálnak”.

Napjainkban engedményeket nem tűrő társadalmi igény, hogy a bűnelkövetőtől meg kell védeni a többi embert, ugyanakkor a bűnelkövetés szankcionálását jelentő jogkorlátozás feleljen meg az emberi jogok védelmével kapcsolatos nemzetközi garanciális elvárásoknak, a törvényesség követelményének, azaz a jogállamiság szempontjainak.

Szinte valamennyi *hozzászólás* érintette a 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet szabályait. A Bv. Szabályzat 234. § (1) bekezdése szerint az előzetesen letartóztatott bv. intézetbe történő befogadásának a bíróság végzése alapján kiállított értesítés mellett az ügyészi, illetve a bírói rendvény is feltétele, ennek hiányában az intézet a befo-gadást megtagadhatja. A nyomozás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészek ezért minden olyan esetben, amikor a fogvatartottnak a rendőrségi fogdából a bv. intézetbe történő átszállításáról határoz, ki kell állítania a befogadáshoz szükséges rendvényt is.

A Bv. Szabályzat 237. § (1) bekezdésének e) pontja értelmében a büntetőeljárás szakaszától függően az ügyész, illetve a bíróság dönt az előzetesen letartóztatott előállításáról, a nyomozó szervek részére történő kiadásáról, az intézetben való kihallgatásáról. A fenti jogszabályi rendelkezés értelmezésével kapcsolatban felmerült, hogy a rendelkezési jogkör gyakorlójának engedélye akkor is szükséges-e, ha az előzetesen letartóztatott ügyében eljáró

nyomozó szerv részére történő kiadásról van szó. Figyelemmel arra, hogy a jogszabály egyértelmű, és nem a „más nyomozó szerv” fogalmát használja, ezért az ügyészi, illetve a bírói rendvényt a nyomozó szervek részére történő minden kiadás esetén meg kell követelni.

A *fokozott őrzés* elrendelésének kérdését az előzetes letartóztatás büntetés-végrehajtási intézetekben történő végrehajtásának egyes kérdéseiről szóló 1101/1993. számú főosztályvezetői utasítás tartalmazza. Az utasítás 3. pontja értelmében az előzetesen letartóztatott fokozott őrzését akkor kell elrendelni, ha a cselekmény – annak minősítésére tekintettel – életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett, valamint ha az előzetesen letartóztatott támadásától, szökésétől kell tartani, ha önvagy közveszélyes. Ha az ügyész a fokozott őrzést rendeli el, a Bv. Szabályzat 241. §-a alapján az intézet parancsnoka a fogvatartottat III. vagy IV. biztonsági csoportba köteles sorolni.

A Bv. Szabályzat 243. §-a a bv. intézetben fogva tartott előzetesen letartóztatott súlyos beteg hozzátartozójának meg látogatását, valamint hozzátartozója temetésén való részvételét az eljárás szakaszától függően az ügyész, illetve a bíróság engedélyéhez köti. Az engedély megadása során figyelembe kell venni, hogy az a környezet, ahová az előzetesen letartóztatott kiengedik, nem jelent-e veszélyt a fogvatartott vagy az őt kísérő őr számára, illetve hogy a fogvatartott magatartása alapján nem kell-e rendkívüli esemény veszélyétől tartani. A döntést a kérelem indokainak, valamint az intézet véleményének gondos mérlegelésével kell kialakítani. A végrehajtási szabályok hiányában komoly jog-értelmezési nehézséget oko-

zott annak eldöntése, hogy a bv. intézetben fogva tartott előzetesen letartóztatott jogosult-e *távbeszélő* használatára. Az előzetesen letartóztatott jogainak felsorolása körében ugyanis a törvényi rendelkezés nem tartalmazza – eltérően az elítéltektől – a telefon használatának jogát. Ez azonban nem tekinthető taxatív felsorolásnak, csak egyes jogokat nevesít, így pl. hiányzik a szabad levegőn tartózkodás – a fogvatartottat vitán felül megillető – jogának megemlítése is. A Bv. Szabályzat a kérdésben egyértelmű rendelkezést tartalmaz, amely szerint az előzetesen letartóztatott a védőjén kívül más személyekkel csak az ügyész, illetve a bíróság engedélyével folytathat telefonbeszélgetést [Bv. Szabályzat 245. § (3) bekezdés]. Az engedély megadása, illetve megtagadása kapcsán fokozott gondossággal szükséges eljárni a büntetőeljárás eredményességének, valamint az indokolatlan jogkorlátozás elkerülésének együttes szem előtt tartásával. A Bv. Szabályzat 244. § (2) bekezdése értelmében az előzetesen letartóztatott védőjével az intézetben rendszeresített távbeszélőn ellenőrzés nélkül folytathat beszélgetést, az intézet azonban visszahívással meggyőződhet a hívás jogosságáról.

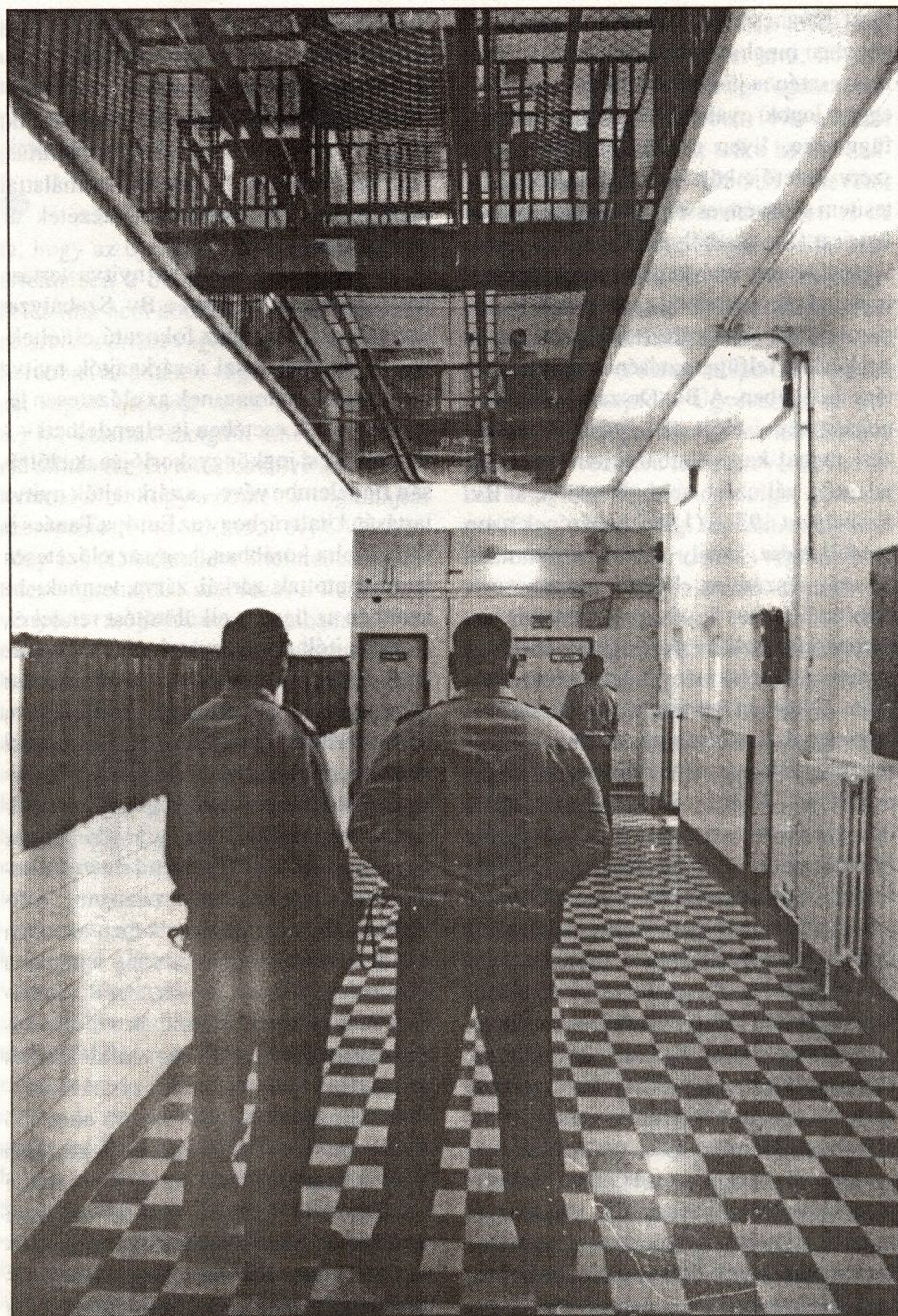
● A Legfőbb Ügyészség 1995-ben kötelező munkatervi feladat keretében vizsgálta az elítéltek büntetés-végrehajtási intézetben kívüli tartózkodásának törvényességét. A vizsgálat több esetben megállapította, hogy olyan elítélt is kapott az intézet időleges elhagyására engedélyt, akivel szemben újabb büntetőeljárás volt folyamatban. A törvényi szabályozás ugyanis kifejezetten csak a kimaradás, valamint az enyhébb végrehajtási szabályok körében zárta ki ilyen esetekben az intézet elha-

gyásának lehetőségét. A Bv. Szabályzat október 1-jétől kimondja, hogy *rövid tartamú eltávolítás sem engedélyezhető*, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban [82. § (1) bek. a) pont]. A 184. § pedig úgy rendelkezik, ha az elítélt ellen az engedélyező hivatalos tudomása szerint újabb büntetőeljárás van folyamatban, a döntés előtt be kell szerezni – az eljárás szakaszától függően – az ügyész vagy a bíróság véleményét. Ilyen esetben csak akkor indokolt a félbeszakítás engedélyezése, ha az eset összes körülményének ismeretében nem kell tartani az elítélt szökésétől, elrejtőzésétől, valamint attól, hogy a félbeszakítás során a folyamatban lévő büntetőeljárás eredményességét veszélyezteti.

A Bv. Szabályzat 257. §-a értelmében ha az előzetesen letartóztatottal szemben a bíróság más ügyben szabadságvesztés végrehajtását rendeli el – a szabadságvesztésre átváltott közérdekű munkát vagy pénzbüntetést kivéve –, az intézet az előzetes letartóztatást megszakítja és a szabadságvesztést hajtja végre. A szabadságvesztés végrehajtása alatt ilyen esetben az előzetes letartóztatás tartamának lejártáig vagy megszüntetéséig az intézet a rendelkezési jogkör gyakorlójának előírásait köteles végrehajtani. Így például ha az ügyész korábban a letartóztatott büntetésétől történő elkülönítésről rendelkezett, ez az előírás az előzetes letartóztatás tartamának lejártáig továbbra is hatályos. Ha a szabadságvesztés végrehajtása alatt az előzetes letartóztatás tartama nem jár le, vagy nem szüntetik meg, a szabadságvesztés lejárta után az előzetes letartóztatás végrehajtását folytatni kell.

● A Bv. tvr. 37/A §-a, valamint a 118. § (4) és (5) bekezdése lehetővé teszi az in-

MÚHELY

tézet parancsnoka számára, hogy a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén a fogvatartottakat megillető egyes jogok gyakorlását időlegesen felüggyessze. Ilyen esetben a fogva tartó szerv vezetője köteles haladéktalanul értesíteni a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészt (Bv. Szabályzat 53. §), aki megvizsgálja az intézkedés indokoltságát, jogszerűségét, szükség esetén rendelkezik tartalmának megváltoztatása, a jogok gyakorlása felfüggesztésének megszüntetése érdekében. A Bv. Országos Parancsnokság képviselője az ügyészi rendelkezési joggal kapcsolatban kiemelte, hogy jelentős változást eredményezett a Bv. Szabályzat 193. § (1) bekezdésének azon rendelkezése, amely szerint a nyomozó hatóság részére az elítéltet a parancsnok csak az illetékes ügyész engedélyét is tartalmazó írásbeli megkeresésre adhatja ki nyomozati cselekmények lefolytatása céljából. E körben felmerült, hogy ki az illetékes ügyész. Álláspontja szerint ez nem a bv. felügyeleti, hanem a nyomozás törvényessége feletti felügyeletet ellátó ügyész, a kérdésben azonban szükségesnek tartotta a Legfőbb Ügyészség állásfoglalásának beszerzését. Elmondta, hogy a büntetés-végrehajtási intézet az érintett ügyészi kompetenciát nem vizsgálja, nem is vizsgálhatja, ha az ügyészi engedély rendelkezésre áll, a parancsnok ennek alapján fog eljárni. Külön is kiemelte az előzetesen letartóztatottak telefonhasználatával kapcsolatos problematikát. Utalt arra, hogy a kérdést a Bv. tvr. nem szabályozza, a Bv. Szabályzat azonban biztosítja a védővel ellenőrzés nélkül, valamint az ügyész, illetőleg a bíró által meghatározott más személyekkel az ellenőrzés melletti telefonbeszélgetés lehetőségét. Kér-

te, hogy az ügyészek indokolt esetben rendelkezzenek a telefonhasználat lehetőségéről, mert ellenkező esetben a büntetés-végrehajtási intézetek ezt úgy értelmezik, hogy az ügyész az ilyen kapcsolattartást nem engedélyezte. A telefonhasználatl kapcsolatos kérelmeket az intézetek az ügyészséghez továbbítják.

A zárkaajtók zárva és nyitva tartása kapcsán elmondta, hogy a Bv. Szabályzat kivételesen a fegyház fokozatú elítéltekénél is lehetővé teszi a zárkaajtók nyitva tartását, sőt a parancsnok az előzetesen letartóztatottak esetében is elrendelheti – a rendelkezési jogkör gyakorlójának előírásait figyelembe véve – a zárkaajtók nyitva tartását. Utalt rá, hogy az Európa Tanács is kifogásolta korábban, hogy az előzetesen letartóztatottak zárkái zárva vannak, ha azonban az ügyész elkülönítést rendel el, a zárkaajtók zárva maradnak. Kiemelte, hogy a zárkaajtók esetleges nyitva tartása nem érinti azt a biztonsági rendelkezést, mely szerint az előzetesen letartóztatott az intézet területén csak felügyelettel közlekedhet. Rámutatott arra, régi probléma oldódott meg azáltal, hogy a jogszabály az ügyészi, illetőleg a bírói rendelvényt a befogadás feltételeként határozza meg. A fiktalkorú fogvatartottak esetében azonban más a helyzet, mert a bíróság határozza meg a fogva tartás helyét, ezért rendelvény hiányában is befogadják a bírói végzés alapján. Szólt arról, hogy az ideiglenes befogadás kapcsán van változás. Az ideiglenes befogadás ugyanis az arra okot adó körülmény megszűnéséig, de legfeljebb harminc napig tarthat. Az új jogszabályi rendelkezések alapján ha az elítélttel szemben új büntetőeljárás van folyamatban, a büntetés félbeszakításának engedélyezésekor ki kell kérni a rendelkezési jog

gyakorlójának a véleményét. Ezzel kapcsolatban feltehetően szaporodik azoknak az eseteknek a száma, amikor az intézetek tájékoztatást kérnek az ügyészekről az eljárásról.

● Az *őrizettel* kapcsolatban elmondta, hogy az új jogszabályi rendelkezések értelmében a büntetés-végrehajtási intézetek már nem kötelesek annak végrehajtására. Az őrizet végrehajtásának alapjául korábban a büntetés-végrehajtási szabályzat végrehajtásáról szóló 101/1981. (IK. 2.) IM-utasítás szolgált, amely a bíróság elé állítás esetén tette lehetővé azt. Figyelemmel arra, hogy a büntetés-végrehajtás szervezetéről szóló 1995. évi CVII. törvény 1. § (1) bekezdése értelmében a büntetés-végrehajtási szervezet a külön törvényben meghatározott szabadságelvonással járó büntetéseket, intézkedéseket, büntetőeljárási kényszerintézkedéseket, szabálysértés miatt kiszabott pénzbírság átváltoztatása folytán megállapított elzárást, továbbá – törvény által megállapított körben – az idegenrendészeti őrizet végrehajtását látja el, és az őrizet végrehajtására a büntetés-végrehajtási szervezetet külön törvény nem kötelezi – a Bv. tvr. sem –, ezért a végrehajtásnak nincs jogszabályi alapja. Kétségtelen, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek kijelöléséről szóló igazságügy-miniszteri rendelet – amely utal az őrizet bv. intézetekben történő végrehajtására is – hatályon kívül helyezése elmaradt, ez azonban csak átmeneti állapotot eredményez, mert a hatályon kívül helyezés hamarosan megtörténik. Erre is figyelemmel átmenetileg be lehet fogadni – együttműködés keretében – az őrizet is a bv. intézetbe, azonban a hivatkozott IM-rendelet hatályon kívül helyezését

követően erre már nem lesz lehetőség. Több hozzászólás is kitért arra, hogy a Magyar Helsinki Bizottság fogdamegfigyelő programja keretében 1996 elejétől ellenőrző látogatásokat tett a hazai rendőrségi fogdáknak és 1996 II. félévétől kezdve a kijelölt bv. intézetekben is az előzetes fogva tartás foganatosításának körülményeit vizsgálja. A bizottság fogdákat érintő munkájáról készült tájékoztató nagy felháborodást keltett, az ügyészi munkával kapcsolatos alaptalan megállapításairól a Legfőbb Ügyészség már korábban kifejezésre juttatta fenntartásait. A jelentés tervezetére tett észrevételei sorában a Legfőbb Ügyészség hangot adott annak, hogy a rendőrségi fogdáknak foganatosított előzetes letartóztatás végrehajtása törvényességi felügyeletének ügyészséghez kerülésétől kezdve (1990) a bv. felügyeleti szakág egyik fontos feladata. Ennek keretében az ügyészség az elmúlt hat évben számos olyan fogdát záratott be, amelyek nem feleltek meg a minimális követelményeknek sem, emberi tartózkodásra alkalmatlanok voltak. Ennek is köszönhetően az országban lévő 110 rendőrségi fogdából jelenleg csak 85 üzemel. A legtöbb fogda több évtizeddel ezelőtt épült, az akkori kívánalmak alapján. Általános probléma a zárkák nem megfelelő alapterülete, a természetes világítás, az elégséges természetes szellőzés hiánya, a tisztálkodási feltételek elégtelensége. A fenti hiányosságokra az ügyészi vizsgálatok már számtalanszor rámutattak, azok megszüntetése érdekében intézkedések történtek. A fogdák állagának, felszereltségének, az elhelyezési körülményeknek a javítását, a nemzetközi normákhoz történő igazítását a Legfőbb Ügyészség többször kezdeményezte a Belügyminisztéri-

umnál, valamint az Országos Rendőr-főkapitányságnál. A hozzászólók rámutattak arra, hogy egyes esetek tendenciózus kiragadása az összes ügyészi vizsgálat és intézkedés ismerete nélkül nem lehet alkalmas megalapozott következtetés levonására, sőt téves következtetésekre vezethet. Igaz ugyan, hogy a rendőrségi fogdák állapota a mai napig nem felel meg a nemzetközi előírásoknak, azonban erről nem az ügyészség tehet, ez nem az ügyészi munkát minősíti. A hozzászólók egyike elmondta, hogy a bv. országos parancsnoka aláírt egy együttműködési megállapodást a Helsinkai Bizottsággal, amely hét büntetés-végrehajtási intézetet érint, köztük a Fővárosi Bv. Intézetet is. Felhívta a figyelmet a bizottság ellenőrzésével kapcsolatban arra a veszélyre, hogy annak tagjai a börtön világát nem ismerik, ezért a kérdéseiket sem pontosan teszik fel, így azokra tárgyilagos választ nem kaphatnak. Példaként hozta fel, hogy ha megkérdezik a fogvatartottakat, hányan voltak szabad levegőn, és hétből csak három jelentkezik, a többi négytől már nem kérdezik meg, egyáltalán akarták-e gyakorolni ezt a jogukat, hiszen a szabad levegőn tartózkodás nem kötelező.

● *Az intézeteken kívüli foglalkoztatás* problematikáját is többen érintették. Így az egyik hozzászóló utalt arra az esetre, amikor a több mint 15 millió forint kárt okozó csalás elkövetőjét a bíróság három évi szabadságvesztésre ítélte, majd enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása kapcsán 6 hónapi szabadságvesztés kitöltését követően a hozzátartozója által létrehozott étteremben – mint külső munkahelyen – dolgozott vezetőként. A konkrét esetben a több évi szabadságvesztés úgy

telik el, hogy annak igazi céljai nem hatályosulnak. A fentiek alapján komoly veszélye van annak, hogy a gazdasági bűncselekményi körből a büntetés-végrehajtási intézetbe bekerülő elítélteken gyakorlatilag nem hajtják végre a büntetést. A hozzászóló utalt a közhasznú munka végzésével kapcsolatos visszásságokra is.

Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásával kapcsolatban elhangzott, hogy a hatályos jogszabályi rendelkezések számos gyakorlati problémára nem adnak megnyugtató eligazítást. Utaltak rá, hogy tág törvényi rendelkezések mellett nagyon nehéz egységes gyakorlatot kialakítani, és így értelemszerűen nagyobb a hibás döntések száma is. Feltétlenül indokoltak tartották a vonatkozó jogi szabályozás felülvizsgálatát, pontosítását. Az enyhébb végrehajtási szabályok engedélyezése a bv. bírótól egyfajta prognózis felállítását igényli, melynek keretében nagyon nehéz megjósolni, hogy az, akit enyhébb végrehajtási szabályok kapcsán az intézetből kiengednek, nem követ-e el újabb bűncselekményt, betartja-e az intézetben kívüli tartózkodás szabályait. Az evsz. hatálya alatt álló elítélt pótnyomozásra való kikérésével kapcsolatos véleményként fogalmazódott meg, hogy arra nincs lehetőség, mert az engedélyezés a hatályos jogszabályi rendelkezéssel lenne ellentétes. Az őrizet végrehajtásával kapcsolatban felmerült gondolatokkal összefüggésben felvetették, hogy nem volt kellően átgondolt az a jogalkotói elhatározás, amely az őrizetet kivette a büntetés-végrehajtási intézetekben foganatosítható fogva tartások köréből. Előfordulhat ugyanis, hogy rendőrt kell őrizetbe venni, akit nem lehet abban a rendőrségi fogdában elhelyezni, amelynek illetékességi területén ko-

rábban szolgálatot látott el. Megtörténhet, hogy valamely rendőr-főkapitányság egyik vezetőjével szemben kell őrizetet elrendelni, ilyen esetben értelemszerűen egyik megyei fogda sem jöhet szóba. A telefonhasználattal kapcsolatos felvetések sorában súlyos gondként jelölték meg a védőn kívüli személyekkel történő telefonbeszélgetés ellenőrzésének megoldását. Utaltak rá, hogy a Matáv az intézet kérésére telepíti a telefont, azonban nem hajlandó azon plusz behallgatási lehetőséget teremteni. Előfordult, hogy a módosabb fogvatartottaknak több, akár 6-7 védője is van, sokuk mobiltelefonnal rendelkezik, kérdés, mit tegyen ilyenkor a bv. intézet. Elhangzott, hogy egyes intézetekben – különösen a letöltőházakban – csökként a fogvatartottak létszáma, ezért megfontolásra javasolták azt a lehetőséget, hogy a megyei intézetekből a fogvatartottak egy része átszállítható legyen a letöltőintézetekbe. Komoly gondként jellemezték, hogy nem minden esetben lehet biztosítani a jogszabályban előírt egy órai szabad levegőn tartózkodást, mert az előállítások nagy száma miatt az ehhez szükséges személyzet nem áll rendelkezésre. Helytelenítették azt a megoldást, hogy a nyomozás befejezése előtt a rendőrségi fogdából a bv. intézetbe átszállításra került fogvatartottat néhány nap múlva a rendőrök visszakérik további nyomozati cselekmények elvégzése céljából.

● Az idegenrendészeti őrizet végrehajtásával kapcsolatos problémára is többen felhívták a figyelmet. Elmondták, több esetben előfordult, hogy az őrizetet olyan országba utasították ki, ahol a testi épsége veszélyben volt. A rendőrség határozata nem minden esetben tartalmazta,

hova utaztatják ki az őrizettest, csak azt, hogy az ország területét köteles elhagyni. Az idegenrendészetre vonatkozó jogszabályi rendelkezések értelmében a bíróság havonta felülvizsgálja a fenntartás szükségességét. Többször előfordul, hogy az érintett rendőrkapitányság megteszi az előterjesztést, a bíróság azonban nem hajlandó elvégezni a felülvizsgálatot. Utaltak arra, hogy számos esetben azért marad el az idegenrendészeti őrizetesnek a rendőrségi fogdából bv. intézetbe történő átszállítása, mert az intézeti befogadáshoz a jogszabály számos feltételt – pl. orvosi igazolást – követel meg, amelynek beszerzése anyagi ráfordítással jár.

Az egyik hozzászóló rámutatott, hogy a katonák őrizetének és előzetes letartóztatásának végrehajtása problémát jelent. Egyet értett azzal a megállapítással, hogy a rendőrt – amennyiben büntetőeljárás indul ellene – ne abba a fogdába vigyék, ahol korábban dolgozott. Rámutatott, hogy a katonai fogház alkalmas a huzamosabb fogva tartásra, ezért az lenne a megoldás, hogy az előzetesen letartóztatottat, valamint a Budapesti Katonai Ügyészség által őrizetbe vett személyt helyezték el a fogdában. Utalt arra, hogy katonát a hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében be lehet fogadni a rendőrségi fogdába, büntetés-végrehajtási dolgozót pedig a katonai fogdába is. Kiemelte, hogy a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény rendelkezései értelmében a büntetés-végrehajtási dolgozók a büntető jogszabályok alkalmazása körében ismét katonák lettek.

Többen is sajnálatosnak tartották, hogy a Bv. Szabályzat megalkotása hosszú időn keresztül váratott magára an-

nak ellenére, hogy a büntetés-végrehajtás már 1994-ben elkészítette annak nyers tervezetét. Időközben azonban különböző jogszabályok léptek hatályba, amelyekkel a tervezetet szintén egyeztetni kellett. Kiemelték, hogy számos országos parancsnoki intézkedés vár még megalkotásra, illetve felülvizsgálatra – többek között a biztonsági szabályzat is –, amelyek megszületéséig lehet, hogy az egyes intézetekben a jogszabályi rendelkezések értelmezési-alkalmazási gyakorlata eltérhet. Hangsúlyozták, hogy az új jogszabályi rendelkezések hatálybalépését követően a magyar büntetés-végrehajtási jog megfelel a nemzetközi elvárásoknak, sajnálatos azonban, hogy a végrehajtáshoz szükséges személyi-tárgyi feltételek nem minden vonatkozásban adóttak. Utaltak arra, hogy nemcsak a büntetés-végrehajtási

szervezetnél vannak gondok a jogszabályok értelmezésével kapcsolatban, hasonló problémák tapasztalhatók azoknál is, akik kapcsolatba kerülnek a végrehajtással. Példaként említették azt az esetet, amikor a védő telefonon kérte az intézetet, hogy a fogvatartottat szállítsassák át másik intézetbe. Az ilyen esetek kezelésére a büntetés-végrehajtás nincs felkészülve. Hasonlóan gondot jelent az az igény, hogy a bv. olyan dolgokat is indokoljon meg, amelyekre jogszabály alapján nem köteles. Hangsúlyozták a külső kontroll szükségességét, mert egy emberekkel foglalkozó szervezetnek nem lehet titkolnivalója. Nyomatékosan aláhúzták azonban a tárgyilagosság igényét, azt, hogy hallgatassék meg mindkét fél.

Lajtár István–Vókó György

Pályamódosítás

*Jónás Illés sportról, kollégákról,
Moldováról*

A Gyorskocsi utcai előzetesház szűk előterében öt-hat fogvatartott foglalatoskodik egy óriási centrifuga gépkocsin történő elszállításával. A kísérővel baktatok felfelé a kopott lépcsősoron: ha ezek a kövek beszélni tudnának, sok-sok személyes és történelmi tragédiáról mesélnének, gondolom. A komor, nyolcvanesztendő falakkal szemben üde kontrasztot képez az elém siető, vidám arcú, dinamikus egyéniségű JÓNÁS ILLÉS, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet II. számú objektumának alegységvezetője. Hozzá jöttem. A kilencedik éve bévésként dolgozó fiatalember emberi, szakmai profilját szeretnénk felvillantani az alábbiakban.

Jónás Illés Nagykátán született, jól tanult, kiválóan sportolt, majd Egerben folytatta középiskolai tanulmányait. A gyermekkori álmom: futballista, testnevelő tanár akart lenni. A realizálódó valóság: a Kossuth Lajos Katonai Főiskolára jelentkezik, Szentendrére.

– A főiskolán testnevelői tanári diplomát és katonai szakdiplomát szerezve 1984-ben csapathoz kerültem, Aszódra. Az első munkahelyem katonai jellegű volt, szakasparancsnoki, századparancsnok-helyettesi beosztásban. Érdekes munkám volt a tábormoki kart kiszolgáló kommandáns ezred tagjaként. Ment a sport is, rengeteget futballoztam a környék alacsonyabb osztályú csapataiban.

– *A rajongás most is érződik a hangján.*

– A foci a mindenem. Nagyon kevés barátom van, de két-három éleltre szóló barátságot kötöttem a pályán. Aztán függetlení-

tett KISZ-titkár lettem, az ifjúsági mozgalom már lefelé hajló korszakában. Nem kellett látnoki képesség ahhoz, hogy érzekeljem, ennek hamarosan vége lesz. Névadók, kispályás focik sorát szerveztem, diszkókat is, persze. Majd visszakertem magam az alegységhez. Másfél évi szolgálat után úgy éreztem, váltanom kell. Megnősültem, Pest kezdett vonzani, a tanulás, az ELTE könyvtáros-népművelő szak kombinációja. Pechemre az előljáróim nem engedtek tanulni, nekik egyetemet végzett alegységparancsnok nem kell, mondták, végezzek inkább katonai akadémiát. Én mindenáron Pestre akartam kerülni, és mivel a hadsereg kötelékében erre akkor nem volt lehetőségem, kértem áthelyezésemet a büntetés-végrehajtáshoz.

– *Közelebbről nem informálódott az itteni munkáról?*

– De igen, volt egy rokonom a Markóban, ő beszélt rá e választásra. Ez 1989-ben történt.

– *Mik voltak az első tapasztalatai?*

– A jövedelem jelentősen megugrott, s az egyik zárt világból átkerültem a másik zárt világba. A Gyorskocsi utcában őparancsnokként kezdtem, majd vezető nevelő lettem.

– *Volt-e valami szokatlan a munkakörében?*

– Az életkori eltéréseket említhetem. A beosztottjaim jelentős hányada idősebb volt nálam. Én még nem voltam harmincéves, és középkorúakat irányítottam.

– *Nem zavarta?*

– Nem, sőt, az idősebb kollégákhoz hamarabb megtaláltam a hangot a komolyságuk, az élettapasztaltuk révén, mint néhány időtlenkedő, szeleburdi fiatalal. Ezután megbízott objektumvezető lettem, ami tulajdonképpen osztályvezető-helyettesi beosztás.

Az objektum nagy létszámú előzetesház, ahová a legváltozatosabb bűncselekmények gyanúsítottjai kerülnek, felnőtt férfiak, magyarok és külföldiek vegyesen. Az objektum élén az aleggységvezető áll. Ez új elnevezés, az új törvény és a biztonsági szabályzat szerint.

– Gyakorlatilag az egész ház felelőssége magán van – teszem meg zöldfülű kijelentésemet. Pillanatnyi habozás és szerénység tükröződik beszélgetőpartnerem arcán, de máris sorolja a biztonsági felügyelet, bv. osztály „ki-kihez tartozik hálózata”. A lényeg: 450 kemény fiúra vigyáz a száznál csekélyebb létszámú személyi állomány.

– *A fővárosban nehéz megfelelő személyzetet találni. Önt, úgy hírlik, kedvelik a beosztottjai. Miért van ez így?*

A dicséretet máris elhárítja. Leolvasom arcáról, hogy rokonszenes, harmonikus humanitása, jó szervezőkészsége, katonás fegyelme formálta vezetővé Jónás Illést. Amit viszont elmond, az a nagy utánpótlási gondokról szól.

– A tíz évvel ezelőtti adatokhoz képest elképesztően megnövekedett a büntetés-végrehajtást elhagyók száma. Ott tartunk, hogy öt évnél idősebb dolgozónk nagyon kevés van. Az új belépők gyorsan továbbállnak. Elsajátítják a szakma alapjait, pár hónap és máris elbúcsúznak. Egyelőre még tudjuk pótolni őket, de jelentős idő elmege az újak kiképzésével. Aggasztónak találom – ami az állományt illeti – a bévé jövőjét.

– *Mit mondanak a leszerelők?*

– A szokásosat. Máshol jobban keresnek. Van, aki kft.-t nyitott, van, aki külföldön keresi megélhetését. S nem ilyen aurában, veszélyes munkahelyen.

– *Mi az, ami a Gyorskocsi utcai objektumban még külön növeli a feszültséget?*

– Főként az előállítások óriásira növekedett száma. Vannak olyan tárgyalások, amelyek izzó légkörétől már eleve tartanak az erre kijelölt felügyelők. Nem könnyű élethelyzeteket kell megoldaniuk.

– *Említene esetleg egy példát?*

– A Markó utcai bíróság folyosóján a közelmúltban két felügyelő kísért két fogvatartott a népes rokonságtól övezve. Az egyik fogvatartottra rátámadt a rokonság. Mivel a sértett életét a felügyelő köteles megvédeni, a mi emberünk is akaratlanul belekeveredett a dulakodásba.

– *De nem kellett fegyvert használnia...*

Az őmagy arcán pajkos mosoly suhan át.

– Ügyesen megoldotta a „szitut” a koléga. A legagresszívabb támadót tette harcképtelenné. Megtorpant a tömeg, csak néz-

te, mi is történik. És látta a gyors és határozott fellépést.

– Azt mondják, nemcsak a határokon, a börtönökben is érződik a populáció összetételén, honnan utaznak be legtöbbször Magyarországra.

– Valóban így van. A lengyelek megfogtak, a románok száma megugrott. A ház másik nagy problémája a kelet-európai bűnözők begyűrése. A populáció egyharmadát teszik ki a külföldiek. Egy-két brazil, kolumbiai, néhány kínai fordult elő a népes román, ukrán, orosz légióban.

– Hogy beszélnek például a kínaiakkal?

– Sehogyan sem. Három kínai gyanúsított bent van a töltesen meggyilkolt kínai vállalkozó bűnjegyében. Négy kínai tolmács van az egész országban, közülük én kettőt ismerek. Az egyik a kínai konzulátuson dolgozott, a másik egy régóta hazánkban élő kínai hölgy. Őket kérem be szükség esetén. A múltkor a hölgy nem értette meg

az egyik kínai fiút, mert az más nyelvjárásban beszélt. Passz. A megoldás az, ha a kínaiak tanulnak meg magyarul.

– És tanulnak?

– A zárt falak világában rákényszerülnek, egyre jobban beszélnek magyarul. Kérelmeik vannak, az ő érdekük, hogy beszéljenek a nyelvünkön. A másik zárkából könyvet kért az egyik kínai fiú, és zárkatársa már tört magyarsággal képes volt fordítani. Az orosz nyelvűekkel szerencsének van. Egy Ukrajnából származó kollégánk korábban egy magyar utazási iroda alkalmazottja volt, a szláv nyelvcsaládhoz tartozókkal szót ért. Szorgalmazni kéne, hogy embereink nyelvet tanuljanak, de a szolgálati kötelemek feszített tempója miatt erre kevesen vállalkoznak.

– A külföldiek őrzése nemcsak a nyelvi problémák miatt lehet nehezebb.

– Több a gond velük, durvábbak, agresszívabbak. Nem könnyű pszichésen egy idegen ország börtönében csücsülni.

– Hányan „csücsülnek” egy-egy zárkában? Vegyesen a magyarokkal vagy elkülönítve?

– Vegyesen tartózkodnak bent, a zárkák létszáma változó, két főtől tizenhatig.

Még az is előfordult, hogy inzultálták az objektum fiatal vezetőjét. Az egyik fogvatartottat Jónás Illés utasítására helyezték át másik zárkába, ami az illetőnek nem tetszett. Dühöngeni kezdett a zárkában, s az odasiető alegységvezetőt seprűnyéllal hadonászva fogadta. Az egyik konfliktus megoldódik, s máris jön a másik. Különösen nehéz az öngyilkossággal kísérletezőket megnyugtatni

– A múltkor egy önakasztásra készülőnél kellett elővenni az ékesszólásomat. Nem hatott rá. Anyázni kezdett. Valódi türelemjáték volt.

– *Mit tesz, ha ön is rossz hangulatban van? Előfordulnak frontérzékeny napok?*

– Gyakran. Ilyenkor az is bosszant, ha valaki az öltözőben nem kapcsolja le a vilányt. A környezet is érzékeli a feszültséget, ezért azt mérsékelni kell. Az értetlenséggel naponta megküzdök. Akkor vagyok a legmérgesebb, ha jó szándékkal közelítek valakihez, és ellenséges indulat rá a válasz.

– *Azt itt gyakran átélheti. Nem gondol vissza a forró pillanatokban nosztalgiával a katonaságra?*

– Nem én. A hadsereg is vajódik a NATO-csatlakozás miatt, állások szűnnek meg. Én szeretem a bévét, minden feszültségével együtt.

– *Ahogy Moldova mondaná: Akit a mozdony füstje megcsapott, illetve a mi olvasatunkban, akit a bévé levegője megérintett, fogva van valamiképp...*

– Ne is emlegesse Moldovát. Neheztelék rá. Sokat segítettem neki anyaggyűjtés közben, mégis valótlanságokat, félrevezető információkat írt le bamba smasszerokról, akik a helyesíráshoz is alig konyítanak.

– *Nem így van?*

– Nem. A mi dolgozóink nem primitívebbek, nem butábbak az átlag magyar munkahelyek munkavállalóinál. Persze, nem is okosabbak. Az előbb kérdezte, mi a titka annak, hogy az állomány szeret. A közvetlenségem, talán. A beosztottjaim nagy része fiatalabb nálam, de korban még közel állunk egymáshoz. Olykor még magánéleti problémáikra is tőlem kérnek tanácsot.

– *Például?*

– Az egyik ór a nősüljön, ne nősüljön örök dilemmájáról faggatott. Ne tegye, tanácsoltam, mivel éretlennek találtam még a házasságra. Az ór megnősült, egy év múlva elvált.

Mint ahogy a főnöke is. (Zárójelben jegyezzük meg, beszélgetőpartnerünk ama ritka vezetők közé tartozik, akik elváltak.) Egyedül él, tizenkét éves fia jó sportoló, imád kosárlabdázni. Az apuka most hagyta abba a focizást, már csak hobbiként műveli, hetente kétszer-háromszor játszik az öregfiúk csapatában. Örök sportszerelmesként futballmeccsek szurkolója. Nézőként. Koncerteken is részt vesz, hallgatóként. A klasszikus és könnyűzenét egyaránt szereti.

– *Gyermekkoromban nagybőgőztem és basszusgitároztam – mondja –, elkötelezettje vagyok a zenének. Sok zenész ismerősöm van.*

– *A társaságban hogyan fogadják el az ön egyenruhás beosztását?*

– Más életmód az övéké, más kör ez. De tudja, ki ült azon a széken, ahol most maga ül, és beszélt négy órán át?!... Egy nagyszerű, kemény egyéniség, a fiatalok egykori bálványa...

– *Nem tudom...*

– Hihetetlen, de Pataky Attila – vágja rá győztesen, a Gyorskocsi utca illetén vendégére büszkén –, erre járt, beugrott, megbeszéltünk egy fellépést. Idén szeretnék a Markóban négy koncertet megrendezni. Háromszáz embert tudnánk megmozgatni, színt vinni az egyhangú rabéletbe. Alig történik valami ezekkel a fiatal férfiakkal. Jön az ügyvéd, megy az ügyvéd. A zene feloldja a szürkeséget. Keretünk nincs rá, de a fellépők ingyen vállalják.

– *Ha már így elkapta a lelkesedés, meséljen el egy derűs történetet a Gyorskocsi utcai előzetesház mindennapjaiból.*

– Márciusban Szeiler József és Zavadszky Gábor járt nálunk. Legnagyobb meglepetésemre az egyik fogvatartott közzöntő verset írt, el is szavalta, Szeilemek

címezve, aki meghatottan fogadta az ünneplés e módját. Megígérte, kiteszi a Fradi öltözőjében a szokatlan helyen született költeményt.

– *A hétköznapiokban azért kevés a derű.*

– Igen, de sok a kollegialitás. Itt valóban bajtársi a légkör. Hogyan lehet jó közösséget teremteni? Vezető beosztású munkatársaim érdeme elsősorban, amihez egy kicsivel én is hozzájárulok. Nagy természetes-séggel mozgunk a természet bénító rácsok, záruk tömegében. Akit a bévé levegője megcsapott? Hát igen, akik itt ragadnak, nem a jó életkörülmények okán, módján, hanem mert ez lett az életformájuk, hivatásuk, nem tudnak kiszállni. A Gyorskocsit jobb légkörűnek tartják, mint a Markót. Pedig a zsúfoltság elképesztő. Ebben a házban szintenként van annyi fogvatartott, mint egy kisebb vidéki házban összesen.

– *Őrnagy úr, mondjuk, a mai napja milyen?*

– Őtör keltem, hat harminckor már bent voltam az intézetben. Bízom benne, semmi rendkívüli dolog nem történik, s hazamegyek fél négykor.

– *Milyen szemmel nézi a tévé két perceit? Másképp, mint egy civil?*

– Néha még én is elképedek az emberi butaság, vandálság, kicsinyesség ilyenén áradatán. Sok jelzőt el lehetne mondani. Megdöbbenő agresszivitás uralkodott el.

– *Az agresszív bűnözőket önnek módja van közletről látni. Nem ködlik fel ilyenkor, békés etűdként, egy népművelés szakos diploma álma az ELTE-n?*

– Ismételem, nem bántam meg a pályamódosítást. Igaz, a továbbtanulástól itt is elváltak. A jogi egyetemet szerettem volna

elvégezni. A felettesem kijelentette, az intézetnek nincs szüksége jogot végzett őraprancsnokra. Én viszont annál inkább szorgalmazom, hogy a beosztottjaim tanuljanak.

– *Hogyan látja a falakon belül a jövőt?*

– Elkészerít a pénztelenség. Amikor az épület csinosítására, például festésre nem jut pénz. Igaz, a biztonság vonalán az elmúlt öt évben kielégítő beruházások történtek. Ez jó. De szerencsésebb lenne, amit nagyon óhajtanék, egy kisebb létszámú börtönépítkezés. Minden szinten egy-egy kondicionálótermet szeretnék kialakítani számukra, a feszültség levezetésére. Nem is a pénz hibázik e tervnél, hanem a szűk hely. A személyi állományra is ez vonatkozik, a mi feszültségeinkhez szintén kéne egy konditerem. Ez, úgy tűnik, egy-két éven belül megvalósul.

– *Járt-e külföldi börtönökben?*

– Még nem. Görögországban szoktam nyaralni. Szalonikiben tudom, hol van a börtön, de belül még nem jártam. Egy olasz börtönlátogatást szerettem volna megszervezni, de időhiány, elfoglaltságok miatt elmaradt.

A 35 éves alegységvezető megmutatja a kulturális színteret, a közösségi termet, ahol fogvatartottak által készített festmények díszítik a falat. Az egyik szép arcú kislány, hátán gyermekkel, menekül a viharos, sötét, fenyegető tájban. Az ismert reprodukció börtönbeli másán kés nyoma, csonkítás éktelenkedik. Még a festményeknek is tudomásul kell venniük, hol vannak...

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

1997. április 8–13. között Norvégiában, az idén novemberben Magyarországon megrendezésre kerülő nemzetközi EPEA-konferencia szervezőbizottsági ülésén *dr. Boros János* és *dr. Csetneky László* vett részt.

1997. április 11–20. között *Hegyes András*, a Bv. DOSZ titkárnak vezetésével magyar szak szervezeti delegáció tett látogatást Németországban és Franciaországban az ottani bv. szak szervezetek meghívására.

1997. április 14–20. között *Dobos István* vezetésével 4 fős delegáció tanulmányozta a moldáviai büntetés-végrehajtást.

1997. április 26–30. között *Komáromi István* vezetésével 3 fős delegáció tett látogatást a franciaországi DÉNY cégnél, amely tagja a SECURIDEV csoportnak. A cég vezető szerepet tölt be a mechanikus és motoros biztonsági záruk és főkulcsos rendszerek területén.

1997. április 26–29. között a Börtönorvosok Nemzetközi Tanácsa által Svájcban rendezett konferencián *dr. Ruscsák Mihály* vett részt.

1997. május 6–10. között a Szerb Köztársaságban *A büntetőjogi szankciók jogi és pönológiai aspektusból szemlélve* címmel megrendezett konferencián *Csapó József*, *Huszágh József* és *Kovács Gábor* vett részt.

1997. május 10–18. között *Csóti András* vezetésével 18 fős delegáció tanulmányozta a dán büntetés-végrehajtás rendszerét.

1997. május 9–19. között *Frank Tibor* Németországban tanulmányozta a gyermek- és ifjúságvédelmi szervek és szervezetek munkáját.

1997. május 20–21-én *Lengyel Gábor* és *Fok Róbert* a *Drogmentes körletek* címmel Ausztriában megrendezett konferencián vett részt.

1997. június 9–11. között a parancsnoki kollégium 25 tagja a szlovák büntetés-végrehajtásnál tett tapasztalatcsere-látogatást.

1997. április 2–4. között a szlovákiai *Martinban Kaszt János* és *dr. Ravasz Gábor* vett részt.

1997. június 22–28. között a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Bács- Kiskun Megyei Bv. Intézet 4-4 fős delegációja lengyelországi tapasztalatcserén vett részt.

1997. június 23–27. között a *Barsiné dr. Gráber Mária* által vezetett 4 fős delegáció tapasztalatcsere-látogatáson vett részt Romániában.

Pasko Romić, a horvát bv. főigazgatója vezetésével 1997. április 1–5. között 3 fős delegáció tett tapasztalatcsere-látogatást Magyarországon.

Zoran Stevanović igazságügyminiszter-helyettes vezetésével 10 fős börtönparancsnokokból álló szerb delegáció tanulmányozta 1997. IV. 23–25. között a magyar büntetés-végrehajtást.

RÖVIDEN

Dr. Georg Gerhard miniszteri tanácsos vezetésével 1997. április 28–30. között 4 fős bajor delegáció látogatott Magyarországra.

Marie-Louise Andrén és *Lennart Enehjelm* a svédországi skenasi bv. intézet munkatársai 1997. május 7-én meglátogatták a fiatalkorúak tököli bv. intézetét.

A Gherlai (Románia) bv. intézet 23 fős delegációja 1997. június 9–12. között több magyarországi bv. intézetet látogatott meg.

Dullah Omar, a Dél-Afrikai Köztársaság igazságügy-minisztere magyarországi tartózkodása során 1997. június 10-én meglátogatta a Fiatalkorúak Bv. Intézetét Tökölön.

Konferenciák

1997. május 27–30. között *Nők a börtönben* címmel Dobogókőn nemzetközi konferenciát rendeztünk. A tanácskozáson a magyar büntetés-végrehajtás szakemberein kívül résztvett 19 ország képviselője és a magyar társadalmi szervezetek képviselői.

1997. június 4–6. között megrendezett Kriminálexpo keretében a büntetés-végrehajtási szekció *Jogharmonizáció és nemzeti sajátosságok* címmel Pilisszentkereszten tanácskozott. A rendezvényen a magyar résztvevőkön kívül 3 ország képviseltette magát.

Bv-ügyészek továbbképzése

A börtönök törvényességi felügyeletét ellátó ügyészeknek szerveztek háromnapos továbbképzést Balatonlellén, ahova dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze meghívta az országos parancsnokság több vezetőjét, mindenekelőtt dr. Tari Ferenc altábornagyot. A jó hangulatú, kritikus hangvételű eszmecsere az új jogszabályok gyakorlati érvényesülésének problémáit igyekezett tisztázni, többnyire sikerrel.

Eredményhirdetés

A Magyar Börtönügyi Társaság pályázatára beérkezett pályamunkák megismerése után a szakmai bírálóbizottság az alábbi döntést hozta:

I. díjat nyert

Az enyhébb büntetés-végrehajtási szabályok helye, szerepe a büntetés-végrehajtásban című pályamunka.

Szerzői: *Zsigmondné dr. Zielinski Erika* bv. Órnagy és *Török János* bv. százados
Szolgálati helyük: *Budapesti Fegyház és Börtön,*

II. díjat nyert

A büntetés-végrehajtási bíró jogkörének kibővülése az 1993. évi XXXII. tv. alapján című pályamunka. Szerzője: Szentgyörgyiné dr. Rudnay Etelka bv. szds. Szolgálati helye: *Kalocsai Fegyház és Börtön,*

III. díjat nyert

A büntetések és az intézkedések végrehajtásában a jogi szabályozás vázlatos áttekintése, helyzete, feladatok a következő években című pályamunka.

Szerzője: *dr. Mészáros Józsefné*, bv. ezredes. Szolgálati helye: *Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság.*

A Börtönügyi Szemle műfaji megkötés nélküli pályázatán – a bírálóbizottság értékelése szerint – az alábbi eredmény született:

Első díjat (és az ezzel járó 30 000 forintot) kapta *Herczeg József* (Állampusztá) a *Szociális munka a börtönök árnyékában* című alapos elemző munkájáért, amelyet e számunkban *Mécses* címmel adunk közre.

Második díjat (20 ezer forintot) kapott *Oravec Máttyás* (Szeged) a *Két rács között* című írásáért. A zsűri találó megállapítása szerint a szerző olyan témához nyúlt, amelyről a legtöbb bévés hasonlóan gondolkodik.

Harmadik díjat (15 ezer forintot) kapott: *Köszler Antal* (Szeged) *Munkaprogramjavaslat a felkészítő részleget vezető nevelő részére* című dolgozatáért és a *Bíró György–Gáspár József* (Kaposvár) szerzőpáros *Megválaszolatlan kérdések* (A büntetés-végrehajtási etika nyomában) című munkájáért, mely a bírálóbizottság álláspontja szerint problémaérzékeny frás, annak ellenére, hogy akadnak vitatható megállapításai.

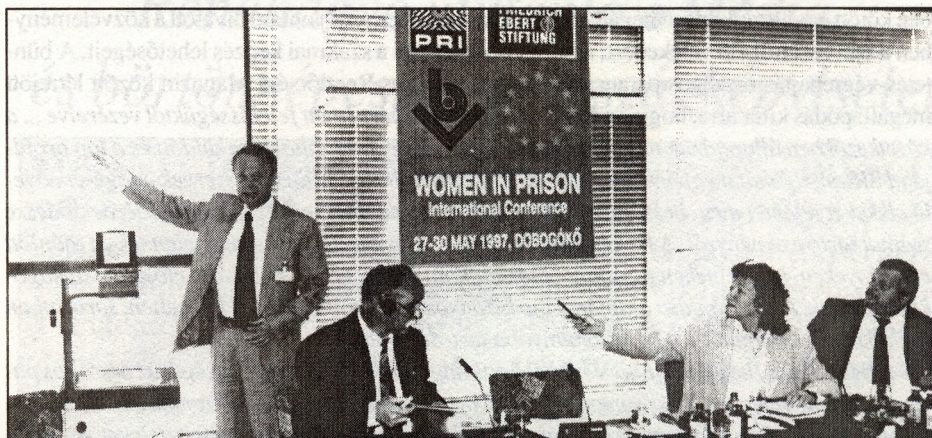
Dicséretet kapott *Hermann Ottó* (Pálhalma), akinek írása azóta a Börtönújságban megjelent.

A díjazott pályaműveket folyamatosan közreadjuk a Börtönügyi Szemle következő számaiban.

Valamennyi díjat nyert szerzőnek gratulál

A szerkesztőség

Képek – események

Közel húsz ország börtönügyi szakemberei vettek részt május végén a Nők a börtönben címmel Dobogókőn rendezett nemzetközi konferencián. A háromnapos eszmecszerén a résztvevők arra keresték a választ, megilleti-e a női fogvatartottakat a pozitív diszkrimináció, vagy körülményeik azonosak legyenek-e a férfiakéval. A tanácskozás vendégei kalocsai börtönlátogatáson ismerkedtek a magyar gyakorlattal, ahol is Csóti András országos parancsnokhelyettes és Mácsai Ferenc, az intézet parancsnoka (*alsó kép*) adott tájékoztatást, és válaszolt a kérdésekre.

Megállapodások

A büntetés-végrehajtás társadalmi kapcsolatainak bővülését mutatják azok a közelmúltban kötött együttműködési megállapodások, amelyek egyike javítani hivatott a közvéleményben a szervezetről élő vélekedést, a másik pedig bővíti a szakmai képzés lehetőségeit. A büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága és a Hekus Rendőrségi Magazin között létrejött megállapodás kitér arra, hogy „*a felek a közjó javításáért érzett felelősségüktől vezérelve ... a következőkben állapodnak meg: a Hekus vállalja, hogy a bv. által megküldött és a lap profiljába illő anyagokat megjelenteti. A bv. és az alárendeltségébe tartozó szervek image-ét növelő cikkeket jelentet meg, beszámol a sikerekről és eredményekről és minden közérdeklődésre számot tartó eseményről. A Hekus munkatársai – értesítés alapján – megjelennek az ajánlott eseményeken, helyszíneken és sajtótájékoztatókon, azokról a bv. munkáját elősegítő anyagokat közölnek. A bv. ajánlása alapján a lap bizonyos megjelölt témákkal kiemelten, sorozatban foglalkozik. ... Bemutatja a bv. állományába tartozók munkáját.*

A bv. vállalja, hogy a sajtótörvénnyel összhangban a Hekus tevékenységét az országos parancsnok irányításával messzemenően segíti, megfelelő úton eljuttatja számukra a napi információkat. A szerkesztőség munkatársainak tájékozódásához biztosítja a feltételeket. Meghívja őket és megteremti számukra a tudományos, szakmai, sport- és szabadidős rendezvényeken, valamint a klubhelyiségekben való rendszeres részvétel lehetőségét.”

A másik együttműködési megállapodás aláírására a Budapesti Fegyház és Börtönben került sor, amelyet a Bolyai János Katonai és Műszaki Főiskola és az intézet kötött. Az előzmények korábbra nyúlnak vissza. Tavaly az intézet személyi állománya lögyakorlatra igénybe vehette a főiskolai pisztolylőteret, a vezetői törzs tagjai pedig a főiskola vendégeként részt vettek a Bolyai Napok rendezvényein. Az együttműködési megállapodásban a folyamatosság biztosítására a felek kapcsolattartókat jelöltek ki. Az együttműködés területei a következők: *kiképzés, oktatás, módszertan, tapasztalatcsere, személyügyi, szociális és egyéb területek.* A kiképzés és oktatás témakörében a főiskola már eddig is biztosított az intézet számára lehetőséget a főiskolai *pisztolylőtér* használatára, ezennel a megállapodás alapján az igénybevétel a *helyőrségi kiképzőbázisra* és a főiskolai pisztolylőterre egyaránt kiterjed. Az intézet vállalta a megállapodásban, hogy figyelemmel kíséri és segíti a főiskolán bv. ösztöndíjjal tanulmányokat folytató hallgatók szakmai fejlődését. A módszertan területén a felek azt határozták el, hogy kölcsönösen átadják, illetve átveszik az általuk alkalmazott pedagógiai módszereket, különös tekintettel a nehezen kezelhető személyekre.

A felek megállapodtak abban is, hogy kicserélik szolgálati és kiképzési tapasztalataikat, valamint a fegyverzeti anyagokkal, a járművekkel és a híradóeszközök alkalmazásával összefüggő ismereteiket, továbbá azon jogszabályok alkalmazásának tapasztalatait, amelyek mindkét szervezetre vonatkoznak, kölcsönös információcserét határoztak el a létszámgazdálkodást érintő kérdésekben is. Meghívták egymást a Bolyai-napok, illetve az Adorján-nap rendezvényeire.

Helsinki

Rendhagyó útinapló • Média és börtönnépeség • Országképviselet

Március 12–15. között Helsinkiben nemzetközi konferenciát tartottak, amelyre meghívó érkezett a magyar büntetés-végrehajtás vezetőjének, dr. Tari Ferencnek, akit a delegáció tagjaként elkísérhettem. Velünk utazott még Ruzsonyi Péter, a bv. sajtóreferense, aki természetesen is kiválóan dolgozott. Az utazás és ellátás költségeinek döntő részét a szervezők fizették. A több tucat európai és tengerentúli ország mintegy ötven résztvevője több témában vitatta meg a börtönügy aktuális problémáit.

Közvélemény, médiák és a börtönnépeség – Az ítélelhező és a börtönnépeség – Börtönnépeség: volumen és forgalom – Eszközök a börtönnépeség szabályozására – Növekvő börtönnépeség mint irányítási kérdés: ezek voltak a megbeszélendő témakörök. Ebből az is kiderül, hogy központi kérdés volt a börtönnépeség alakulása, ennek okai és jövőbeni tendenciái. A konferencia szakanyagai természetesen a szakembereknek érdekesek, az olvasót ezúttal egy olyan résztvevő benyomásairól tájékoztatom, aki először utazott repülővel, és először járt külföldön ilyen eseményen. Induljunk hát együtt Ferihegyről.

A SAS, a skandináv légitársaság gépével repülünk, előbb Stockholmba, onnan a finn légitársaság gépével Helsinkibe. Ki az, aki nem fél az első légiúttól? Nos, nézzünk csak fel az égre, amint elhúz egy gép, csak egyetlen megnyugtató mondat jut eszünkbe: még egy sem maradt fenn. Amikor elfoglaltuk a helyünket és bezárták az ajtókat, a légikísérők – minden tévhittel ellentétben nem is olyan csinosak és fiatalok – felkészítettek bennünket az esetleges balesetre. Különösen az oxigénmaszk tett rám nyugtalanító hatást, hiszen tízezer méter magasan alig van oxigén, ráadásul vagy mínusz negyven fok lehet a felhők felett. A közel száz utassal együtt örömmel észleltem, hogy baj nélkül szálltunk fel, ugyan kicsit liftezett a gyomrom és bedugult a fülem, ám amúgy fenséges látvány tárult elém a ragyogó napsütésben. Mire észbekaptam, már elhagytuk az ország légterét – óránként úgy ezer kilométeres sebességgel –, és ráálltunk a légifolyosóra. Egyszer-kétszer „ugrott” csak meg a gép, amúgy sima, nyugodt volt az utazás és később a landolás is. Ételt és főként italt egyszer mindenki korlátlanul rendelhetett, azután már csak a saját zsebére. Skót whisky, francia bor, az először utazók kedvesen cukkoló társak és a felhők fölött mindig kék ég lenyűgöző látványa nyomán gyorsan eltelt a három óra.

A stockholmi repülőtéren kicsit magányosnak éreztük magunkat, először nem találtuk azt az állást, ahonnan a Helsinkibe induló esti gépre felszállhatunk. „*Ez már csak egy ilyen lezser légikikötő*” – mondta az információs hölgy, miután kiderült, hogy máshonnan indul a gép. Az üzletekben vámentesen lehet vásárolni, ám inkább csak nézegetünk, hasonlítgatunk, felmérve, mire nem futja aapidjából. Feltűnő, hogy milyen sok akatáskás úr az útitársunk, mintha stockholmi munkahelyükről este hazautaznának Helsinkibe. Kedd lévén, ez azért nem biztos, hiszen csak kézipoggyász van náluk, lehet, hogy hatalmas bőröndökkel utaznak. Sima a felszállás, csupán egy óra múlva a landolás is. Bár olyan benyomásom támadt, mintha kicsit bizonytalan lenne a pilóta, hiszen amikor már a megnyugtató leérkezést vártam, felgyorsított. Végül szinte észrevétlenül tette le a gépet, ami végtelenül megnyugtató, hiszen tudtam, öt napig a földön járhatok. Lassúnak tűnő sorbaállás, majd útlefél-ellenőrzés után végre kijutunk a reptérről, ahol már várnak bennünket a finn vendéglátók, akik a magyar országos parancsnokot régi jó ismerősként köszöntik. Amolyan minibusz vár bennünket és a lengyel delegációt, amelynek tagjaival – eszerint – egy gépen utaztunk. Hamar kiderül, ez bizony egy rabomobil, amelyet egy finn bévés vezet, majd ilyenekkel megyünk a börtönlátogatásra is.

A szállásunkra visznek a Grand Marina Hotelba, amely Helsink szívében, a tengeröböl partján van, átellenben a kongresszusi központ, a másnap kezdődő konferencia helyszíne. Mindhárman külön szobát kapunk, tiszta, elegáns, a bekapcsolt televízió képernyőjén figyelmes, névre szóló köszöntő: „*Üdvözljük Farkas Tibort szállodánkban, érezze jól magát.*” Miután elhelyezkedtünk, rögvést teszünk egy rövid sétát a szálloda körül, a tenger felől hűvös szél fúj, hamar visszatérünk, és a hazulról hozott ábrahámhegyi borral fejezzük be a napot.

Reggeli svédasztal a szálloda éttermében, amit csak azért említek, mert az öt nap során szinte mindig ugyanaz a választék: virsli, rántotta, sajtok, felvágottak és mindenféle gyümölcs, rengeteg zöldség, gyümölcslevek és tea, no és kávé. A finn kávé koffeinmentes, teásbögréből illik inni, és legalább kétszer kell kémi. De lehet tízszer is, nem okoz szívdobogást. Egyáltalán: a finnek egészségesen étkeznek, zsírmentesen főznek, egy vegetariánus is nagyra értékelné konyhájukat.

No, kezdődik a konferencia, a finn igazságügy-miniszter nyitja meg, aki energikus fiatalember, s mindössze néhány szóval üdvözli a résztvevőket, majd elnézést kérve, máris rohan a parlamentbe. A szervezők és a házigazda, a finn országos parancsnok véglegesíti a programot, amiből kiderül: általában reggel kilenctől – egyórás ebédszünettel – délután ötig tanácskozunk, kivéve a pénteket, amikor börtönlátogatás szerepel a programban. Szerda este fogadás a miniszternél, csütörtökön pedig a polgármesternél. Körülnézek a konferenciateremben, többségben vannak a férfiak, a gyengébbik nem főként a vendéglátók képviselőjében van jelen. Itt vannak a skandináv országok, a közép-európaiak, angolok, németek, portugálok, kanadaiak, amerikaiak, köztük vagy húsz országos parancsnok – ahogy itt mondják: börtönigazgatók. S persze az Európa Tanács, az ENSZ börtönügyi szakemberei, hiszen ők a szervezők. Feltűnő, milyen sokan jönnek oda dr. Tari Ferenchez, s némi büszkeséggel állapítom meg: börtönügyekben tényleg tekintélye van a magyar bévének – külföldön, természetesen mindjárt hozzá. Később az is kiderül, hogy a finn országos parancsnok a börtönigazgatók rangidőse, harminc

éve tölti be ezt a posztot. Őt azonban rögtön a magyar bévé vezetője követi, mindenki más hét évnél rövidebb ideje az első számú vezető.

Azt ígértem az olvasónak, hogy nem untatom szakkérdésekkel, de az első témát azért érdemes érintenünk. A közvélemény, a média és a börtönépesség témakörben ugyanis Tari Ferenc tartott elsőnek előadást, amelynek írásos anyagát megkapták a résztvevők, és egy rövidített változatot olvasott fel angolul a magyar delegáció. Élénk érdeklődés és kedvező visszhang fogadta a honi viszonyokat elemző tanulmányt,* amelyben az országos parancsnok egészében kedvezőnek ítélte a médiával való kapcsolatot. Szerénytelenség nélkül is örömmel állapíthattuk meg, hogy meglepetést és elismerést váltott ki az a tény, hogy Magyarországon nyilvános terjesztésű hetilap jelenik meg a börtönvilágról. Természetesen a magyar előadó is említette, hogy egy-egy rendkívüli esemény kapcsán nem mindig sikeres a média „tálalása”, és nem idegen a sajtótól a szenzációhajhászás sem. Az őt követő norvég előadó és több hozzászóló is keményen ostorozta a médiát, mondván: számos jó kezdeményezés bukhat meg börtönügyben egyetlen esemény miatt, amelyet a sajtó felnagyít.

A délelőtti program szinte percre pontosan ért véget, hála a finn levezető elnöknek, aki az utolsó felszólalótól udvariasan, de határozottan megvonta a szót, mondván: ebéd. Nos, valamennyi ebéd hasonló volt: kisebb hús, nagyobb zöldségkörítéssel, ez az előétel, majd nagyobb hús kevesebb zölddel. Persze volt rák, kaviár, rénszarvashús is, szóval, mindenki jóllakhatott, de leves nem volt sosem. A szívélyes finn vendéglátók ezt nem bánták, bár egyikük nagy lelkesedéssel beszélt a „gulásról”, amit magyarországi látogatásakor kóstolt.

De lépünk ki a konferenciateremből, ahol aznap délután, majd másnap is nagyüzem volt, azzal, hogy néhány érdekességre és az összegzésre visszatérünk. Nem untatom az olvasót a miniszteri és polgármesteri fogadással sem, amelyekre az volt jellemző, hogy pontosan kezdődtek és végződtek, amikor is a személyzet diszkréten elvonult az italokkal, mintegy jelezve a végét. Az étel és ital éppen annyi és olyan választékban, hogy megfeleljen az alkalomnak, de nem hivalkodó, nem pazarló, a maradékból a személyzet nem lakott jól. Itt is – ahogy esténként – kötetlen beszélgetések oldották az egyhangúságot, bár mindig a börtönügy volt a téma. Sok látogatója volt a magyar országos parancsnoknak, s nemcsak azért, mert a jó magyar borok közismertek, bár ez sem mellékes. Kellemes órát töltöttünk *Fábri* úrral, a szlovák főigazgatóval, akinek ízes magyar beszéde különösen belopta magát a szívünkbe. Az is, amit tőle hallottunk, hogy Szlovákiában duplájára emelik a rendőrök és a bévések bérét, mintegy kézzelfogható bizonyítékát adva társadalmi fontosságuknak. Kissé csalódott volt a lengyel országos parancsnok, aki új e poszton, és először járt ilyen konferencián: azt hiányolta, nem kap konkrét megoldási sémákat a gondjaikra. A portugál főigazgató csinos munkatársnőjével nagy érdeklődést mutatott a BörtönÚjság iránt. Mint elmondta: náluk is van egy kétheti lap. (Ígéretükhöz híven, újságjukat azóta el is küldték.) A lengyelek egyébként az ottani börtönújságot megszüntették s most újat kívánnak indítani, belátva, hogy hibáztak.

* Megjelent a Börtönügyi Szemle 1997/1. számában.

Az igazgatónő és egy drogfüggő elítélt

Péntek a börtönlátogatás napja. Rabomobillal indulunk a Helsinki környéki *kelavai* fiatalok-rúak börtönébe, majd utána a női börtönbe. Kevesen választották ezt a programot, így rajtunk kmöll a horvát és a cseh delegáció vesz részt. A fenyő- és nyírfaerdőkkel szegélyezett úton gyér a forgalom. Az igazgatónő a börtön bejáratánál fogad bennünket. Kedves, lelkes hölgy, aki nem titkolja: nem híve a börtönnek, bár tudja, akik ide kerülnek, azok rosszfiúk, hiszen számos alternatív büntetést kaptak előzőleg, amíg végül börtönbe kerültek. 21 éves korig jönnek ide az elítéltek, de 18 éven aluliak – ide érve a nőket is – talán ha harmincan vannak az országban, ahol mintegy háromezren élnek börtönben. Csak összehasonlításképp: a finnek ötmillióan vannak, míg nálunk tízmillióra 13 ezer fogvatartott jut. A főépületben nem fiatalok-rúak vannak, hanem első bűntényes felnőttek, köztük külföldiek is. A cseh országos parancsnoknő hosszan elbeszélgetett három honfitársával. Magyarok nincsenek. Szerencsére, mert ha itthon elmesélnék, milyenek a tapasztalataik, meglepődnének a honi börtönök elítélteit. Bizony, néha megkérdeztem, akik most szembejöttek, a személyzethez tartoznak, vagy elítéltek. A zárkák – a lakoszobák – kissé zsúfoltak, de a rabok saját ruhájukat viselik, látszólag összevissza bóklásznak, s általában is nagy a rendtelenség. De mi a fiatalok-rúakra vagyunk kíváncsiak. Ők egy új épületben vannak, a felnőttekhez hasonlóan mezőgazdasági munkákat végeznek, és van saját autószerelő-műhelyük. Bárki bejöhet ide, megrendelheti az autója javítását. Általában kétágyasak a lakózárkák, televízióval, rádióval, könyvekkel, a falakat poszterek borítják. Szinte szállodai körülményeik vannak azoknak, akik önkéntes drogelvonást vállaltak, ezt ellenőrzik is. Csak munkában viselnek formaruhát, egyúttal fociznak a nevelővel, sítúrara mennek az igazgatónővel, s egyébként élnek az életüket, érkezésünk nem zavarta hétköznapijaikat, mégcsak nem is köszöntek.

Az egyik fiatalember – rablás, lopás, nemi erőszak általában a bűncselekményük – beöltözve üldögélt, éppen a közeli városkába készült kerékpárral, hogy cipőt vásároljon magának. Itt is, a női börtönökben is láthatjuk a mi fogalmaink szerinti intimszobát, amely alkalmas fő-

zésre, beszélgetésre, s persze van benne ágy is. Ide bejöhét a család, adott esetben csak a feleség, a férj. Nincs külön elítéltkonyha, civil szakács főzi az ételt, elítélti segédlettel, ugyanazt eszi a személyzet is. A különbség talán annyi, hogy az elítéltek ebédlője tágasabb.

A mintegy tíz kilométerre lévő női börtönben végre hasonlót látok, mint itthon. Egy nagy teremben varrnak, szőnek az asszonyok, lányok. Mint megtudom, elvileg normában, de azt nem teljesítik, ezért meghatározott összeget kapnak, ami után adóznak. A börtön üzletében kötétnyes hölgy fogad bennünket, de mint kiderül, nem elítél, ő a börtön vezetője. Kondicionálóterem, csodálatos társalgó, dugig töltött hűtők, családias légkör, már nem is lepődöm meg. Vannak itt talán százan, hét végén kimehetnek, s ha nem isznak és nem kábítószeresnek, akkor maradhatnak. Lemondok az összehasonlításról, mert hát Finnországban is vannak szigorúbb börtönrezsimek, de a skandináv modell nem honosítható nálunk. Jellemző, hogy szokás egyik börtönből sem divat, csupán a külföldiek tesznek ilyet, hamar elkapják őket, és akkor zártabb körülmények közé kerülnek. Nehezen tudnám titkolni, hogy valami zavar, ez pedig a mérhetetlen liberalizmus, már-már anarchia, amit látok. De nincs igazam.

A börtön a társadalom alulnézete. Ezért nincs igazam. Finnországban a magyar viszonyokhoz képest jólét van. Nem is értik, miért kell bűnözni, hiszen nincs erre szükség. Akárhogy számolok is, az átlagkereset legalább ötszöröse a miénknek, s már 1917 óta önálló állam a finn, okosan építették a demokráciát. A finnek hétköznap sokat dolgoznak, péntek estétől vasárnap estig viszont kikapcsolódnak, szórakoznak. Helsinki sem szebb város Budapestnél, de nyugodtabb. Nincsenek dugók a közlekedésben, nem építettek felhőkarcolókat, sűrűn lakott lakótelepeket, viszont alkalmazkodtak az időjáráshoz. Szinte a fél főváros egy szinttel lejjebb került, a metróaluljáróhoz hasonló szinten egy másik metropolis épült ki. Hatalmas bevásárló-, szórakoztató-központok, ahol nem kell havat takarítani, és a nap is besüt, ilyen az építészeti megoldás. Az alkohol igen drága, a szállodánk mellett lévő öbölben hatalmas hajók állnak, amelyekkel át lehet ruccanni Tallinnba, alkoholtúrára. Ezek olyan hajók, amelyeket csak a képzeletünk ismerhet, úgy tízemeletes úszó lakóházaknak felelnek meg. Hogy milyen drága az ital, egy példa: 2,4 deci bor nyolcszáz forintba kerül, igaz, spanyol, dél-afrikai vagy éppen francia a nedű. Azért szombat éjszaka olyan Helsinki, mint Budapest majáliskor. Tömve az utcák, sorbaállás a vendéglők előtt, narkós fiatalok bóklásznak az utcán. No, ezt ne kövessük. Érdekesek a finn nők, de azért azt megállapíthatjuk, hogy nálunk jobb a kaja, olcsóbb az ital és szebbek a nők. Sajnos, más nem jobb.

Szombaton zárult a konferencia, amely néhány tanulsággal szolgált. Az, hogy mindenütt növekszik a bűnözés és a börtönnépeség, talán nem meglepő. Ez utóbbi azért nem ilyen egyszerű. A felszólalók kifejtették, hogy baj van a statisztikákkal. Az tudniillik csupán törvényhozői elhatározás, hogy mit, miként büntetünk. Nem mindegy például, hogy a kábítószer-fogyasztót vagy a -forgalmazót, a prostituáltat vagy annak futtatóját büntetik, hogy bocsánatos bűn-e az adócsalás, és még folytathatnánk. Aztán az sem mindegy, milyen büntetőjogi szankciókat alkalmazunk, az alternatív büntetéseket favorizáljuk vagy a szabadságvesztést. A börtön

tönügyi szakemberek bizonyos értelemben kiszolgáltatottak a politikának, a közvélemény nyomásának, nem biztos, hogy annyian kerülnek börtönbe, mint az szakmailag indokolt lenne. A kérdésekre persze kellene a válaszok, például az angolok „nagyívű” börtönépítészeti programmal készülnek a huszonegyedik évszázadra, míg a skandináv országok a jól bevált alternatív büntetéseket favorizálják, a házbörtönt is például, amikor az elítélt az otthonában töltheti le büntetését, megfelelő ellenőrzéssel. Abban is nemzetközi az egyetértés, hogy a börtön költséges intézmény, de igazán senki sem tud jobbat. Hazai vitáink jutottak eszembe, amikor az amerikai felszólaló ecsetelte, hogy az elmúlt évtizedekben milyen nagymértékben nőttek az erőszakos cselekmények, főleg az emberölések, amelyet a kábítószer-fogyasztással és a szegénységgel hoznak összefüggésbe. S még véletlenül sem szerepelt tényezőként, hogy az egyes államok eltörölték vagy éppen visszaállították a halálbüntetést, hiszen a szakembereknek evidens, hogy a gyilkosságok számarányára nincs hatással a halálbüntetés léte vagy nemléte.

Az talán csak érdekesség, hogy Amerikában a gyilkosságokat javarészt „nem fehérek” követik el, de az előadó véletlenül sem mondott olyat, hogy négernek, netán mexikóiak vagy éppen kubaiak az illetők...

Mi a haszna egy ilyen konferenciának, tehetjük fel a kérdést, megtoldva azzal: megéri-e ezen a részvétel, vagy csupán kellemes, netán fárasztó utazás ez? Úgy hiszem, a szakmai tapasztalatok megszerzésén, törekvéseink megerősítésén túl nemcsak új ötletek, tendenciák ellesésének helyszínei e nemzetközi találkozások. Diplomáciai jelentősége is van jelenlétünknek, a magyar büntetés-végrehajtás az országot képviseli, nyitottságával, a már említett tekintélyével, amely az idelátogatók gyakorlati ismeretein alapul, az ország európai integrációjának tesz jó szolgálatot. A magyar bévé európai, a börtönügyet szabályozó joganyag teljes mértékben harmonizál a környezetével.

Elutazásunkkor a finn főigazgató érkezett a szállodához, hivatali autóján vitt bennünket a repterre, és útközben a finn-magyar büntetés-végrehajtás további együttműködéséről esett szó, és arról, hogy bár a konferencia jellege miatt a magyar küldöttséggel nem tudtak külön foglalkozni, számukra fontos e kapcsolat. A főigazgató a repülőgép „ajtajáig” kísért bennünket, ez kevés küldöttségnek adatott meg.

Délelőtt 11 óra, s én ismét szorongással vártam a felszállást, de alaptalan volt a félelmem. A finn légitársaság gépe észrevétlenül hagyta el a légikikötőt, és ezúttal a gépen korlátlan volt a kiszolgálás, mindenki annyit fogyasztott, amennyit csak akart. Mielőtt nagyon megnyugodtam volna, egy báránnyel felhőnyájba tévedve, már hazai légtérben, a zökkenők után zuhantunk egyet. A felhördülő utasok reakciója is jelezte, hogy volt némi ijedtség. Ferihegyre viszont úgy szálltunk le, hogy észre sem vettük. Ismét a földön jártunk, itthon, a soha nem feledhető helsinki emlékekkel. Jártunk Európában, de a kétórás út ellenére még elég messze vagyunk attól, hogy oda érkezzünk. Még csak hazajöttünk...

Farkas Tibor

Tisztelt örökség

Családi börtönhagyomány Szegeden

Országjárása közben az újságíró időnként akaratlanul is olyan meglepő élethelyzetekre, múltbeli kötődésekre – önnön szóhasználatával élve: gyöngyszemekre – bukkanhat, amelyekre nemcsak hogy nem számított, hanem (szinte) hihetetlennek vélt. Egy szegedi börtönriport alkalmával találkoztam dr. Palotás Miklóssal, aki véletlenül megemlítette, nemcsak ő „őreg motoros” a büntetés-végrehajtásnál, hiszen nagyapja az 1885. január elsejével megnyitott szegedi királyi kerületi börtönben dolgozott a megnyitás első percétől nyugdíjba vonulásáig, huszonnégy esztendőn át.

Mi több, a Csillagbörtön kapunyitását megelőzően – az előkészületi időszakban – vehette át kinevezését 1884. szeptember hó 10-én az Igazságügyi Minisztérium 38 835. számú kinevezési okmányának tanúsága szerint.

„Palotás János okleveles gépésznek, Szegeden. Kinevezem önt börtön őrmesterre a szegedi királyi kerületi börtönhöz évi 350 forint, azaz: háromszázötven forint fizetéssel, természetbeni lakás élvezetével, teljes ingyenruházattal naponként kiszolgáltató 84 dekagramm kenyér illetménnyel s ezeken felül havonkénti utólagos részletekben fizetendő évi 250 forint személyi pótlékkal. Kötelességében álland a szabályos utasításokban foglalt rendes szolgálati teendőkön felül a szegedi királyi törvényszéki hivatali és fogházi, valamint az ottani kerületi börtön épületekben előforduló gépész-lakatosi s különösen a lég- és víz-fűtési teendőket teljesíteni, illetve vezetni és felügyelni.

Szolgálati esküjének letétele s a szabályos utasítások vétele végett az ottani királyi kerületi börtön igazgatójánál jelentkezék. dr. Pauler Tivadar”

Vajh, mire esküszik a börtönőrmester 1884-ben, illetve a kapunyitás évében, 1885-ben? A magyar királyi első folyamodású bíróságok fogházainál és börtöneinél alkalmazott felügyelő személyzet számára kiadott szolgálati utasítás szerint Palotás János tehát a 210. § alapján fennhangon esküdni köteles imígyen a királyi ügyész előtt, a fegyházfelügyelőtiszttel jelenlétében: „az élő Istenre, hogy Ő Felségének a királynak Ő Felsége uralkodó Házának és Magyarország alkotmányának minden viszonyok között híve maradok – s hogy miután a szegedi királyi törvényszéki fogházhoz és börtönhöz börtönőrmesternek kineveztettem, ezen szolgálatom egész ideje alatt előjáróimnak készséggel engedelmeskedni, a fogház- és börtönbeli külső és belső biztonság, a rend, csend, tisztaság és mun-

kasság állandó fenntartása mellett, a rendelkezésekre bízott őrséggel egyetemben, a legnagyobb gonddal, lankadatlan éberséggel és szigorral, s ha szükséges, önfeláldozással is őrködni fogok...” és így tovább, a feladatok lényege ma is hasonló. Az mindenesetre tény, „a börtönőrmester az összes felügyelő s őrszemélyzet közvetlen előljárója”, aki a maga jól körülhatárolt területén nagyfokú önállósággal bír.

Palotás nagypapa tehát elfoglalja – még az intézmény hivatalos megnyitása előtt – posztját, gépészként az ő feladata lesz a börtön teljes fűtési rendszerének felügyelete. Manapság ez kevésbé „bizalmi” állás, mint akkoron, hiszen – miként *Törökfalvi Török Kálmán* királyi kerületi börtönigazgató kezdetekre visszatekintő emlékiratában* olvashatjuk – a központi fűtőkemencékkel működtetett forró vizes fűtés e korban technikai újdonságnak, majdhogynem (energiatakarékos) merészségnek, újításnak számított. A börtönigazgató úr hódoló tisztelettel ajánlott visszaemlékezését, amelyet egykori főnökének, *dr. László Zsigmond*nak címzett, aki akkortájt „magyar királyi igazságügy-miniszteri tanácsos, a börtönügyi osztály vezetője és az összes magyarhoni országos büntetőintézet főnöke”, érdemes kissé alaposabban fellapoznunk. Ilyenkor érzi az újságíró, aki Palotás-unoka jóvoltából régi korok dokumentumai között matathat, hogy a leírt szó igenis megmarad, nem száll el nyomtalanul, mint a kémények füstje. *Törökfalvi Török Kálmán* ugyanis felidézi emlékiratában a szegedi Csillagbörtön tervezésének, felépültének, berendezésének, megnyitásának mozgalmas napjait-hónapjait. Akkurátusan feljegyezi, honnan és hányan érkez-

tek az első börtönlakók, milyen volt a személyi összetételük, mekkora összeg állt az építkezés, a működtetés céljaira, mennyi volt a „szegedi királyi kerületi börtön ingó vagyona és előre beszereztetett anyagszükségleti értéke” és így tovább. Alapos munka, mint napjaink éves országos parancsnoki beszámolóí, ezenkívül azonban emlékezését átszővi valami mérhetetlenül nagy tisztelet és odaadás a börtönügy eszméi iránt. Csupán a hangütés kedvéért érdemes idéznünk néhány oldalt, amely arra utal, milyen hatásköri változások várhatók Szegeden 1885. január elsejétől.

„A szegedi kir. törvényszéki mindkét fogház, ú. m. az előlegesen letartóztatottak s vizsgálat, valamint az elítéltek fogháza az 1885. évi január hó 1-ső napjától kezdve a szegedi kerületi börtönigazgatóságnak kezelésébe fog átmenni.

A budapesti kir. főügyészségnek a fogházak fölött az 1871. évi XXXIII. t.-c. 27. §-ában előírt főfelügyeleti joga fönntartatik és e mellett az érintett törvényszéki fogházak az 1874. évi 696. és az 1880. évi 2106. szám alatt kiadott szabályrendeletek értelmében fognak a kerületi börtön igazgatósága által kezeltetni; ezen igazgatóság gondoskodván az említett fogházak fönntartásáról, biztonságáról, a foglyok szállításához és kíséréséhez szükséges őrszemélyzetről; az 1872. évi 11216. sz. szabályrendeletben érintett háztartási szükségletekről, megjegyeztervén, hogy ezen fogházakban államilag élelmezendők élelmezése a kerületi börtönbeli élelmezéssel azonos leend. Ugyancsak ezen igazgatóság gondoskodik a fogházban letartóztatva levő jogerejűleg elítéltek szabályszerű foglalkoztatásáról is.

* Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és királyi törvényszéki fogházakról. Szeged, 1886. (Engel Adolf Műintézet kiadványa.)

A kir. ügyészség, valamint a kir. törvényszék és járásbiróság is a ker. börtön igazgatóságához úgy is mint a kir. törvényszéki fogház kezelőjéhez a hivatalos érintkezések alkalmával nem meghagyásokat vagy fölhívásokat, hanem csak megkereséseket vagy értesítést intézhet.

A fogházi ügyeket Szeged szab. kir. város közigazgatási bizottságában az 1876. VI. t.c. 37. §-a értelmében jövőre is a kir. ügyész képviseli,* de az ugyanazon törvény 38. §-a szerint eljáró fogházi vizsgáló-küldöttséget, a kir. ügyész jelenlétében, a kerületi börtön igazgatósága fogadja és kala-uzolja.

A büntető törv.-könyv 42. és 348. §-ai alapján eljáró felügyelőbizottság üléseiben a ker. börtön igazgatója az előadó, s a bizottság megállapodásai is általa terjesztnek föl az Igazságügyminiszteriumhoz. A felügyelő-bizottság elnöke a kir. törvényszéki elnök, tagjai: a kir. ügyész, két törvényhatósági bizottsági tag, az intézeti lelkészek és tanító. Valamint a kerületi börtönben, úgy a fogházakban is s azok területén a biztonság, fegyelem, rend és csend fölntartásáért a ker. börtönigazgatóság lévén felelős, ennél fogva a fogházakban letartóztatottak fölötti fegyelmi fenyítő hatalom szabályszerű gyakorlása is (lásd az 1874. évi 696. szám alatt kiadott fogház-rendtartás 223-236. §-ait) a kerületi börtön igazgatóját illeti, ki azonban a vizsgálati fogoly fenyítéséről fölvevett jegyzőkönyv másolatát a kir. ügyészség útján a vizsgálóbíróval azonnal közölni tartozik.

A fogházakba minden egyes fölvetel, azokból minden egyes elbocsátás a kir. ügyészség ellenőrzése mellett történik.

*A törvény intézkedik így; remélhető azonban, hogy ezen a gyakorlat – legalább Szegeden – változtatni fog, a mennyiben itt a fogházakat szintén a börtönigazgató kezeli, s felelőségénél fogva ezen ügyeknek természetes képviselője is ő kell hogy legyen. – T. T. K. megjegyzése.

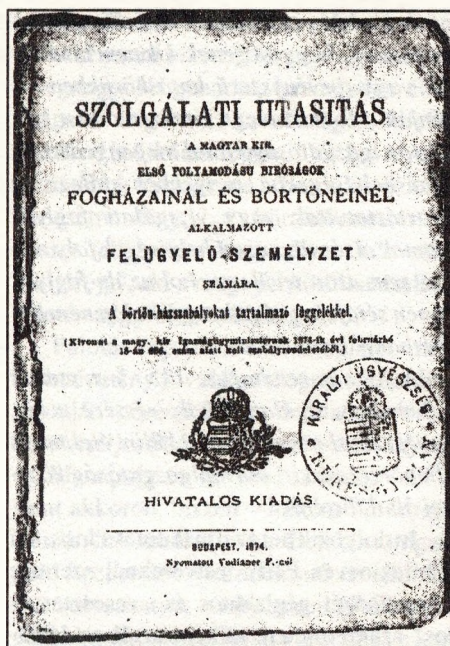
A fogház-rendtartás 16. §-ához megjegyzetetik, hogy idegenek, kik nem hivatalból vagy törvényszerű hatáskörükben kívánják a fogház megtekintését s az a ker. börtön igazgatósága által megengedett, azon helyiségekbe, melyekben előlegesen letartóztatottak vagy vizsgálati foglyok vannak elzárva, s azon helyiségek folyosóira, sem azon területre, hol az ily foglyok éppen sétájukat végzik, egyáltalán nem bocsáthatók be.

A fogház-rendtartás 115. §-a szerint valamely vizsgálati fogoly részére a kir. ügyész által engedélyezett külön élmezés ellenőrzése a kir. börtönigazgatóság közegei által történik."

Itt dolgozik hát az ifjú Palotás János, aki a híres-neves Pálffy testvéreknél szerezte képzettségét géplakatos és „vasesztergályos” szakterületen, miként arról az 1883-ban kelt „bizonítván” tanúskodik, nem mellőzve a tényt, hogy „a fenti időközben hat hónapot kazánfűtésnél is gyakorolt, ezen időköz lefolyása alatt magát józanul és szorgalmasan viselte, akit mint tiszta jellemű, becsületes embert bárkinek a legőszintebben ajánlunk”.

A börtönigazgató visszaemlékezésében külön kitér arra, hogy a szegedi börtönben a fűtés korszerűbb és gazdaságosabb, mint az ország más büntetőintézteiben. Érdemes fellapoznunk azokat az oldalakat, amelyekben azt taglalja, milyen az épületek beosztása, hogyan hasznosítják a különböző helyiségeket, s – miként már jeleztem – hosszabban időzik a fűtésnél, vagyis a felidézett Palotás-előd feladatainál.

„A szegedi kir. törvényszéki fogházakban letartóztatott foglyok elhelyezésére

szolgál 74 magán-zárka és 27 közös zárka. A közös zárkák mindenikében elhelyezhető 5-6 ember.

Ezen kívül a kir. törvényszéki fogházak külön épülethelyiségeiben van 1 görög templom, 2 üzleti iroda, 1 őrmesteri iroda, 1 üzleti raktár, 7 éllemezési raktár, 2 fűtőhelyiség kemencékkel, 1 nagy közös konyha, 1 kenyérdagasztó műhely, 1 kenyérsütőhely két sütőkemencével, 1 viztartály egy darab 50 hektoliteres vizszűrőkészülékkel ellátott hordóval, 2 fürdőszoba négy fürdőkáddal, 1 mosókonyha, 2 fogolyruha- és háziszser-raktár, 2 órszoba és 12 munkaterem.

Az elítélt és vizsgálati fogház-épületekben a fogolynők számára külön női osztály van berendezve, külön kórház és raktári helyiségekkel.

A fogházakkal egy területen épült törvényszéki palota földszinti helyiségeiben

van 1 nagy éllemezési anyagok eltartására használt pincehelyiség és 3 nagyobb munkaterem. Ugyanazon helyiségben van az utcára nyíló részen az őrparancsnok, kapus és a vizsgálati fogháznál alkalmazott börtönmester lakása.

A kir. kerületi börtönben a rabok elhelyezésére szolgál 76 magán-zárka és 65 közös zárka. A közös zárkák mindenikében elhelyezhető 5-6 ember.

Ezekon kívül van a ker. börtön-épületben: 2 készletli rabruha-raktár és 2 osztályraktár, 2 központi fűtőhelyiség szénraktárral, 3 fürdőhelyiség 12 fürdőkáddal és vízmelegítő kemencével, 1 központi terem, 1 éjjeli órszoba, 3 imaterem, 2 lelkeszi iroda, 2 ruhaszárító helyiség, 4 fűtő-szelepszoba, 1 nappali őrtanya, 2 őrmesteri szoba, 4 ételkiosztó hely fölvonó készülékkel ellátva, 1 kőolaj-raktár, 12 vízvezető csövekkel ellátott nappali closett, 5 elsőtétíthető fegyelmi zárka és 6 földszinti szoba, irodai helyiségül használva.

Továbbá a börtönépület keleti szárnyában van elhelyezve, közvetlenül az irodák fölött külön följáróval, az intézeti kórház. A kórház két emeleten 1 rendelő-, 1 lábbaadozó-, 1 fölügyelő- és 8 kórszobából áll. Ezenkívül gyógytári laboráns-konyha, 2 külön nappali closett, raktári, fűtő- és szelölőztető készülékkel bir.

A fűtés ugy a fogházakban, mint a börtönépület összes helyiségeiben forró vízzel, vízvezető csöveken és e célra berendezett külön fűtőkemencékkel eszközöltetik. A fűtés kőszénnel történik.

A börtönépületben erre a célra két csoportban 4-4 kemence szolgál. Az egyik csoport kemencéből az intézet jobb szárnyát képező földszint és 3-ik emeleti helyiség fűtődik. A fűtésre használt tisztított tiszaviz, a vízvezetési csövekbe mindenik

évi őszi időszakában november hó 15-ike körül, midőn a fűtés szabályszerűen kezdett veszi, alulról pumpoltatik föl a fűtőcsövekbe, melyekkel az egész épületrész helyiségei behálózva vannak. A fölpumpolás az előbbeni évben használt viznek kiszivattyúzása és a csövek kitisztítása után történik. A kitisztítás és vízfölpumpolás 8-10 napi munkát igényel. A csöveknek tisztított vízzel történt megtelítése után, a második és harmadik emeleten levő biztonsági szelepek, a honnan a fűtés által elpárolgott vízmennyiség új táplálékot nyer, naponként 4-5 liter tisztított viz feltöltést igényel. A csövekbe fölpumpolt viz használtatik egész a fűtési időszak végéig, azaz a következő év március hó 15-ikéig. A megkezdett fűtés és tüzelés szakadatlanul folyamatban van, hogy a padláson és szabadabb helyeken keresztül vezetett csövekben a víz a megfagyástól és így az egész fűtési készülék a megfagyás által okozható csőrepedések veszélyétől megóvassék. A kemencékben az ugynevezett vaskigyók retortáin halad fölfelé a melegség az emeleti helyiségekbe. A hőfokot a kemencékből kiinduló csövekre alkalmazott hőfokmérők jelölik, valamint a tüzelés mértékét a szabályozó készüléken kívül, melyek a kemencék belsejébe nyulnak, a közvetlenül érintett első melegítő csőre alkalmazott hőfokmérő jelzi. A fűtés és a melegkifejtés a külső hőmérséklet szerint szabályozódik. Nagyobb hideg idő mellett a 40-60 fok hősséggel fűtött csövek a szobákban 16-18 fok meleget adnak; kisebb légváltozás mellett ez természetesen redukálódik.

A forróvízfűtés mellett nem száraz meleget nyerünk, mint például a légfűtésnél történik, hanem enyhe, langyos meleget, mely a börtönben előforduló tüdőbetegek-nél igen jótékony és előnyösnek bizonyult.

Költség tekintetében a vízfűtési rendszer, a mellett, hogy a légfűtésnél sokkal praktikusabb, még tetemesen olcsóbbnak is mutatkozott. A fával és külön vaskályhákkal fűtött intézetekben a faszükséglet évenként 4-5000 frtba kerül, míg a szegedi kerületi börtönnél a fűtésre használt kőszén mennyiségét és értékét véve, az összes fűtési költség a kir. törvényszéki fogházaknál alkalmazva levő hasonló fűtési rendszer mellett, évenként 3600 frtba kerül. Ezen összegből külön a kerületi börtön fűtésére 1900-2000 frt esik.

A forróvízfűtési rendszerek tapasztalt és kevésbé föltűnő hátránya egyedül a csövek szerkezetében és a vas minőségének állapotában rejlik. Ha ugyanis a kemencék kigyócsövei gyöngye szerkezettel bírnak, vagy gyöngébb minőségű vasból készültek, akkor a használat közben surlódás és a kőszéndarabok hozzáütődése által megkopnak, s a mint gyakori eset volt reá, robbanást idéznek elő. Az ilyesíyleknek azonban előjelei azonnal mutatkozni szoktak, mert a szelepekből a forró víz nagy lármával kifut a tágulás vagy surlódás által okozott résen, a sistergés megkezdődik, a tűz a beömlő viz által elalszik, mielőtt nagyobb veszélyt vagy pláne szerencsétlenséget okozhatna; a robbanás nem a szobákban, a meleget vezető csöveknél, hanem közvetlenül csak a fűtőkemencében állhat elő.

A magánzárkák légűrtartalma, lábaban számítva, a kir. törvényszéki fogházaknál 924.20 láb, a kir. kerületi börtönben 585.60 láb, a közös zárkák légűrtartalma a kir. törvényszéki fogházakban 2970.45 láb, a kir. kerületi börtönben 2593.40 láb.

A fogházépületek helyiségeiben átlagos számítás szerint elhelyezhető tehát 180-200 fogoly, a börtönépületben 400-450 rab.

Megjegyzendő, hogy ugy a kir. tör-

vényszéki, mint a kir. kerületi börtönépület magán- és közös zárkái, valamint az összes munkahelyiségek szellőztető készülékekkel vannak berendezve.

A szegedi kir. ker. börtönépület (csillag-börtön) kiépítési költsége 180,000 forintot tett, melléképülete, a halottas-kamara és boncterem, a kőfal-kerítés, csatornázás, kövezés és fűtési berendezéssel együtt az összes költség 271,000 forintot tehet. Kevesebb költséggel és a gyakorlati követelményeknek is megfelelő módon az országosan szervezett intézetek közül aránylag egyik sem jött létre ily jutányos eredménnyel. Vác, Lipótvár, Illava, Munkács, Szamosújvár, Nagy-Enyed, de még a mária-nostrai országos női fegyintézet is tetemesebben sokkal több költségbe került, s e mellett ezen intézetek a reájuk fordított javítások, átalakítások dacára még mai nap sem állhatnak meg építkezés tekintetében azon a színvonalon, a melyen a szegedi börtön áll.”

Vigyázzva az arányokra, s ügyelve arra, hogy e múltidézés ne lépje túl a pillanatfelvételt exponálás idejét, mindössze arra vállalkozhatunk (nem élve vissza az apropóval, de kellő tisztelettel börtönbeli elődeink iránt), hogy a szegedi börtönalapító emlékezéseiből azt a részt idézzük – mintául és tanúságként –, minő tisztelettel vegyes odaadással szól az igazgató beosztottjairól, azokról, akik az intézmény folyamatos működését a köznapokon garantálták. Ezt írja tehát Törökfalvi Török Kálmán: „Végül nem hagyhatom említés nélkül, hogy a kir. kerületi börtönhöz kinevezetett hivatalnokok mindnyájan az intézet magasabb céljainak megfelelő hivatással és buzgalommal feleltek meg feladatuknak.

A kezelő hivatalnokok az intézeti ipar-

üzlet és házi kezelés fejlesztése körül tetek lényeges és eredménydús iparkodást. Az intézeti orvos mély szaktudományával és lelkiismeretes ügybuzgóságával tünt ki, míg a vallásfelekezeti lelkészek közül a szellemi javítást és valláserkölcsi nevelést illetőleg teljes elismeréssel kell nyilatkoznom főtisztelendő Rózsa Ferenc esperes, belvárosi plebánosról, a ki nemes hivatását lelkészársai fölött álló buzgalommal és egyszerűtettel töltötte be. Nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy az izraelita hitközség nemeskeblű főrabijja, Lőw Imánuel, fölszólításomra saját hiveinek sorsát fölkarolta, és tetteiért jutalomra nem számítva, oly elismerésre méltó buzgósággal járt el hivatalában, hogy az év folytán már az izraelitáknak teljesen fölszerelt imaháza elkészült és rendeltetésének át lett adva.

Az intézeti őrparancsnok kezelte a rabok és foglyok létszámának nyilvántartását, a napi jelentéseket, az intézet összes rendőri ügyeit és az őrség szolgálati beosztása fölött az igazgatói rendelkezéseket hajtotta végre.

A hat főbörtönőrmester közül egy a kir. törvényszéki elítéltek fogházához, egy a kir. törvényszéki vizsgálat alattiak fogházához volt beosztva szolgálattételre, egyik börtönőrmester mint gépész lévén alkalmazva*, kezelte az összes fűtőkészülékeket és vezetése alatt állott a kovács-, lakatos- és gépműhely; egy főbörtönőrmester volt alkalmazva a kir. törvényszéki fogházak elkülönített női osztályainál, végre két börtönőrmester teljesítette a királyi kerületi csillagbörtönben a magán- és közös zárkák osztályvezetői tisztét.

Ezen számaránynak megfelelő ily hat címzetes börtönőrmester mint kórházi,

konyha, sütőházi, raktári, vártavezetői és központi állandó szolgálattal voltak beosztva.

Az első osztályú börtönőrök közül 8 szintén címzetes börtönőrmesteri jelleggel éjjeli őrszolgálati kötelezettség mellett mint munkavezető volt állandóan az iparműhelyekben alkalmazva.

Három első osztályú börtönőr állandó kapusi szolgálattal és egy az udvarok fölötti állandó fölügyeletet teljesített.

Fegyveres őrszolgálat teljesítésére maradt, nappali és éjjeli külön beosztással, 42 börtönőr.

A nappali fegyveres szolgálat állott három őrszemből, az éjjeli fegyveres szolgálat 4 külső és 4 belső őrszemből. Ezenkívül külön szolgálattal beosztást teljesítettek az őrök a munkatermekben, a kir. törvényszéki fogházaknál és a vizsgálati foglyoknak a kir. büntető törvényszékhez való átkísérése- és őrizetével. A folyó év alatt a börtönőrökre rótt fegyelmi büntetések száma volt 35, és pedig: részegeskedés és szolgálatbani hanyagság miatt szolgálatából azonnal elbocsátott 13 egyén, házi fogsággal fenytetett 21 egyén, szökés elősegítése miatt a bftő törvényszéknek átszolgáltatott 1 egyén, összesen 35 egyén.

A börtönőrök magaviseletéről a főnebb kimutatott fegyelmi büntetések jelentékeny száma dacára a legjobb vélemény- és meggyőződéssel jelenthetem ki megelégedésemet, miután az intézet szervezése és annak nehéz munkája alatt azok, a kik az időközben elbocsátottak helyett börtöni szolgálatba léptek, oly példás magaviseletet tanúsítanak, miként a jelenlegi börtönőrök közt már csak nagyon ritka esetben válik szükségessé a kérlelhetetlen szigor alkalmazni.

Az éjjeli és nappali terhes szolgálattal

járó börtönőri állásokra egyelőre igen nehéz föladat volt alkalmas egyéneket találni és kinevezni.

Az elbocsátottak nagyobb része a szolgálattal járó kötelezettségekről alig birt némi fogalommal, és így a míg egy részük önként lemondott, a másik részt fegyelmi uton kellett a szolgálat érdekében eltávolítani.

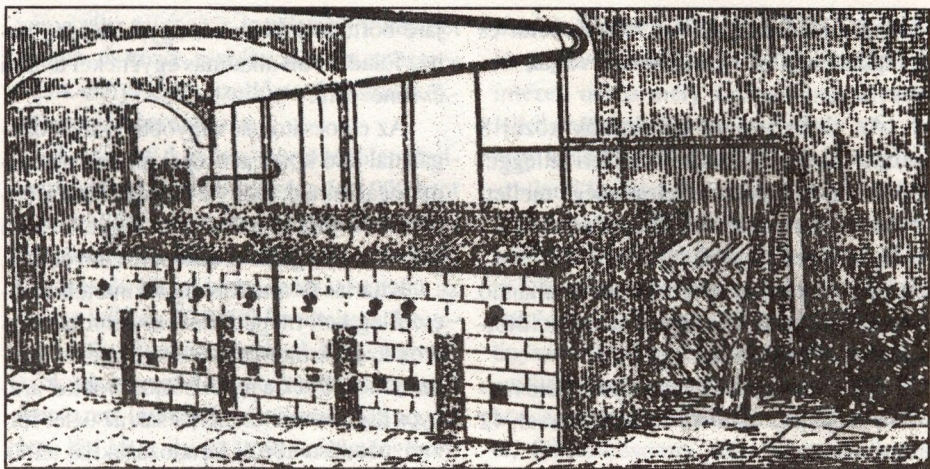
Kitartás és munkásság tekintetében dicsérőleg kell megemlítenem azon börtönőröket, a kik munkavezetői az intézet iparüzletének. Ezek a többi börtönőrökkel arányos díjazás mellett nem csak az üzlet fölvirágoztatása körüli fáradozásukkal tették magukat érdemesekké az elismerésre, hanem azért is, hogy terheesebb nappali munkájuk és nehéz föladatuk mellett éjjeli szolgálattal is teljesítenek.

Az iparüzletezés által elérhető kedvezőbb eredmény, de ezen egyének existenciája érdekében is kívánatos volna, hogy a munkavezetői teendőket teljesítő ezen börtönőri minőségben alkalmazott egyének, úgy, a mint más országos intézeteknél is engedélyezve van, az üzlet részéről némi díjpótlékban részesítenek.

A munkavezetők megválasztásáról a f. évi üzleti haladás tanuskodik.

Reményem van a siker után egy virágzó üzlet mellett a jövő évek kincstári jóvedelmét tetemesen gyarapítani; és mivel ebben a magas kormány támogatását nem nélkülözhetem, azon kegyes óhajtással zárom be jelentésemet, hogy inkább azoknak adjunk, a kik érdemesek az adományra, mint azoknak, a kik kérik és követelik az adományt."

Itt fekszik előttem a 24 év börtönszolgálatot ellátó Palotás János Szegedről címzett nyugdíjának „kegyelmes megállapítása iránti kérelme az ország Császári és Ki-

Forróvízfűtésre használt kemencék a királyi kerületi börtönben

rályi Apostoli Felségéhez”. Nemcsak kordokumentum, a valahai nyugdíjas állás bizonyítéka, hanem – napjainkra gondolván – alkalom egy mély sóhajtásra is. Ma, amikor a személyzet fluktuációja soha nem látott méreteket ölt, amikor a testületi tagok egy része alig-alig éri meg a nyugdíjkorhatárt, amikor a nyugdíj összege kiegészítő munkálkodásra kényszeríti az úgymond megérdemelt pihenés idejét elérő büntetés-végrehajtási dolgozót, tanulságos dolog elolvasni ezt a nyugdíjkorrekciót reménylő (és méltányolt) kérelmet, még akkor is, ha kissé talán mosolygunk a valahai alázat stílustúlzásai láttán.

CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI APOSTOLI FELSÉG! FELSÉGES URAM!

Fáradságban, törődésben eltöltött huszonnégy esztendei munka után hűséges alattvalói alázattal esedezem Felséges Királyomhoz nyugdíjammak kegyelmes megállapítása iránt.

1884 szeptember havában 38 835/I. M. 884. sz. alatt neveztettem ki a szegedi kerületi Csillagbörtönhöz börtönőrmesterré

350 forint fizetéssel s megbizattam a gépész és lakatos munkálatok végzésével, melyért 250 frt. személyi pótlék állapított meg.

Majd egy negyedszázadot kitevő törhetetlen munka elemésztette erőmet, megrongálta egészségemet s nyugdíjba menni kényszerültem. Nyugdíj igényemet azonban a m. kir. igazságügyminiszterium 14 900/I. M. E. 1907. sz. a. rendeletével sérelmesen állapította meg, mert egyrészt 1200 K. törzsfizetést vett nyugdíjjárandóságom kiszámításánál alapul, holott a tényleg élvezett törzsfizetése 1300 kor. volt, másrészt pedig nem vette figyelembe a 24 éven keresztül teljesített munkámért kiérdemelt 500 kor. személyi pótlékot.

Felséges Uram! a nyugdíj megállapításának erkölcsi alapját az a méltányos belátás képezi, hogy aki az állam földadatait teljesítve, az állam érdekében tölti el egész életét, munkaképtelen öregségére biztosíttassék a megélhetés, ha már dolgozni erőtlen két kezével nem tudja megkeresni mindennapi szükös kenyerét. Az én erőmet a nehéz, kimerítő gépész és lakatos teendők emésztették fel, melyeket huszonnégy esz-

tendőn keresztül lankadatlanul, feljebbvalóim elismerése mellett végeztem. S ha megérdemlem a nyugdíjat, mint börtön al-tiszt, holott csak névlegesen voltam az, mert másfeladat kört töltöttem be, nem jog-talan kívánság, hanem a munkát elismerő méltányosság követelménye, hogy a gépészi teendők végzése fejében huzott fizetésem után is megkapjam öreg koromra a nyugdí-jat.

Nekem minden előképzettségem meg volt kineveztetésem idején arra, hogy börtönőrmesternek kinevezhető legyek. De ezenfelül más képesítem is volt, okleveles gépész voltam. Így méltánytalanul sérelmet szenvedek azokkal szemben, akik csak börtönőrmesteri teendőket végeztek, s akik bár sokkal kevesebb fizetést élveztek, velem hasonló nyugdíjban részesednek. A kineveztetésem alkalmával akkori előjáróim teljes határozottsággal kegyesek voltak megígérni, hogy a gépészi és lakatosi teendőkért huzott személyi pótlékom a fizetés jellegével bir s a nyugdíjba be fog számíttatni. S mégis most a törvényes rendeletek rideg intézkedéseivel elüttem a megszolgált munka kiérdemelt jutalmazásától.

Éppen ilyen sérelmes és méltánytalan az az intézkedése is a m. kir. igazságügyminiszteriumnak, mely nyugdíjjárandóságom kiszámításánál a tényleg élvezett 1300 kor. fizetés helyett csak 1200 kor. törzsfizetést vett alapul.

Felséges Uram és Királyom! Esedezem atyai szive jószágához, esedezem királyi kegyelméhez, s alázatos hódolattal könyörögök Felségedhez, hogy legfelsőbb kegyelmességével nyugdíjjárandóságomat alázatos kérelmem szerint kegyeskedjék megállapíttatni. Okmányaimat A-D. alatt mel-lékelem.

Felséges Uramnak kegyelméért alatt-valói hódolattal esedezik

Palotás János ny. börtön őrmester és okl. gépész. Szeged, Báró Josika u. 36.

Ma, 1997 nyarán (úgy tudom), az unoka, dr. Palotás Miklós a Szegedi Fegyház és Börtön állományából nyugdíjba készül. 1979 óta dolgozik a büntetés-végrehajtásnál, kezdetben Nagyfán, gazdasági igazgatóként, majd Szegeden, az Alföldi Bútorgyárnál jogtanácsosként, amely mellett ellátta a Szegedi Fegyház és Börtön jogtanácsosi teendőit, és 1992 óta ugyanitt mint jogtanácsos ellátja a körzetébe tartozó jogsegély-szolgálati teendőket is. Az első perctől kezdve közalkalmazottként dolgozott a büntetés-végrehajtásnál, napjainkban a bévé központi közalkalmazotti tanácsának elnöke. A nagypapa, valahai Palotás János börtönőrmester emléke büszkeséggel tölti el. Nem csupán azért, mert becsülettel kiszolgált emberöltönyi idejét egyetlen munkahelyen, hanem azért is, mert munkáját a közszolgálat iránti tisztességgel végezte. Az újságíró pedig, aki e dokumentumok és a személyes találkozás révén átfoghatta a magyar börtönügy „családi szegmentjének” egy évszázadát, nem felejtethi el: egykoron a börtöntisztviselői (őri, felügyelői) munka rangja és igénye a családokon belül áhagyományozódott. Bizonyára nem a Palotás család az egyetlen, ahol e hagyomány tisztelt örökség és meg-idézhető példa. Ha e börtöndinasztiák (sejthető) köréből újabbra bukkanunk, a Börtönügyi Szemle bizonyára örömet ad helyet a hagyományelevenítő emlékezetnek. Miként Törökfalvi Török Kálmán is megőrizte a szegedi kezdetek izgalmas idejét, örököül hagyva visszaemlékezését nekünk, mai utódoknak.

Turbók Attila

Évkönyv

Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok – harmincharmadszor

Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet sorrendben 33. évkönyvét tette közzé 1996-ban. A sorozatot 1962-ben Gödöny József alapította, 1991-től Pusztai László, az intézet második igazgatója szerkesztette. Noha a jelen kötetben közzétett dolgozatok még az ő irányítása mellett végzett kutatások eredményeiről adnak számot, halála következtében a mostani kiadványt Irk Ferenc, az intézet jelenlegi igazgatója állította össze.

„A tanulmánykötet ezután is elsődlegesen az Intézet tudományos munkásságának tükörképe kívánna lenni – írja *Irk Ferenc* a könyv előszavában. – A jövőben is azoknak a nagyobb lélegzetű tanulmányoknak kíván helyet biztosítani, amelyek terjedelmüknél fogva egy-egy havi periodikában nem jelenhettek meg, ugyanakkor a szakmai közvélemény számára jelen formátumban is érdeklődésre tarthatnak számot.” Az előszót követő két írás *Pusztai Lászlónak* és munkásságának állít emléket. *Györgyi Kálmánnak*, az intézet tudományos tanácsa elnökének és *Erdei Árpádnak*, a tudós jó barátjának itt közölt sírbeszéde idézi fel Pusztai László személyiségét és befejezetlenül is jelentős szakmai tevékenységét.

Kránitz Mariann Együttműködés és korrupció: a gazdasági élet és hatékonyság keskeny gráduján című tanulmánya a korrupció külföldi és magyarországi helyzetével foglalkozik. A dolgozat részletesen tárgyalja a korrupció fogalmát, elemzi az ún. „kicsi, közepes és nagy formátumú” korrupció ismérveit, majd példákkal igazolja, hogy a korrupció (számos negatív következménye ellenére) olykor a gazdasági életet pozitív irányban is befolyásolhatja. A szöveg az élőbeszéd stílusjegyeit viseli magán, ami érthető is, hiszen egy nemzetközi szimpóziumon került felolvasásra.

Az erőszakos bűnözés és a bűnözéstől való félelem a témája *Fehér Lenke* dolgozatának. A szerző szerint a modern kriminológia újszerű megközelítései nem csupán az elkövetők megbüntetését hangsúlyozzák, hanem középpontba helyezik a bűnözés szélesebb koncepciójának (elkövető–áldozat–társadalom) a megértését. A tanulmány ismerteti az új kriminológiai törekvéseket a bűnözésre adott válaszokban, a bűnözéstől való félelem okait és következményeit, valamint az erőszakos bűnözés hazai alakulásának vizsgálatából eredő tanulságokat – különös tekintettel az elkövető és a sértett közötti kapcsolat jellemzőire.

Nagy László Tibor egy a gépjárművekkel kapcsolatos vagyoni elleni bűncselekmé-

nyekről szóló közvélemény-kutatás eredményeit elemzi. Magyarországon az 1970-es évek elején végbement motorizációs robbanás a gépjárművekkel kapcsolatos vagyoni elleni bűncselekmények számának jelentős emelkedését is jelentette. Később a növekedési tendencia némiképp lelassult, de 1986-ra személyi tulajdon elleni lopások 41%-a már gépkocsi elleni bűncselekmény volt. A rendszerváltást követően ismét ugrásszerűen megnőtt a gépkocsilopások száma. A közbiztonság negatív megítélését nagyban befolyásolja a gépjárműlopások aggasztó mértéke, különösen Budapesten, ahol naponta 20-40 autót tulajdonítanak el.

Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet egy olyan kérdőíves vizsgálatot folytatott le, amelynek során gépjármű-tulajdonosoktól igyekeztek számos, a gépjárművekkel kapcsolatos vagyoni elleni bűncselekményt érintő, eddig mélyebben fel nem tárt kérdésre választ kapni. Noha az 1994–95-ben lezajlott kutatás nem volt reprezentatív, s csak mintegy 200 kérdőív válaszait dolgozta fel, így is számos tanulság vonható le belőle. A megkérdezettek túlnyomó része kívánatosnak tartaná a lakossági figyelőszolgálatokat és jelentős arányban – különböző módokon – azokat aktívan támogatná is, ugyanakkor a legeredményesebb megelőzési eszköznek a többség a súlyosabb bírósági ítéleteket és a fokozottabb rendőri jelenlétet tartja.

A kötet egyetlen börtönügyi témájú dolgozatát – amelynek címe *A büntetés elméletének kritikai megközelítése I.* – Kövér Ágnes írta. Az évkönyv rezüméje szerint „a tanulmány arra keresi a választ, hogy miközben az idők folyamán a bűnözés növekedett, s a tőle való félelem szinte mítikussá vált, az intézményesített társadalmi reakció: a büntetés enyhült, toleránsabb és humánusabb lett”.

A tanulmány bevezető része a bűn, a bűnözés és a büntetés összefüggéseit elemzi, második – nagyobbik – fele pedig a büntetésről és milyenségének okairól szól. A büntetés társadalmi funkciójának tárgyalásakor a szerző Emile Durkheim elméletét értelmezi, sorra veszi a különböző büntetési modelleket. Ezek a következők: a történeti liberális modell, az állammonopolizmus két formája (a jóléti társadalmak, illetve a megvalósult szocializmus modelljei), a polgári konzervatív és a szociálliberális modell. Kövér Ágnes ezután elsősorban Michel Foucault történeti elemzéséből kiindulva tekinti át a büntetés tartalmának a XVIII. századtól számítható átalakulását és megítélésének újabb kiindulópontjait. A nagyívű munkának, a szerző kandidátusi dolgozatának csupán első részét közölte ezúttal az évkönyv, a folytatás a jövő évi kötetben várható.

A következőkben *Kerezsi Klárának* a büntető törvénykönyv szankciórendszerének átalakításához, különös tekintettel a hazai pártfogó szolgálat működésére készített koncepcióját olvashatjuk. A szerző részletesen feltárja a büntető igazságszolgáltatás mostani válsághelyzetének okait és jellemzőit, ismerteti a bűnözéskontroll új eszközeit, az ún. diverziós megoldásokat és az alternatív szankciókat, legvégül közreadja a pártfogó intézményrendszer fejlesztésére tett javaslatait. Ez utóbbi területet érintő elképzelése például, hogy a fiatalkorúak és a felnőttkorúak pártfogó szervezeteit egységesíteni kell, és az Igazságügyi Minisztériumhoz csatolásuk biztosíthatja az alternatív szankciók végrehajtásáért felelős pártfogó szolgálatok továbbfejlesztését.

Barabás Andrea Tünde a mediáció hazai helyzetét vizsgálja *A mediáció esélyei Ma-*

gyarországon egy empirikus vizsgálat tükrében című tanulmányában. A mediáció, vagyis a tettes–áldozat–egyezség, egy olyan – hazánkban még új – igazságszolgáltatási forma, amely azzal, hogy a bűncselekmény sértettjének és elkövetőjének az okozott kár jóvátételéről való megállapodását helyezi középpontba, egyaránt szolgálja mindkét fél, s ezzel végső soron a társadalom érdekeit is.

A vizsgálat kapcsán a tettesi interjúk felvételére a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben került sor, ezen adatfelvétel eredményeit részletesebben elemzi a szerző. A sértettek vonatkozásában a tanulmányban ismertetett összegzés csak „tájékoztató jellegűnek” tekinthető a minta kicsinsége miatt. A vizsgálat alátámasztotta azt az érvet, hogy Magyarországon igenis szükség van olyan alternatív szankciók kidolgozására, amelyek jobban figyelembe veszik a bűncselekmény sértettjének szempontjait, s egyben lehetőséget kínálnak a kisebb súlyú bűncselekményt elkövetők számára a börtönbüntetés elkerülésére is.

A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdését vizsgálja Kiss Anna tanulmánya. Egyrészt az európai csatlakozásból eredő jogharmonizációs igény, másrészt a megnövekedett bűnözés kezeléséhez szükséges gyorsabb, hatékonyabb eszközrendszer hiánya is aláhúzza a téma jelentőségét hazánkban. A szerző nemzetközi kitekintés után a tárgyalás mellőzésének magyarországi előzményeit, mai jellemzőit, alapelveit ismertet, végül összegzésében megállapítja: „A működőképességük határán lévő bíróságok helyzetén tényleg könnyítenünk kell. Az eljárás egyszerűsítése talán valóban csökkenti a jogalkotó szervek munkaterhét, és feltételezhetően az sem elhanyagolható szempont, hogy ezáltal több idő marad a súlyosabb, bonyolultabb ügyekre”.

Molnár József itt közölt írásának – *A kriminalisztika tudománya* – első része a legutóbbi OKK-évkönyvben jelent meg. Irk Ferenc szerint a kriminalisztika tudományának fontosságáról jogászberkekben is ellentmondásos nézetek forognak, jelen fejtegetés talán hozzájárul ahhoz, hogy e tudományág a jelenleginél nagyobb elismertséget kapjon.

A tanulmánynak a mostani kötetben megjelent része vázolja a kriminalisztika történetét – külön kitérve a magyarországi fejlődés eseményeire, leírja a kriminalisztikai gondolkodás jellemzőit, valamint meghatározza a kriminalisztika szerepét a büntető joggyakorlatban.

Az évkönyv – hagyományai szerint – egy külföldi szerző tanulmányát is közli. Ezúttal Siegfried Lammich írása a szervezett bűnözés elleni küzdelmet mutatja be a titkos, operatív nyomozási eljárások példáján, Kelet-Európa országainak viszonylatában. A szerző szerint a Kelet-Európa országokban bekövetkezett politikai változások a bűnözés tekintetében olyan új fejleményeket hoztak magukkal, amelyek nemcsak ezen országok lakossága körében, hanem külföldön is fokozódó aggodalmat keltenek.

A tanulmány röviden utal a titkos operatív nyomozati tevékenység törvényi kereteire, majd ismerteti az alapvető jogokat érintő nyomozati eszközöket, szól a titkos ügynökök alkalmazásáról és néhány további, törvényben szabályozott nyomozati módszerről. Ezt követően a szerzett információk felhasználásáról és a preventív őrizetbe vételről (mint operatív nyomozati eszközzel) értekezik a szerző, a záró megjegyzésekben pedig összefoglalja véleményét. A tanulmány alapvető megállapítása, hogy a legutóbbi években egy-

TÉKA

részt a titkos, alapjogokat érintő nyomozati eszközök alkalmazási területe kiszélesedett, másrészt az alapjogokat érintő operatív nyomozati eszközök enge-délyezésének és alkalmazásuk ellenőrzésének joga a bíró kezébe került Kelet-Európában.

A négy év után ismét megváltozott külsejű évkönyv témáit tekintve a korábbiakhoz hasonló arányokat mutat. Megállapítható továbbá az is, hogy a Kriminológiai és kriminálisztikai tanulmányok legújabb – immáron 33. – kötete ezúttal is tartja megszokott szakmai színvonalát.

Deák Ferenc

Könyvajánló

Andorka Rudolf: Merre tart a magyar társadalom? Szociológiai tanulmányok a magyar társadalom változásairól és problémáiról. Lakitelek. Antológia Kiadó, 1996, 238 oldal 500 Ft

A hazai szociológia és demográfia jeles művelője rendhagyó tanulmánykötettel jelentkezett: a kötet tanulmányaihoz a szerző külön bevezetőket is írt.

A könyv egy „intellektuális önéletrajzot” és tizenkét tanulmányt tartalmaz, mindegyikük a rendszerváltozás után íródott. Az írások témája rendkívül szerteágazó, mégis a tanulmányok három csoportba sorolhatóak. Az első négy tanulmány a magyar társadalom fejlődési tendenciáit, változásait átfogóan tárgyalja. A következő négy írás a szerző által súlyosnak ítélt problémákkal: a népesedés külföldi és hazai kérdéseivel, a szegénységgel, a községi és paraszti társadalom hátrányos helyzetével, valamint a deviáns viselkedéssel foglalkozik. Az utolsó négy tanulmány az értékek témakörét járja körül a politika, gazdaság, vallás stb. területén. A vonatkozó szociológiai vizsgálatok legfontosabb adatait a kötet végén található táblázatok mutatják be.

Andorka Rudolf a rendszerváltozás okozta társadalmi jelenségeket objektív vizsgálódás alapján, de ugyanakkor személyes megközelítéssel tárgyalja. A szerző erkölcsi és tudományos megállapításai – politikai pártállástól függetlenül – az olvasók szélesebb körének figyelmére tarthatnak számot.

Drogmegelőzés az iskolában. Szerk. Sipos Kornél. Bp. Magyar Testnevelési

Egyetem Továbbképző Központja. 1995, 390 oldal 600 Ft

A könyv – amelynek megjelenését több társadalmi szervezet és alapítvány együttműködése tette lehetővé – tulajdonképpen egy 1994 tavaszán megrendezett országos továbbképző konferencia anyagát tartalmazza. A konferencia alapvetően egy-egy speciális terület pedagógusainak törekvéseit, illetve a CHEF- és a DADA-drogprogram addigi eredményeit volt hivatott bemutatni.

Az első tanulmány, amelynek szerzője *Buda Béla*, a NEVI főigazgatója, az egészségvédelem iskolai lehetőségeit taglalja. *Carl Nickerson* írása mintegy bevezeti a CHEF-programról szóló tanulmányokat, amelyek szerzője *Dévai Margit*, aki az amerikai cég szaktanácsadója, illetve magyarországi ügyvezető igazgatója. *Heiter Sándor* a rendőrség bűnmegelőzési programját ismerteti, *Szarka Attila*, az aszódi fiúnevelő intézet igazgatója, intézete drogtapasztalatairól számol be a kötetben. *Sipos Kornél* és *Vingender István* a TF Tamasz munkacsoport kutatási tapasztalatait mutatja be. Ezt követően az előbbi szerzők több írása foglalkozik a fiatalok drogfogyasztó magatartásának kialakulásával. A kötet utolsó tanulmánya – a szerző: *Molnár Péter* – a nacionalizmus és a skin-head-mozgalom hatását elemzi a magyar fiatalok körében.

A kötet alapvető információkat tartalmaz a drogmegelőzés témaköréről, így – számottevő hazai szakirodalom híján – a szakemberek fontos segédanyagává válhat.

Ernyes Mihály: Fejezetek a rendőrség történetéből. 4. kötet. Pécs-Baranya 1952-ig. Pécs, Police Press Kft. 1996, 273 oldal 785 Ft (Pandúr Könyvek)

A szerző – Baranya megye rendőrfőkapitánya – negyedik kötete a Magyar Rendőrség Pécs-Baranya megyei szervezetének 1944–1952 közötti történetét dolgozza fel.

Ennek az időszaknak a történetét a könyv hat fejezetben tárgyalja. Az 1944-es év eseményeit ismertető, kezdő fejezetet követő anyagrészek a spontán közbiztonság-védelem kialakulását, a rendőrség újjászervezését, átszervezését majd a már „stabilizált” ötvenes évek elejének történéseit tekintik át. Az utolsó, kiegészítő jellegű fejezet többek között a korszak oktatási és szociális intézményeivel foglalkozik.

Ernyes könyvében számos, eddig nem publikált adatot rendszerez, amelyekből feltárul Baranya megye rendvédelmi szervezetének fejlődése. Levéltári dokumentumok sokasága mutatja be azt a történelmi korszakot, amely a nyilas hatalomátvételtől a totális pártállami diktatúra kiépüléséig tartott. A szerző – korábbi módszerét követve – a könyv anyagát sajtóidézetekkel és személyes visszaemlékezésekkel is kiegészítette. Névmutató, statisztikák, mellékletek ehhez a kötethez is ugyanúgy tartoznak, mint a korábbiakhoz. Összefoglalva: Ernyes Mihály negyedik könyvét is az adatgazdagság és az olvasmányosság jellemzi.

Gossen, Diane Chelson: Restitúció. Az iskolai fegyelmezés rendszerének átalakítása. Bp. Kincs Kiadó, 1995, 139 oldal 570 Ft

A restitúció szó jelentése: *helyreigazítás, jóvátétel*. A magyar olvasók számára idegenül ható cím egy új pedagógiai módszer takar. A restitúció – röviden összefog-

lalva – az elkövetett hiba helyrehozásának folyamata, amely az áldozat számára megfelelő kárpótlást jelent, a vétkestől erőfeszítést igényel és nem bátorít további hibák elkövetésére.

Nagy Andor főiskolai tanár bevezető, értelmező tanulmányát – A nádpálcától a szeretet pedagógiájáig – követően a szerző előszavát olvashatjuk. Ebben *D. Ch. Gossen* ismerteti nevelővé válásának útját, összefoglalja a restitúció lényegét. Szerinte a restitúció az önfegyelem egyik alkotórésze, a gyermekek irányításának építő és humánus eszköze. A restitúció nem a kudarcra vagy a hibákra, hanem elhibázott dolgok rendbehozására koncentrálnak.

A könyv első fejezetében a szerző áttekinti a jelenlegi fegyelmezési szokásokat. A második fejezet a fegyelmezés, fenyítés, irányítás kérdéskörét tárgyalja. A harmadik fejezet ismerteti tulajdonképpen a restitúció elméletét és gyakorlatát. A következő két anyagrész a diákok irányítására vonatkozó technikák továbbfejlesztésével és a nehéz helyzetek kezelésével foglalkozik. A könyv utolsó fejezete a restitúció helyes alkalmazásához ad tanácsokat.

A könyv gondolatai figyelemre méltóak, azokkal ajánlatos megismerkedni a neveléssel bármilyen szintéren foglalkozó szakembereknek.

Molnár József: Életkor és bűnözés. (Doktori disszertáció.) Bp. Társadalmi Összefogás a Bűnözés Ellen Alapítvány (TÖBE) 1996, 181 oldal

A könyv előszava szerint a szerző doktori disszertációját az akadémiai bírálóbizottság még 1989-ben fogadta el (százszázalékos minősítéssel), a dolgozat ezután hosszabb ideig az egyik könyvkiadónál várt kiadásra, amire végül is anyagi források hiányában nem került sor.

A *Bevezetés* tisztázza az értekezés célkitűzéseit, ismerteti az elméleti forrásokat és módszereket. *Molnár József* professzor öt nagy fejezetre tagolta a kötet anyagát. Az első fejezet az életkor és a személyiségfejlődés, a második az életkor és a büntetőjog összefüggéseit tárgyalja. A harmadik nagy anyagrészt a kriminológiai elméletekben és kutatásokban rejlő korspecifikus hatásokról szól. A negyedik fejezet a bűnözés korspecifikus tanulmányozásának eredményeit ismerteti. Itt olvashatjuk többek között a bűnözésről mint életfolyamatról, a karrierbűnözésről, a bűncselekménytípusok korspecifikus jellegéről. Az utolsó fejezet a bűnözés életkor szerinti tagozódását (gyermekbűnözés, fiatalkori bűnözés stb.) tekinti át. A *Lábjegyzetek* és az *Irodalomjegyzék* zárja a kötetet.

Jóllehet a könyvben közölt statisztikák az idő múlása miatt kiegészítésre szorulnak, a kötet az e témával foglalkozó olvasóknak, kutatóknak ma is érvényes információkat és gondolatokat nyújt.

Vókó György: Büntetés-végrehajtási jog. Egyetemi jegyzet. Pécs. Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 1996, 166 oldal 1000 Ft

Nem véletlen, hogy ez a kiadvány éppen (Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből)

pen Pécssett jelent meg, hiszen a büntetés-végrehajtási jog oktatásának az ottani egyetemen nagy hagyományai vannak, s *Földvári József* – aki a kötet lektora – ott kifejtett munkássága tette talán a legtöbbet a jogterület önállósodása érdekében.

A szerző az ismeretközlés olyan módszerét választotta, amely elsődlegesen a jogi felsőoktatás céljait szolgálja, könyve az elméleti alapokon már túljutott olvasóknak készült. A könyv sokrétűen tárja fel, melyek azok a nemzetközi előírások, szabályok, amelyekhez a hazai jogalkotásnak a büntetés-végrehajtási jog területén alkalmazkodnia kellett. Ezen jogharmonizációs problémákon túl, a büntető igazságszolgáltatási rendszer reformja, valamint a magasabb és alacsonyabb rendű jogszabályok közötti diszharmonia megszüntetésének igénye a közelmúltban és ma fokozott mértékben rótt/ró feladatokat a jogalkotókra és a jogalkalmazókra egyaránt. Jogos a szerző következtetése: egyre több, a gyakorlati igényeket is kielégítő büntetés-végrehajtási szakkönyvre volna szükség.

Vókó György könyve – a fenti igényeknek megfelelően – nemcsak a képzésben használható, a kötetet haszonnal forgathatják a gyakorlati szakemberek is.

CONTENTS

STUDY

---

1 József VIGH: Living conditions
(Important data of recidivists)

13 Imre BODNÁR: Recidivists
(Rehabilitation, how to prevent
committing new crimes)

FORUM

---

20 István ERDŐS: Professional ethics
(Arguments for police-ethics)

32 András CSÓTI–József LŐRINCZ:
Past and future (Law-harmonisation and
national features)

41 István TAUBER: Public security?
(Terrorism, maffias)

49 László HUSZÁR–Ferenc TARI:
Gangs and godfathers (Organized crime
and the correctional service)

55 Z. Tamás ZMESKALL : Drog-
strategy (Strict measures still deleyed)

EXCHANGES OF EXPERIENCES

---

60 József HERCZEG: Night-light
(Social work in prisons, shadow)

74 Lajos GARAMI: Hundred
organisations (Different views about
cooperation)

79 Katalin BARAN: Mission
Charitable activity in the Budapest
Maximum Security Prison)

81 Imre TÓTH: Changing roles

83 Ferenc BODNÁR: People's College
(A unique initiative in Sátoraljaújhely)

WORKSHOP

---

87 István LAJTÁR–György VÓKÓ:
Cooperation (Meeting of prison officers,
supervisory lawyers, prison-judges and
police officers)

PREMIER PLAN

---

105 Anna PARDI: Modifying career
(Illés Jónás about sports, colleagues and
György Moldova)

IN BRIEF

---

110 International relations

112 Competition (Publication of results)

113 Pictures – events

114 Useful cooperations

LOOKING OUT

---

114 Tibor FARKAS: Helsinki
(Irregular diary of a conference)

PAST

---

121 Attila TURBÓK: Respected
Heritage (Family prison-tradition in
Szeged)

BOOKSHELF

---

130 Ferenc DEÁK: Yearbook
(Criminological and criminal studies
–30th times)

134 Ferenc DEÁK: Offering books

INHALT

STUDIE

---

1 József VIGH: Existenzbedingungen (Hauptangaben von Rezidivisten)

13 Imre BODNÁR: Rezidivisten (Wiedereingliederung, Prävention von neuen Straftaten)

FORUM

---

20 István ERDŐS: Fachmoral (Argumente für Polizeiethik)

32 András CSÓTI–József LŐRINCZ: Vergangenheit und Zukunft (Rechtsharmonisierung und nationalen Eigenschaften)

41 István TAUBER: Öffentliche Sicherheit? (Terrorismus und die Maffia)

49 László HUSZÁR–Ferenc TARI: Gangs und Taufpaten (Organisierte Kriminalität und der Strafvollzug)

55 Z. Tamás ZMESKALL: Drogenstrategie (Das energische Auftreten verzögert sich)

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

---

60 József HERCZEG: Nachtlicht (Sozialarbeit im Schatten der Gefängnisse)

74 Lajos GARAMI: Hundert Organisationen (Ein anderer Standpunkt über Kooperation)

79 Katalin BARAN: Mission (Karitative Tätigkeit in Budapest JV-anstalt)

81 Imre TÓTH: Eine wechselnde Rolle

83 Ferenc BODNÁR: Volkshochschule (Einzigartige Anregung in JV-Anstalt in Sátoraljaujhely)

WERKSTATT

---

87 István LAJTÁR–György VÓKÓ: Zusammenarbeit (Beratung von Strafvollzugsbeamten, Aufsichtsanwälten, Strafvollzugsrichtern und Polizei-Offiziere)

PORTRÄT

---

105 Anna PARDI: Lebenslauf-Änderung (Illés Jónás über Sport, Kollegen und György Moldova)

IN BRIEF

---

110 Internationale Beziehungen

112 Wettbewerbe (Resultatverkündung)

113 Bilder – Ereignisse

114 Nützliche Kooperationen

AUSBLICK

---

115 Tibor FARKAS: Helsinki (Unregelmässiges Tagebuch über eine Konferenz)

VERGANGENHEIT

---

121 Attila TURBÓK: Eine verehrte Erbschaft (Familiendition im Gefängnis in Szeged)

BIBLIOTHEK

---

130 Ferenc DEÁK: Jahrbuch (Kriminologische und kriminalistische Studien – das 30-te Mal)

134 Bücherangebot

TARTALOM

TANULMÁNY

---

1 VIGH József: Létfeltételek (A visszaeső bűnelkövetők főbb adatai)

13 BODNÁR Imre: Visszaesők (Reszocializálásuk, újabb bűnözésük megelőzése)

FÓRUM

---

20 ERDŐS István: Szakmai erkölcs (Érvek a rendőri etika mellett)

32 CSÓTI András–LŐRINCZ József: Múlt és jövő (Jogharmonizáció és nemzeti sajátosságok)

41 TAUBER István: Közbiztonság? (Szervezett jelleg, terror, maffia)

49 HUSZÁR László–TARI Ferenc: Gengék és keresztapák (A szervezett bűnözés és a büntetés-végrehajtás)

55 ZMESKALL Z. Tamás: Drogstratégia (Késik a határozott fellépés)

TAPASZTALAT - CSERE

---

60 HERCZEG József: Mécses (Szociális munka a börtönök árnyékában)

74 GARAMI Lajos: Száz szervezet (Másik nézőpont az együttműködésről)

79 BARAN Katalin: Misszió (Karitatív tevékenység a Budapesti Fegyház és Börtönben)

81 TÓTH Imre: Változó szerep

83 BODNÁR Ferenc: Népfőiskola (Egyedülálló sátoraljaújhelyi kezdeményezés)

MŰHELY

---

87 LAJTÁR István–VÓKÓ György: Együttműködés (A bv. tisztek, bv. felügyeleti ügyészek, bv. bírák, rendőrtisztek tanácskozásáról)

KÖZELKÉP

---

105 PARDI Anna: Pályamódosítás (Jónás Illés sportról, kollégákról, Moldováról)

RÖVIDEN

---

110 Nemzetközi kapcsolatok

112 Pályázatok (eredményhirdetés)

113 Képek – események

114 Megállapodások

KITEKINTÉS

---

115 FARKAS Tibor: Helsinki (Rendhagyó útinapló egy konferenciáról)

MŰLT

---

121 TURBÓK Attila: Tisztelt örökség (Családi börtönhagyomány Szegeden)

TÉKA

---

130 DEÁK Ferenc: Évkönyv (Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok – harmincharmadszor)

134 DEÁK Ferenc: Könyvajánló

Ára: 100 forint

MINDEN FONTOSABB
MAGYAR
JOGSZABÁLY
németül
és angolul

a kéthetente megjelenő háromnyelvű közlönyben!

**Hatályos
magyar
jogszabályok**

**Geltende
ungarische
Rechtsnormen**

**Hungarian
Rules of Law
in Force**

**Bővebb felvilágosítás a kiadónál:
VERZÁL Lap- és Könyvkiadó Kft.
1135 Budapest XIII., Frangepán u. 66/B
Telefon: 270-3752 Fax: 120-3804**